

પદ્મનાભ કવિહૃત

# કાણુનડદે પ્રબંધ

(અનુવાદ)

---

કર્તા

ડાહ્યાભાઈ પીતારાખરદાસ દેરાસરી.

ધોળીની ખોળ, ખાડીયા—અમદાવાદ.

---

પ્રસિદ્ધ કર્તા

જલમભાઈ ડાહ્યાભાઈ દેરાસરી.

ધોળીની ખોળ, ખાડીયા—અમદાવાદ.

---

આવૃત્તિ ૧ લી.

સર્વ હક્ક સ્વાધીન.

પ્રત ૧૦૦૦૦

ઈ. સ. ૧૯૨૪

---

અમદાવાદમાં ખાડીયામાં ડેરાભાઈની ખોળમાં પ્રગ્નયત્રિ  
પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં રી. એમ. મોદાએ છાપ્યો.

મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

काव्य करावे म्यां न च वचकावे दूषिती परि लघूस ॥

कां न सदन बांधावे की त्यांत बिलें करिल घूस ॥ १ ॥

सन्मनोरथ राजि मोरोपंत.



15148

# ઉપોદ્ધાત.

કાહ્લડેપ્રખંધની સંશોધત આવૃત્તિ તૈયાર કરતી વખત જ જૂની ગુજરાતી ન જાણનારને કવિ પદ્મનાભની સરસ્વતીનો પ્રસાદ મળે એમ કરવાની પ્રયત્ન ઈચ્છા થઈ હતી. કાવ્યનો રસ જાળવીને સામાન્ય વાંચનારને આનંદ મળે એ ઉદ્દેશ કરાએલા એ અનુવાદમાં સહેજ દૂર પણ લીધી હતી.

એ અનુવાદ કાહ્લડેપ્રખંધની પ્રસ્તાવનામાં વચન આપ્યા પ્રમાણે, ઘણા મિત્રોની માગણી છતાં એ, અનેક ઉપાધિઓને લીધે બહાર પડ્યો ન હતો. ખૂદ કાહ્લડેપ્રખંધની ખીજ આવૃત્તિ પણ છપાયા પ્રક્રી થોડાજ મહિનામાં એની લગભગ બધી પ્રતો ખપી ગયા છતાં એવી જ આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિઓને લઈને બહાર પડાઈ નહોતી.

કાહ્લડેપ્રખંધ તેમ કવિશ્રી પદ્મનાભ સંખંધી વિશેષ હકીકત મેળવવાને ચોતરફ તપાસ કરતો હતો, તેવામાં સ્વ. ડા. ટેસિટોરીએ બહાર પાડેલાં જોધપુર અને બિકાનેરનાં જૂનાં પુસ્તકોનાં સૂચિપત્રો વાંચવામાં આવ્યાં; એ રાજ્યોના પુસ્તકલંકારમાં કાહ્લડે સંખંધી, સાંતલસિંહ સંખંધી અને માલદેવ સંખંધી પુસ્તકો હોવાનું જાણવાથી, કંઈ ઉપયોગી હકીકત જરૂર મળશે એમ લાગ્યું. બિકાનેરમાં ત્યાંની સ્ટેટ કૌન્સિલના વાઇસ પ્રેસીડેન્ટ મહારાજશ્રી સર હૈરોસિંહ બહાદુર કે. સી. એસ. આગ્રહને અને કૌન્સિલના હોમ મેમ્બર ખા. બા. કે. રસ્તમજીને લખાણ કરતાં એ બન્ને સદ્ગૃહસ્થોએ ઘણી ખુશીથી મારા માગેલા ઉતારા આપવાનો હુકમ કર્યો અને તાકાદે ઉતારાવીને મોકલ્યા. જોધપુરથી કશું મળ્યું નહીં, પણ અમદાવાદના પારસી ખાનદાનના મી. શ્રીકૃષ્ણ રતન કોડાવાળાએ ઘણી તસ્દી લેઈ જોધપુરના મુલકને મેટ્રોનકરેશો મોકલી આપ્યો. આ અનુવાદ જોડે આપવા કરાવેલો નકશો તૈયાર કરતાં અને જૂનાં સ્થળો નક્કી કરતાં એ નકશો બહુ મદદગાર થઈ પડ્યો. એ ગૃહસ્થોનો હું ઘણો આભારી

છું. ઉતાવળ મળ્યા પણ તેમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ કાંમ આવે એવું કશું જણાયું નહિ. માત્ર લોકવાર્તા જેવાં લખાણ હોય એમ લાગ્યું. આ શિવાય બીજી પણ ઘણી જગાએ નિષ્ફળ તપાસ કરી. આમ આ પ્રયત્નમાં વ્યય અને કાળક્ષેપ વૃથા ગયો.

ઘણી કાળજી અને પ્રયાસ છતાંએ પ્રથમ આવૃત્તિ દોષ રહિત નહોતી એ મારી જાણ બહાર નહોતું. આનંદને માટે એક કાવ્ય વાંચવું અને શિખવવાને માટે વાંચવું એમાં બહુ તફાવત છે. મુંઝાઈની યૂનિવર્સિટીએ કાહ્લડેપ્રબંધને એમ. એ. અને બી. એ ના અભ્યાસક્રમમાં સ્થાન આપ્યું. સુભાગ્યે ગુજરાત કોલેજમાં એ શિખવવાનું કામ મારા મિત્ર રા. બા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવને ભાગ આવ્યું. એમની મહેનતથી કેટલીક ત્રુટીઓ જણાઈ. તેની સાથે વિદ્યાર્થીઓને પડતી અગવડનું ભાન થયું અને વિદ્યાર્થીઓનો અભ્યાસ સુગમ કરવાની લાલસા પણ થઈ. વળી એવામાં જ કાહ્લડેપ્રબંધની બીજી ત્રુટક પણ જૂની ને સારી પ્રત પ્રાપ્ત થઈ. પ્રથમ આવૃત્તિ બહાર પડતાં મારા મિત્ર રા. રા. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દિવેટીઆએ સ્નેહભાવે વળૂદવાળી ટીકા પણ કરી હતી. આ સઘળાને પરિણામે એ બન્ને મિત્રોની સૂચનાઓને અનુસરીને ઘણા ઈષ્ટ ફેરફારવાળી બીજી આવૃત્તિ તૈયાર થઈને છપાય છે, જે થોડા સમયમાં સાહિત્ય પ્રેમીજનોની સન્મુખ રજુ થશે.

વિદ્યાર્થીઓ આ અનુવાદનો ઉપયોગ કરે એ પણ ધ્યેય હોવાથી આ અનુવાદ પણ બીજી આવૃત્તિને અનુસરીને કરતાં ફરી જ લખવો પડ્યો. અનુવાદ કરતાં કવિશ્રી હરિશ્ચન્દ્રનું “ વિના પૂર્વ કવિ કે હૃદય સે હૃદય મિલાય અનુવાદ કરના શુદ્ધ જ્ઞાન મારના હી નહીં, કવિકા લોકાન્તરસ્થિત આત્મા કો તરક કદે દેના હે ” એ વચન લક્ષ બહાર જવા દીધું નથી. ખુબીઓ જળવાય, રસમાં ક્ષતિ ન થાય અને કવિ પદ્મનાભની શૈલીનું સ્વરૂપ બને એટલું કાયમ રહે, એ ઉદ્દેશ તૈયાર કરેલો આ અનુવાદ, આટલે વર્ષે એ, ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રેમીજનોની સન્મુખ મૂકતાં અને આનંદ થાય છે, અંકુશ કરેલું મળુ એથી ફેરું છું.

શ્રીમન્ત સરકાર ગાયકવાડ શ્રીમન્મહારાજ સર સયાજીરાવે  
કાહ્લડેપ્રગંધને પ્રથમ મદદ કરી હતી. તેવી જ આ અનુવાદને પણ  
કરવા સાર દિવાન સાહેબ સર મનુભાઈ નંદશંકર મહેતા અને કેળ-  
વણીના કમિશ્નર સાહેબ રા. રા. નંદનાથ દેદારનાથ દિક્ષિત એ બંને  
મહાગૃહસ્થોનો આભાર માનવો ઇષ્ટ છે.

કાહ્લડેપ્રગંધ છપાયા પછી જૂની ગુજરાતી તરફ અભિરુચિ  
વધી છે, એ ખુદ્દું જણાય છે. કાહ્લડેપ્રગંધની જાણીતી લિટીઓ  
પૂછફ વાત પાતજાહ અને કિશ્નું સંભાવત વગેરે ઠેર ઠેર સંભળાય છે  
અને વંચાય છે એ ખરું; છતાં કોઈપણ વિદ્વાન તરફથી પ્રથમ આવૃત્તિમાં  
સંદિગ્ધ બતાવેલી બાબતનો ખૂબસો મેળવવા હું ભાગ્યશાળી થયો  
નથી. ઈશ્વર વિદ્વાનોનો આ પ્રમાદ દૂર કરે.

છેવટે પદ્મનાભની બાતી, પ્રસાદ, ઓજસૂ, રસ અને ખૂબી  
અનુવાદમાં કેટલે દરજ્જે જળવાયાં છે તે જોવાનું વાંચનારને જ ભા-  
ળવીશ. મારે માટે તો એમના સંતોષે સંતોષ અને એમના આનંદે આનંદ.

હાલ્દાભાઈ પીતામ્બરદાસ દેરાસરી.

ધોળીની પોળ, ખાડીઆ-અમદાવાદ.



आपने अधीन  
कामगार पीनाबरदाम.  
सारी

પ્રભુપદપંકજને સ્મરી, ગુંજી ગુણાનુવાદ,  
 પદ્મનાભ કવિનો કવું સુરસ સરળ અનુવાદ. ૧  
 નવિસંદા નાગર મહીં વીસલનગરા વીર,  
 તિલકરૂપ આદિ કવિ પદ્મનાભ ગુણા ધીર. ૨  
 તેણે ગુર્જરીમાં રચ્યો કીર્તિમેર ચોલવાણ,  
 અનુપમ વીરચરિત્ર તે ખરી જ રસની ખાણ. ૩  
 એકજ્ઞાતિ કવિ. કાવ્ય આ વીરરસે ઝકઝોળ,  
 પ્રસાદમય, માધુર્યમય, ઓજ્જ્વલમય અણતોલ; ૪  
 રસ દ્રવતી ભપકાભરી સરળ પ્રૌઢ પણ તેવી,  
 અમી કરતાં અદકી મીઠી, જાની કામળ એવી. ૫  
 શુભ ચંદર્ભભરી ગિરા, પ્રગળ દેશ અભિમાન,  
 મધુરી તે મનમોહની ગુર્જરી ઘણી ગુણવાન. ૬  
 દેશ, ધર્મ, નિજ જાતનું જે મન માણો માન,  
 સુખ્યો ચહો છતિલાસ, તો કરો પદ્મપદ પાન. ૭  
 ગરવી ગુર્જરીનું અમી ચાણે સકળ સમાજ,  
 ચાહી ચાલુ જોડામાં પદ્મચંદ્ર કંઈ આજ. ૮  
 રસદલાણી લીંજિયે રસિક દેરાસરી જે લહાય !  
 જય જય ગુર્જરી માત ! જય પદ્મનાભ કવિરાય ૯

# કાંઈનડે પ્રબંધ.

( અનુવાદ )

ખંડ પહેલો.

દોહરા.

ગૌરીનંદન વીનવું. ભારતી અક્ષકુમારો.	
સરસ બંધ પ્રાકૃત કવું, મતિ મુજ ચાહું ઉગરો.	૧
આદિપુરુષ, અવતાર ધર, જાદવકુળ જયવન્ત,	
કીધ નિહંદન અસુરકુળ તે પ્રણમું શ્રીકાંત.	૨
જમના જળ કંપાવિયું, નાથો કાળિ ભુજંગ,	
તે હરિ વૌનવું આદિયે જેથી પામું મન રંગ.	૩
પદ્મનાભ પંડિત મુકવિ વાણિ વચન સુરંગ,	
કીર્તિ સોનગિરા તણી તેણે કહી મુચંગ.	૪
જગજાહેર કાલોરમાં સામતસિંહ સુત જેડ	
તેહ તણા ગુણગ્રામની કીર્તિ કથું ધરી નેડ.	૫
નવકોટી નામે કહું મારવાડનો દેશ,	
ધન કણ સૌકોતે ત્યાં વધુ કિનખાપ સુવેશ.	૬
વિખ્યાતા કનકાયજો મુનિ જાણાવિ કામ,	
તે પાસે કાલોર ગઢ, જગ જાણીનું નામ	૭
કુળ કીર્તિ પૂર્વે ઘણી, વંશ વિશુદ્ધ વખાણ.	
રાજદંસ રણિયામણા સોનગિરા ચહુઆણ.	૮
અગ્રખત એવી કાલ્હર જેવી ઇન્દ્રવર રિધ,	
રાત દિવસ વાસો વસે રાજભવન નવ નિધ.	૯



પ્રીતિ સહોદર શું ઘણી માલવદે મતિમન્ત.  
 કુંવર વીરમદે વળી જાણે જગ જયવન્ત. ૧૦  
 રાજનીતિ જાણે ઘણી, રૂપ સુહાવે અંગ,  
 રાજ કરે નિજ સ્થાનકે ચહુઆણુ નવરંગ. ૧૧  
 હઠ કીધી સુસ્તાનશું, ગ્રહોં તે કથા સંબંધ,  
 ગુણુ ચહુઆણુહું અવનિતળ વરણુવું પ્રાકૃતબંધ. ૧૨

### ચાપાઈની ચાલ.

ગુર્જર ગાદીએ તે કાળ સારકુદે હતો મહીપાળ,  
 મન્ત્રીજને તેનો જળવંત કરણદેવ યુવરાજ ભણંત. ૧૩  
 તેણે માધવ બ્રહ્મ દૂભવ્યો; વિગ્રહ તેમાંથી ઉદ્ભવ્યો.  
 રૂઢ્યો તેથી વડો પ્રધાન, કરી પ્રતિજ્ઞા નીમ્યું ધાન. ૧૪  
 “તરકાણું હું આણું અરૂં, તો જ ધાન અહિંનું મુખ ધરું.”  
 માધવ મહેતે કર્યો અધર્મ; નવ છૂટે પૂરવતાં કર્મ. ૧૫  
 શાન્તિગ્રામ જ્યાંહાં પૂજાય, જ્યાંહાં હરિનું નામ જપાય,  
 જે ભૂમિમાં જગ કરાય, જ્યાંહાં બ્રાહ્મણને દાન અપાય, ૧૬  
 જ્યાં પિંપળ તુલસી પૂજાય, વેદ પુરાણુ ધરમ ખૂલાય,  
 જે દેશે સહુ તિરથ જાય, સ્મૃતિ પુરાણુને ગાય મનાય, ૧૭  
 નવખંડે અપકીરતિ લહી, સ્વેચ્છ માધવે આણ્યા તહીં.

ચાલ્યો માધવ દિલ્હી ભણી; ભેટ અપૂરવ લીધી ઘણી. ૧૮  
 વિકટ પંથ ઓળંગી દેશ; જોગણીનગરે કર્યો પ્રવેશ.  
 પહેલાં જઈ મળ્યો દિવાન. તેની વાત સુણી સુસ્તાન. ૧૯

× મન્ત્રીજડ તેહનુ બલવંત કરણદેવ યુવરાજ ભગંત. કલિપતપાક  
 અર્થના સ્પષ્ટીકરણુ સાર ઉમેર્યો છે.

- ભડ અધાઉદ્દીન સુસ્તાન બહુ દેશે વરતાવી આણ.  
ભેટ ઘણા હયની ત્યાં ધરી, અર્જ અમીર ઉમરાવે કરી. ૨૦
- નિધા કરો આલમના સ્વામ ! ભડ માધવ આ ભરે સલામ.  
પરદેશી છે વડો પ્રધાન, બાણી માન દીધું સુસ્તાન. ૨૧
- મ્હોં મલકાવી પુછી વાત. કહો જ કેવી છે ગુજરાત ?  
કેવું કહાવે અણહલપૂર ? ખંભાયત, દીવ, માંગલદૂર ? ૨૨
- કેવું ઝાલાવાડ ભણું ? કેવું સોરઠ મહિમાવંત ?  
સુલક એહનો માલિક રાય, છે સાહસી સાંભળ્યા માંય. ૨૩
- મન મુઠી સહુ કહો પ્રધાન. એમ કહી અટક્યા સુસ્તાન.  
મુણીને શાહની એવી વાત, કુરનસ બજારી જોડી હાથ, ૨૪
- કગળગતે દિવ, દૂખિયે સાદ, માધવ બ્રહ્મ કરે પ્રીઆદ.  
“ક્ષત્રિધર્મ એણે લોપિયો. રાય કરણદે ઘડેલો થયો. • ૨૫
- એનું અંગ ભર્યું અતુરાગ, નિત નિત સેવે છે વછનાગ.  
પરે ઉઘાડે ખાંડે રાય, હઝૂરી હરભડી નાસી જાય. ૨૬
- મરણુ ભયે ભોજનની વાર, પીરસનાર પીરએ દઇ દ્વાર.  
રાયે પ્રથમ મને અવગણ્યો. મારો બંધન કેશવ હણ્યો. ૨૭
- તેની ઘરણી રાખી ઘેર. સહો જાય કયમ અકરો કેર ?  
જહાંપનાહ ! દો વસ્કર અંગ, જર્જ ગૂજરાત મચાવું જંગ. ૨૮
- ધસી હિંદુને ઘણું રાન. કંઈ માંડે કંઈ ઝાંડું બાન.  
“મૃતખાર ! મૃત સમજે ખડં. ગૂજરાત જોરે સર કડં.” ૨૯
- તત્કાલ ત્રૂંચો અસંપતિ રાય, તેને દીધ પંચાંગ પસાય.  
દીવ ઉતારા પાણી ધાન, તે પછી તેડયા નિજ પરધાન. ૩૦
- દીવ હુકમ, ઝાલોરે તરી ચડુઆણને પુછો જઈ.  
રાજ્ય ભોગવો ભલી વિધ તમે, માત્ર માર્ગ ઘો દળને સમે. ૩૧

પૂર્વે પૂર્વજને બહુ વિત્યું. છેલ ભણે નવ છાંડું.  
 અસપતિના દળ રહામેા ચાલ્યો લેઈ ઉઘાડું ખાંડું. ૫૫  
 અતડે, તુરક દેખી રણથંબ્યા, ધસી પહેલ કરી દાવે.  
 રોષે ચઢી રણપેરણ માંડે, મારી માગ મુકાવે. ૫૬  
 ઘડી જે ચાર ઘણું દગ રોકી, વીર વાવરી લોહ,  
 તુર્ક, મુગલ, કરકટિયાને શિર તૂટી પડ્યો સંમોહ. ૫૭  
 દાટ વાળી દળ કેરો પડતાં અતડ વખાણ્યો ખાતે.  
 જય જયકાર થતે સરગાપુરી વિચર્યો ચઢી વિમાને! ૫૮  
 ઝાલ્યાં ખાન, ભાણ્યું મોડાસુ, ગામ લગાડી લાલ્ય.  
 ઠામેઠામ લૂંટાલૂંટ ચાલી. દશ દિશ ધાડાં ધાય. ૫૯

\*ચઢ્યું કટક. ઢંઢોળ્યું ચિડોતર, ધાણુધાર, ડંડાવ્ય.  
 આવ્યા! ઉડી ખૂસ! સાંભળી પાટણ દીધાં દાર. ૬૦  
 દીધું લખત જઈ દરવાજે, સજ્જ થયા ઝૂઝાર.  
 માધવ મ્હેતો આગળ કીધો, જાણે માગ નિસાર. ૬૧  
 લીધું, લૂંટ્યું પુર, ગઢ ઘેર્યો, સામાં બાણ વધૂટે!  
 માધવ કહે, કરણ! જ નાશી, શીદ મરે વણખૂટે? ૬૨  
 છીંહ પાડી કરણદે નાડો. પાળી પળાએ રાણી,  
 નવા દાલ છાંટા પગ ખૂંચે ન રહી પીવા પાણી. ૬૩  
 પાપવૃક્ષ કેવાં ફળિયાં જે કરણ તું નિસ્ચંદેહ!  
 વિણ્યાં બિલાં, બેર, હિંગોરાં માધવનાં શળ એહ! ૬૪

પુનાની એક પ્રતમાં આ વૃક્ષ વધારાની છે.

ભાણ્યાં ચિડોતર ને કાનમ, બાવન ગામની હાર;  
 બોખર ભાથું છે ગુજરાતનું, કયમે ન આવે પાર.

નાડો કરણ, પછી ગઢ ભેળ્યો. ભર્યા લીધ ભંડાર.  
 દરતક કીધા હયશાળાના અણુખાને તોખાર. ૬૫  
 થયું નથી, થાશે નહિ આવું, અણહિલપુર મોઝાર.  
 જે કામે દેરાસર હતું ત્યાં ખાંગો દે સેલાર. ૬૬  
 અણુખાને પાટણગઢ ભેળ્યો, પછી કર્યું વખાણ.  
 અન્નાવલીન પાદશાહ કેરી ત્યાં વરતાવી આણ. ૬૭

કટક કોમડાં અસાહિબી બણી. મેલું ગઢમાં થાણું.  
 ચૂરસતને દગમગાવીને ફેર ફેરે તુરકાણું. ૬૮  
 અસાહિબી, ધોળકું, ખંભાયત, સૂરત, ને રહેર,  
 ખીજનું નગર કેટલાં કહીએ ચાંધ્યું ચાંપાનેર. ૬૯  
 દગમગાવિયાં ખંદર સરવે, જોયાં સાયર પૂર:  
 મોનાં, રૂપાં અને સાવટું. લીધાં કાચ કપૂર. ૭૦  
 મારે દેશ, ફેરે ધણી ફેરે, લૂંટે છે વળિ ધાન,  
 દારદાર વાળે, જોશવર જાણે જાજાં જાન. ૭૧  
 જોમ લૂંટ કરી ચુરસતે સહુ સાંભરી લીધું.  
 દમનું કંડો, મોમકળા બાળી ખાને પ્રયાણ કીધું. ૭૨

મેરડામાં મેઝગાપુર, મહુવા, વળી કોના ને દાસ,  
 પડ્યાં વાસ, નિશાણ્ય પ્રસૂક્યાં, કોઈ દશે દિશ નાસ. ૭૩  
 રાખી છવ દીવમાં મેઘા, વરતે દાસ દશોત.  
 દેવ ! તુરકને દાસ ન પાડીશ. વાસ ભણે મરજોળ. ૭૪  
 દમનું કંડો કોલાદસ સુગી, દીસે મૂસ વરાળ.  
 ખસરાણ પટે, શિંગી વાગે, નળે કોખો કાળ. ૭૫

દરાખ, ખારેક, શ્રીફળ લીલાં, ફેણ ને બીજેરાં,  
 વાઢ શેરડી કેરા મીઠા, વાડીના લીલેરા, ૭૬  
 આદુ, સુરણ ને પંડોળાં, વળી પોસાતાં પાન,  
 જળરાધએ કટકે લઈ આવે. કોઈ ન ખાએ ધાન. ૭૭  
 નાસે, ભાગે સહુ સોરઠમાં, ભર્યો દેશ લૂંટાય !  
 ઘોરી નગર ઘડોઘડ ભાંજે. સામું કોઈ ન થાય. ૭૮  
 કીધી દૂધ, કટકે ઉપડિયાં, બહુ નિશાણ વજડાયાં.  
 વાળી દેવટ દેશ તણું, દળ દેવપાટણે આબ્યાં. ૭૯

પાદર બાંગો દીધી, કીધા નવા તંબુઓ ઉભા.  
 ઘોડાઓની કરી પાયગા, તરુ થડ મેગળ થંભ્યા. ૮૦  
 દરવાજ દીધા, ગઢ ઘેર્યો, ફાઝું જણવી નેર.  
 તેણે કરી પુરપાયક લાયક આબ્યા તોરે ઓર. ૮૧  
 પાદર આવી જંગ જગાની ને ચોપટ ધા લીધા !  
 સોરડીઆ શરૂ રાણાએ પાયપૂંડ નવ દીધા ! ૮૨  
 વાળા, વાજા, જોડ, જોડવા, ચૂડાસમા ચઢી આબ્યા.  
 શાહી સૈન્ય સમુદ્ર ઉત્તર્યો, તેણે હિંદુ દબાવ્યા. ૮૩  
 ફેળે ગજરાજે પાખરિયા, ખર્જ દંતુશળ બાંધ્યાં.  
 વિંટયું પુર, હણહણિયાં ઘોડાં, પછી દરવાજે વાધ્યા- ૮૪  
 ઓસરિયા પાદરથી રાણા રાય ન ફાતી દાવે.  
 દીધાં દાર. ફારફી ચઢિયા. તુરકો માગ મુકાવે. ૮૫  
 કટકે તડૂક્યાં, હોલ દ્રમુક્યાં, થરથર ધરતી કાંપી.  
 સૂંઢ્યા સૂંઢાળા રોપાળા. તુરકે ચઢ્યા ગઢ ચાંપી. ૮૬  
 પાડી કોટ માગ્યા. પડી દેવપાટણે ભેળ.  
 પાસાં અરવારે લૂંટયું લંકા મેળ. ૮૭

સોમનાથને પ્રાસાદે મળી, સ્નાન કરી સહુ રાય,  
 તુલસી શિર ધરી, શંકર પરસી, કરી સમર્પણ કાય. ૮૮  
 દેવ તણા ચોરાશી માટે સહુનો થયો પડાવ.  
 હાક વાગી તત્તકાર્યા હાથી, દીધા ચોપટ ધાવ. ૮૯  
 રણુધેલા દહ દોટ ઉછળતા રણુ ચ'ડી સામા ચાલ્યા.  
 કરકટિયા હળસીએ ચોગરદમ ફરી કુંડે ધાલ્યા. ૯૦  
 રોપાળા રાણે દિન બીજે રગડી નાદ ઉતાર્યો.  
 અનરથનું મૂળ માધવ મહેતો, તેને રણુમાં માર્યો. ૯૧  
 કેમ ગોરી પકડે શંભુને? જળખર જોર ન માય,  
 મરડી, મર્દી મુગલ માંકડાં, પડ્યા પછી રણુમાંય. ૯૨  
 જે ફળ નહિ જાગે, નહિ તીર્થ, બહુ દાને ત્રણુ લોકે,  
 સોમનાથને પારે પડતાં તે પહોંતા સુર લોકે. ૯૩  
 દેવ મંદિરે ભેગ પડી ને તોડ્યાં કુંચી તાળાં.  
 હલહલ કરી પ્રાસાદે પેડા, લીધ હોલ ત્રંખાળાં. ૯૪  
 અધ્યા શિખર આરહડા અમુરો, ઘાણે વાળે ઘાણુ;  
 બાણુની પુતળિઓ ભાગી, પટમાં પટકે પહાણુ. ૯૫  
 સાંધે સાંધા કરી જૂજવા, ભોંય પાડવા લાગ્યા.  
 ધુમટ માંહિના હાથી ઘોડા ઘાણુ ઘણુરે ભાગ્યા. ૯૬  
 ઘાલી લાગમાં સાંગ લોહની, કરતા જોર અમાપે,  
 હલહલ કરી, જે બાણુ વળગી, થાપિત મૂર્તિ ઉથાપે. ૯૭

વરવી વાત વરતવા લાગી ! કળિજીગ કરે વિલાસ !  
 પૃથ્વી કેઈ ખંડ મે'લીને દેવ ગયા કેલાસ ! ૯૮  
 ખાતે મુખ દરમાન કર્યું કે, ભલે રહે મઠ સૂતો,  
 મૂર્તિ એ દિલ્હી લઈ ચાલો, ત્યાં જઈ કરશું ચૂતો. ૯૯

લોહા કેરી પાટ અણાવી, વળી મગાવી ગાડાં,  
 સોમનાથનું આણુ ચઢાવો આડાં ઓઠવી આડાં. ૧૦૦  
 કાળાભૂત ભોધ તેડાવ્યા, ગાડે લિજ્જં ચઢાવ્યું,  
 આગળ જોડી બહુ ત્રેલીઆં, દિલ્હી ભણી ચલાવ્યું. ૧૦૧  
 આગળ રુદ્ર ! ધણે કોપાનળ દૈત્ય સરવ તેં બાળ્યા !  
 પુણ્ય પૃથ્વીમાં તેં વરતાવ્યું. દેવલોક ભય ટાળ્યા. ૧૦૨  
 બળિયો ત્રિપુરાસુર તેં હણિયો, વા વેગે જોમ તૂલ.  
 પદ્મનાભ પૂછે, સોમધયા ! ક્યાં ગયું તારૂં ત્રિશૂળ ? ૧૦૩

નગરો કીધ તારાજ, ઉજાડ્યો મુલક, લગાડ્યાં ગામ.  
 કીધો કાગારોળ સોરકે. લૂંટી વસ્તી તમામ. ૧૦૪  
 ખાન બ્રહ્મ, બાળક ને અબળા સુદ્ધાં વરણ અઢારે  
 સાહી સાંકળ્યાં આળી વાધરે. ગણતાં નાવે પારે. ૧૦૫  
 બંદી સરવ ચલાવ્યા સાથે. તુરકો થયા વિદાય.  
 ખાન ગાજતે નિશાણુ ઉતર્યો સોરકની સીમાય. ૧૦૬  
 આવે વાયુ સહ દાવાનળ ચાલે કવણુ ઉપાય ?  
 તુરકો તે વિધ તરવરી વાધે, શી રીતે ઉગરાય ? ૧૦૭  
 જૂનોગઢ ગિરનાર ઉખેડી, કચ્છની ભૂમિ ચાંપે.  
 હગવે કંથ ને ગેડી, પારકર, ઠૂઠૂં થરથર કાંપે. ૧૦૮  
 નિજ બળ નિરખીતે અલુખાને આણ્યો ગર્વ અપાર.  
 ટેવ્યો સીધો પંથ, ન ટેવ્યા બાંકા માફ લગાર ! ૧૦૯  
 પાદશાહ પૂર્વે નવ લેખ્યા વાટ કાલ્હડે નાખી.  
 રોષ રહ્યો એ હધએ વ્યાપી. લેઉં સોનશિરિ ચાંપી. ૧૧૦  
 અલુખાને નવ પ્રીછ્યું ઉરમાં કે લાગ્યાં છે પાપ.  
 દરે દરે કાંઈ થો નવ નિસરે, નિકળે કંઈકે સાપ. ૧૧૧

તીના, તેજ તુરક તારવી, બિરદ બડાઇ બોલે.  
બળુગાં, ઢોલ, નિશાણુ ધ્રુવે, ડગમગ ડુંગર ઢોલે. ૧૧૨  
એમ કટક મર્યાં જમ પહોંચ્યાં. ભત્રી જાયગા લીધી.  
માંહોમાંહી બેસીને મોટા મલિકે મસજત કીધી. ૧૧૩  
કરી ઠરાવ, ઝાલોર પાડવ્યા, કાલ્હડ તરફ પ્રવાન.  
કહાવ્યું “ હાવાં મરદ થજે, ગઢ આવ્યા અલખાન. ૧૧૪  
મારા દળની સામે ભડવા કોની છે તાકાત ?  
સોરઠને ગૂજરાત ગાંછ મેં લીધ, જોઇ મુજ વાત ? ૧૧૫  
આવ સજ્જ થઇ, રોક નાહું જો મરદ મુંઝાળો કહાવે;  
દેવ તાહરો કેદ કર્યો મેં, છોડવ જોઈ હાવે. ૧૧૬  
ભેટ લઇ કાં મળવા આવે; કાં પુરુષારથ દાખે,  
તો તો તુજ ભલપણ જાણીશું; નનજ પાણી તું રાખે.” ૧૧૭

તે જ દહાડે સ્વપ્નું લાધ્યું, કાલ્હડેને વહાણે,  
પદારિયાં ગંગા ને ગૌરી નરપતિ નજરે નાણે. ૧૧૮  
રાજપાટ તુજને દીધ કાણે ? કહાન કહે ઈશાને.  
કેદ કીધો સ્વામી ગૌરીએ, કહે સુતો તું શાને ? ૧૧૯  
ગંગા કહે, બહ અનરામર ! હજી વિમાસે કાંય ?  
દેશ વિંધી તુજ, તુરક કેદ કરી, સોમનાથ લઇ જાય. ૧૨૦  
પ્રથમ બળવી સેવ વિપણુએ, અસુરથી રૂઢ મુકાવી;  
પછી વૈરોચનિએ, સજી સેવા ભક્તિ વિશેષ જાણાવી. ૧૨૧  
એ તરફી છાપો ઈઈ થા શિરમોર, વીર કર બહાર,  
ચેત, ચેત, ગંગા ને ગૌરી કહે, લંગાડ ન વાર. ૧૨૨



## રાગ રામગ્રી.

બે અખળા એવું ભણે, અમુરે અસંભવ કીધ.  
 ચૌદસોકના સ્વામીને નેતાં બળથી લીધ. ક્રુપદ.  
 વિલપે બે સતી રે, કીજે કંકણ ભડંગ.  
 ઝાંછે નીરે જેમ માછલી વિરહ દહે અમ અડંગ. વિ. ૧૨૩  
 જે કેા બંધન છોડવે, છાંડે પાતક પૂંક;  
 સત્ય વચન અમ સાંભળી, ઝો કાહ્નડે ઉઠ. વિ. ૧૨૪  
 છોડવ સ્વામી અમ તણા, દષ મોગલને દંડ.  
 લે કાહ્નડ કીરતિ ધણી. નામ રહે નવખંડ. વિ. ૧૨૫

## પવાડો.

ઉઠ્યો મોડી આજસ ભૂપતિ. કીધો સ્વપ્ન વિચાર.  
 સોમચંદ્ર વ્યાસે કહ્યું, કીજે મ્હેચ્છ તણો સંકાર. ૧૨૬  
 સોમનાથની બહાર ચઢિયે, વળી છોડવિયે ખાન.  
 અસપતિના દળથી તેવામાં ગઢ અઃવ્યા પરધાન. ૧૨૭

સભામાંહિ જઈ રાયજી મળિયા. દીધ આસન સન્માન.  
 કહે પ્રધાન, કાહ્નડે ! સુણીયે, કથન કહાવે ખાન. ૧૨૮  
 “ભાગી દેશ સહુ દેવટ કરશું, તૂં પણ બળદાખવજો.  
 ગઢ તળેટીએ તળાવ તટ આ ઉતર્યા આવી સમજજો.” ૧૨૯  
 ભાળે રાજા, વીર આપબળ આપ મુખે ન વખાણે.  
 પુરુષારથ કરી પરખાવ્યે સહુ આપોઆપ પિંછાણે. ૧૩૦  
 અલૂખાનને જઈ જાણવજો, કરશું અમે ચઢાઈ;  
 દંડશું દળે ધાવ જાળવજો, દિવસ એક બે માંહિ. ૧૩૧

જઈ પ્રધાને ખાન વીનવ્યા, હિંદુ ન નમશે, નડશે.  
ખાન કહે, સહુ સર્જ રહો એ આવી અચાનક પડશે. ૧૩૨  
દરમ્યાન સજી સગઈ, ડંકો દઈ, ખીજે દિન વહાણે  
દડમજલે દળ અલૂખાનતું પહોંચી ગયું શિરાણે. ૧૩૩  
ખાઈ, લકડકોટ કર્યા. યોગરદમ ન મળે માગ.  
થોડા, હાથી રહે પાખર્યા, કેમ લાધશે લાગ? ૧૩૪

જયત દેવડો, લખણુ સેવડો, લૂણકરણુ તેડાવ્યા  
સાહુ ને સોમતુને રાગે લશ્કર ભણી ચલાવ્યા. ૧૩૫  
સરખે થોડે સાથ પાડવ્યા સત્તાવીશ અસ્વાર.  
પ્રમાવ્યું, જાણી લાવે જઈ, લશ્કર કેરે પાર. ૧૩૬  
પ્રધાન લશ્કરમાં જઈ પહોંચ્યા, દાઢું દળ મેજાણુ  
નકિણે ચકના દારપાળને માંહી કીધું જાણુ. ૧૩૭  
‘વગર વિલંબે છૂટા પાડો,’ ખાન એમ ફરમાવે.  
‘પ્રધાન જે કાહ્લદેના પછી મહેલ માંજલે આવે.’ ૧૩૮  
નોંખું નોંખું નિવાજ્યું ખાને તે સહુને ઇનામ;  
સોનું, રૂપું અને સાવરું, બધ્યા તેરી દ્રામ. ૧૩૯  
એક કહે કાહ્લદે પાળે અવર ન કંઈ પ્રણામ.  
ખાન ભણે, લેઈ આવે આંહી, ભણે બરે ન સલામ. ૧૪૦  
બેઠ ધરી ઝાલોરી પ્રધાન. પૂજી કુશળ કહ્યું ખાને,  
“કાહ્લડ કને કટકની કેવીક વાતો થાય કહોને. ૧૪૧  
તમ સદ જે વળી અરજ નિવાજી રાગે તેય જુમરો.”  
કહે પ્રધાન “અરજ કહી, કેવી? ખાનજી ! વાત વિચારો. ૧૪૨  
કદીએ અગ્નિ શીતલ થાએ, પશ્ચિમ ઉગે ભણુ,  
પણુ શિર નારાયણ વણુ કેને કદી ન નમાવે કાહ્લ.” ૧૪૩

- “ખાન ભણે કોણ કારણ આવ્યા ? કહો હોય તે કાન.”  
 કહે પ્રધાન “રામની આજ્ઞા, કટક જોવું છે આન.” ૧૪૪
- ખાને હુકમ કરી પખરાવ્યા તુરત ખારગી ઘોડા.  
 હાથી મહાવત સાથ સમઝ્યા, મહોલે મલેક તેડ્યા. ૧૪૫
- ખચ્યા તુરક, મુગલ, કરકટિયા કેરી લાગી હાર.  
 પરવાને અંખ્યા લશ્કરની ભાગી અપરંપાર. ૧૪૬
- ખાને સાન કરી કે મુગલે પળુછે પરહી તીર,  
 તાણી, ગગને પંખિણી વિંધી, ન્યાળે મોટા મીર ! ૧૪૭
- લખણ રાઉતે એક જ ધાએ ખાંડે સહીત મ્યાને,  
 પાડો રેંશી કીધ બે કડકા ! વખાણ કરિયાં ખાને. ૧૪૮
- પૂછે ખાન “કાલ્હડ ઘર ફેટલા તહારા જેવા શૂરા ?”  
 મુણેટ લખણ કહે “પૂછો છો તો છે ચોવીસે પૂરા.” ૧૪૯
- તહાંયા ખાન, ન માગીશ હિંદુ, હું જ કહું છું પસાય.  
 કહે પ્રધાન “રીઝે નવ લીજે, લાજે કાલ્હડ રાય. ૧૫૦
- ખાંત પુરાવો એક અમારી દળ ચોગરદમ જોડશું  
 એક રાત વાસો દેતાં મન વરસ રહ્યા એમ લડીશું.” ૧૫૧
- અલુખાને જણ સાથ મોકલ્યો, દેખાડે મેન્નાણ.
- ઘોડા, હાથી, ઉંટ, પોઠિયા, ખચ્ચર પીઠ પલાણ. ૧૫૨
- મલિકોના પદવીસર જુદા મુકામ મુખટો સાર.  
 દળ જોવામાં દિવસ આથમ્યો, તો ય ન આવે પાર. ૧૫૩
- અંદીવાન ઘણા પીડાતા દીઠ પાડતા રાડ.  
 દડાડે ખૂલા તડકે દાઝે, રાતે વાએ ટહાડ. ૧૫૪
- યાન વછોડ્યાં બાળક રોતાં, મૂર્તિમાન શું દુઃખ !  
 તરશે ટળવળતું કોઈ નજરે, કોઈને લાગી ભૂખ. ૧૫૫

- કોઈ માંદા, કોઈ ન શકે ઉઠી, કોઈ અડવાણુ, ઉઘાડાં.  
દાણા પાંચ મળે નહિ ખાવા. પગે કોઈને લોહડાં. ૧૫૬
- કર્યા હાલરાં કાંઈ જૂજવાં બાંધી વાધરે આળે.  
કોઈ છોડ માળાપ વિપૂટાં, જકડયાં એક જ ગાળે. ૧૫૭
- વિજ્ઞેગ કરીઓ, કરી જૂજવાં નારી ને વળી નાહ.  
બાળ વૃદ્ધ ટળવળતાં દીકાં. કટક ઉછળે ધાહ. ૧૫૮
- કોઈ કહે, પૂરવ જન્મે અમ કર્યું આચરણુ કૂકું,  
તુર્ક પાસ દૈવે પાડ્યા ને વેર વાળીયું પૂકું. ૧૫૯
- જૂહી સાખો અમે પૂરી, કે કાંઈ ચડાવ્યાં આળ.  
અથવા જનની ઉછંગે રડતાં થાન વછોડયાં બાળ. ૧૬૦
- ગાય તણાં ગોચર શું ભાગ્યાં? કંઈ લોખ્યા આધાટ.  
જંગલથી મધ અમે પાડિયાં. અથવા પાડી વાટ. ૧૬૧
- કહ્યું કર્યું નહિ માતપિતાનું. વેદ વચન શું ઉથાપ્યાં ?  
એકાદશી ન કીધ અમે શું? ઋષિને દાન ન આપ્યાં. ૧૬૨
- કુળાચાર શું અમે લોપિયા? બોળાવાડો કીધ.  
આવ્યા ઘેર અતિથિ નવ પૂજ્યા. તરશ્યાં નીર ન દીધ. ૧૬૩
- કાંઈ પરનારી ગમન આચર્યા. કીધાં પાતક પંચ.  
ખાધાં ધાન અંધારે રાત્રે. છોડ દીધાં વંચ. ૧૬૪
- ભર્યા સરોવર પાળ ઉખાડી. તરુએ દીધા ધાય.  
વિનાશિયાં શું દેવમંદિરો? દેવ અરાડ્યા પાય. ૧૬૫
- લાખ, લાણ, તલ વહોર્યાં, વેચ્યા. કન્યા વિક્રય કીધ.  
સૂર્ય, સોમ રાહુએ ગ્રસતાં, મહાદાન શું લીધ? ૧૬૬
- અમે કર્યા વિશ્વાસઘાત શું? દૂભ્યાં કોઈ સુપાત.  
કે ધન પરનાં ઝૂંટી જોરે પોખ્યાં પામર ગાત. ૧૬૭

- “ખાન બાજે દોણુ કારણુ આવ્યા ? કહો દોણુ તો કાન.”  
 કહે પ્રધાન “રાગની આજા, કટક જોડું છે આવત.” ૧૪૪
- ખાને હુકમ કરી પખરાવ્યા તુરત ચારગી ઘોડા.  
 હાથી મહાવત સાથ સજન્યા, મદોસે મલેક નેડ્યા. ૧૪૫
- ખચ્યા તુરક, મુગલ, કરકટિયા ફેરી લાગી દાર.  
 પરવાને સંખ્યા લશ્કરની બાગી અપરંપાર. ૧૪૬
- ખાને સાન કરી કે મુગલે પાણુછે પરદી તીર,  
 તાણી, ગગને પંખિણી વિંધી, ન્યાળે મોટા મીર ! ૧૪૭
- લખણુ રાકિતે એક જ ઘાએ ખાંડે સહીત મ્યાને,  
 પાડો રંછી દીધ જે કહ્યા ! વખાણુ દરિયાં ખાને. ૧૪૮
- પૂછે ખાન “કાલ્હડ ઘર ફેટલા ત્હારા જેવા યરા ?”  
 મુણે! લખણુ કહે “પૂછો છો તો છે ચોવીસે પૂરા.” ૧૪૯
- તુડ્યા ખાન, ન માગીશ દિંદુ, હું જ કહું છું પસાય.  
 કહે પ્રધાન “રીઝે નવ લીજે, કાળે કાલ્હડ રાય. ૧૫૦
- ખાંત પુરોએ એક અમારી દળ યોગરદમ જોડ્યું  
 એક રાત વાસો દેતાં મન વરસ રહ્યા એમ લડીયું.” ૧૫૧
- અલખખાને જણુ સાથ મોકલ્યો, દેખાડે મેદાણુ.
- ઘોડા, હાથી, ઉંટ, પોકિયા, ખચ્ચર પીઠ પદ્મણુ. ૧૫૨
- મલિકોના પદવીસર જુદા મુકામ મુખટો સાર.  
 દળ જોવામાં દિવસ આથમ્યો, તો ય ન આવે પાર. ૧૫૩
- અંદીવાન ઘણા પીડાતા દીઠ પાડતા રાડ.  
 દકાડે ખૂલા તડકે દાઝે, રાતે વાએ ટહાડ. ૧૫૪
- યાન વછોડ્યાં આજક રોતાં, મૂર્તિમાન શું દુઃખ !  
 તરશે ટળવળતું કોઈ નજરે, કોઈને લાગી ભૂખ. ૧૫૫

- કોઈ માંદા, કોઈ ન શકે ઉઠી, કોઈ અડવાણુ, ઉઘાડાં.  
દાણા પાંચ મળે નહિ ખાવા. પગે કોઈને લોહડાં. ૧૫૬
- કર્યા હાલરાં કાંઈ જૂજવાં બાંધી વાધરે આળે.  
કોઈ છોડ માખાપ વિપૂટાં, જઠકડયાં એક જ ગાળે. ૧૫૭
- વિજ્ઞેગ કરીઓ, કરી જૂજવાં નારી ને વળી નાહ.  
બાળ વૃદ્ધ ટળવળતાં દીકાં. કટક ઉછળે ધાહ. ૧૫૮
- કોઈ કહે, પૂરવ જન્મે અમ કર્યું આચરણુ ફૂડું,  
તુર્ક પાસ દેવે પાડ્યા ને વેર વાળીયું પૂડું. ૧૫૯
- જૂહી સાખો અમે પૂરી, કે કાંઈ ચડાવ્યાં આળ.  
અથવા જનની ઉછંગે રડતાં થાન વછોડયાં બાળ. ૧૬૦
- ગાય તણાં ગોચર શું ભાગ્યાં? કંઈ લોખ્યા આધાર.  
જંગલથી મધ અમે પાડ્યાં. અથવા પાડી વાટ. ૧૬૧
- કહ્યું કર્યું નહિ માતપિતાનું. વેદ વચન શું ઉથાપ્યાં ?  
એકાદશી ન કીધ અમે શું? ઋષિને દાન ન આપ્યાં. ૧૬૨
- કુળાચાર શું અમે લોપિયા? બોળાવાડો કીધ.  
આન્યા દેર અતિથિ નવ પૂજ્યા. તરશ્યાં નીર ન દીધ. ૧૬૩
- કાંઈ પરનારી ગમન આચર્યા. કીધાં પાતક પંચ.  
ખાધાં ધાન અંધારે રાત્રે. છોડ દીધાં વંચ. ૧૬૪
- ભર્યાં સરોવર પાળ ઉખાડી. તરુએ દીધા ધાય.  
વિનાશિયાં શું દેવમંદિરો? દેવ અરાડ્યા પાય. ૧૬૫
- લાખ, લાણ, તલ વહોર્યાં, વેચ્યા. કન્યા વિક્રય કીધ.  
સૂર્ય, સોમ રાહુએ ગ્રસતાં, મહાદાન શું લીધ? ૧૬૬
- અમે કર્યા વિશ્વાસઘાત શું? દૂભ્યાં કોઈ સુપાત્ર.  
કે ધન પરનાં ઝૂંટી જોરે પોખ્યાં પામર ગાત્ર. ૧૬૭

જન્મ લગી જેનાં ધન લીધાં, તે સાથે સંગ્રામ  
જઈ, પોતાના પ્રાણ ઉગાર્યાં, ભયમાં તણને સ્વામ. ૧૬૮  
શું સ્વામીનો દ્રોહ કર્યો? કે કીધાં મદિરાપાન.  
અલ્પકાલે શું કીધ અમે? કીધ કેને બંદીવાન. ૧૬૯  
અમે નીચનો સંગ કર્યો શું? ચોર્યાં કાપી સુવર્ણ.  
શા પાપે કહો બંધન પડી, આ રહ્યાં તુરકને શરણુ? ૧૭૦  
ભાવે કરીને દેવ ન પૂજ્યા. જીવદયા નવ પાળી.  
કમુલ કરેલાં વચન લોપિયાં. લીલી કાલ્હરો બાળી. ૧૭૧  
સોંપ્યા માલ અમે ઝોળવિયા. કંઈ છાનાં વિખ દીધાં.  
કોઈની આશા ભંગ કરી, કે ધન પરાણે લીધાં. ૧૭૨  
સાત વ્યસન શું અમે આચર્યાં? શું ગુરુ નિંદા કીધી?  
અમે દીન પર દયા ન આણી. લાંચ અનુગતી લીધી. ૧૭૩  
એવાં વચન ઘામણાં એલે, એ કર ફૂટે આપ.  
ક્રિયા જન્મનાં આણીવેળા આવી લાગ્યાં પાપ? ૧૭૪  
ગાઈ કહે છે, ભરૂંસો એવો, જરૂર છોડવે કાલ.  
કટક ચઢાવ્યું, મળિયા દળમાં તેહ તણા પરધાન. ૧૭૫  
બહુ બહુ ઝૂરે ને વિમાસે, જન્મારે હવે આણે  
જો કાલ્હડે નહીં છોડવે, નક્કી રહ્યા તુરકાણે. ૧૭૬  
આવી વાત સાંભળી પ્રધાને, બાન પિડાતાં દીઠાં,  
દ્રેવિયા દાંડીઆ કટકમાં, વચન કહાવ્યાં મીઠાં. ૧૭૭  
“મદદે દળને કરી એકું કાલ્હડ જેવો આવે,  
જેમ સૂર્ય ઉગે એ સાચું. સંડી બાન મેલાવે.” ૧૭૮

કાલ્હડ આગળ ગયા પ્રધાનો. બાને ખર્ચે કહાવી.

“સજ્જ રહેજો, લખશું ધા અમ બે દિવસોમાં આવી.” ૧૭૯

- જાળ પરમાને કાલ્હડદેને કટક સ્વરૂપ જાણાવ્યું.  
કહ્યું, પ્રભાસથી સોમનાથનું દિલ્હી લિફ્ટ ચલાવ્યું. ૧૮૦
- અખતરિયું દળ, હય ને હાથી, સેનિકનો નહિ પાર.  
સોરઠીઆ, ગુજરાતી માણસ ઝાડ્યાં બાન અપાર. ૧૮૧
- કરી પ્રતિજ્ઞા કાલ્હડરાયે, “અવ તો જન્મશું ધાન,  
મ્લેચ્છ મારી સોમધયા સાથે જવ છોડવિયે બાન.” ૧૮૨
- લેખ લખાયા. હુકમ કરાયા. ફરે દેશ ઉપલાણા.  
કરી તૈયારી, પહોર પાછલે તેડયા રજપુત રાણા. ૧૮૩
- રાજવંશ છત્રીસે મળિયા. ખાંડાં લાખ એ ચાર.  
એક એકથી અદક બળિયા જે નવ પામે હાર. ૧૮૪
- પાણીપંથા, ખુરાસાણી ને કોઇ તુરકી તુરંગ,  
સૂડાપંખા અને કયાયડા, કો. લીલૂડે રંગ. ૧૮૫
- પંચવર્ણ પાખરિયા તેજ કંકલોડ પલાણ.  
સોના તણાં સાંકળાં પાયે, હણહણિયા કેકાણ. ૧૮૬
- ખરીતળ ખંદે ધરતી બળથી, લેખવતા નહિ સાટ,  
દેવમણા, કેકાણ બારગિરિ, ચાલે ઉવટ વાટ. ૧૮૭
- સાવ લોહ પાખર ને ચામર ઘણી ધૂધરી ધમકે,  
પાણી સમ રેલાતા ચાલે, નીચે ફૂમતાં ફરકે. ૧૮૮
- અખતર, ટોપ, રંગાકિલિ, ખાંડાં, ભાલા, પટા, કટારી,  
શિંગિણી, ભાથા, ભલી તરવારો લે છે સારી સારી. ૧૮૯
- છત્રીશે ડંડાયુધ લીધાં. પઢિયા પાડ તે વાર.  
કરન્નેડીને આશાપૂરીને રાયે ક્યો ગુહાર. ૧૯૦
- પૂજા કરી ચંદન ને કુસુમે, સામત પાયે લાગે.  
\*છતાડજે કાલ્હડ, આશાપૂરી ! કહી આશકા માગે. ૧૯૧

\* આ વ્રુક પછી મૂળમાં ભટાઉલી છે. ભટાઉલી ગ્રંથની પાછળ ભૂલી આપી છે. એને માટે ભૂલો પરિશિષ્ટ.



આપી આશકા આશાપૂરીએ. ત્રંખાળે દીધ વધાય.  
 દોલ ધ્રુસક્યાં, ડુંગર કાંખ્યા, ચઢિયો કાલ્હડરાય. ૧૯૨  
 ઉપલાણે સાંચરીયા સાહણ, વેગે પહોંચ્યા ઘાટી.  
 વાગ્યાં રણતૂર, ધરા ધમધમી, તરવરી ગયા તળાટી. ૧૯૩  
 જયત દેવડો કરે વિનંતિ, ખીકું કરે પસાય.  
 રાય કાલ્હજી, આપ પ્રતાપે લેશું અમે જાંઘ ધાય. ૧૯૪  
 ખેલ પ્રમાણ કરીને આજ્ઞા આપી કાલ્હડ રાય.  
 બળથી પેસી અંસુર દળ દળને, રખે હસારત થાય. ૧૯૫

દઈ દદામા દળ ઉપડીઆં, જાંઘ વઢશું તુરકાણે.  
 આંચ્યા હેડ, વાત જાણવી; “છે મેલાણ સિરાણે. ૧૯૬  
 લઈએ જાંઘને કેડ એમની, નહિ તો જાશે દૂર.”  
 મળ્યા તારવ્યા તેજ પૂંડે, જાંઘ આથમતે સૂર. ૧૯૭  
 સેં ચાલીશ મશાલ કરાવી, રણશિગાં વગડાવી,  
 કટકે થયું ઉગમણી પા, દીધ ઝાંકઝમાળ બનાવી. ૧૯૮  
 જંગડ દોલ સાતસેં વાગે. બિહામણાં નિશાણ.  
 મદ મુંછો મરડે, દેખીને પડે ભીરના પ્રાણ. ૧૯૯  
 કરી બે ફોજ માલદે રાયે, ચાલ્યા પશ્ચિમ પાસે;  
 ભાંગી કાઠગઢ પેડા કટકે, ચોખીદારો નાસે. ૨૦૦  
 પડયું લંગાણ. ખૂંચારવ વર્ત્યો. કીધી હિંદુએ હાક!  
 તુરકે હિંમૂઢ જખડી જગ્યા, કાને પડિયા ધાક! ૨૦૧  
 \*બન્ને ગમ અજવાળાં દેખી તુરકે છાંડી છાક!  
 હિંમૂઢ ઉઠ્યા, ત્યાં દળપર તુટી પડીઓ બળકાક! ૨૦૨

\* આ વૃક્ષ ક્ષેપક લાગે છે. સ્થેર છે છાંડી છાક શબ્દથી પુનરુક્ત અને છે. હિંમૂઢ તો પુનરુક્ત છે જ.

- ઉંચે હાથે ત્રાહ પોકારે, બોલાવે કિરતાર.  
કેમે આણીવાર ઉગારે, કરો અમારી સાર. ૨૦૩
- જરહજીણ લેવાયે અવળાં, આંગાં, શિંગિણી, બાણ.  
ઉતાવળે મહેલાયે અવળાં તેજ પૂંડ પલાણ. ૨૦૪
- કીધી ખખર ખાનજી આગળ, એવું કહે ખવાસ;  
“દ્રુરી વઢવા દળ હિંદુ આવ્યા ! પડ્યો લશ્કરે ત્રાસ !” ૨૦૫
- અણખાને હાથી પખરાગ્યા. સજ્જવિયા તોખાર.  
લલલલ કરીને અજવાળા ભણી, સાંચરીઆ અસ્વાર. ૨૦૬
- ખખર પડે નહિ નિજ કે પરની. દોદશ હિંદુ આવે.  
ભાગી મૂડો મ્હેજી ભારતાં. ખાંડાના ઘા શાવે. ૨૦૭
- તીખા તેજ ઉડવે રજપૂત. બલા વાવરે ભાલા.  
માઝમ રાત્રે મ્હેજી ભારતા દોદશ હિંદુ ભાળ્યા. ૨૦૮
- ધનુપના ટંકારવ ગાજે. તીણાં તીર વધૂટે.  
જરહજીણ, આંગાં વિંધીને, અંગ સોંસરાં ફૂટે. ૨૦૯
- અંગે અંગ પડે અણિયાળે, ખજથી પાખર ફેડે.  
તરવારોના સજગ ધાવથી સાંધે સાંધા તોડે. ૨૧૦
- રણ રજપૂત વાવરે કટારી. લોહ કટાકટ ઉડે.  
પાખરિયા તેજ તુરકોના તરવારોથી ચૂડે. ૨૧૧
- મહત્તણી પેર બાયે આવે, જોરે વળગે ઝૂટે;  
ગડદા, પાટુ, ખંભ વગાડે, મહા મારથી ફૂટે. ૨૧૨
- મહાવત હાથી પરથી પડતા, ભોંય પડી પગ ભાગે.  
વાટે ચુંદ ને લાગે લાંચા; ધરણી લગ્યા દગ લાગે. ૨૧૩
- ભાગે-કાંધ, પડે રણ માથાં, ધગડાનાં ધડ ધાએ.  
આંહોમાંહ મારવા લાગે, વિંગત કરી ન જણાએ. ૨૧૪

દસાઈવાડા વત રણુ લાગે. પગ મેલ્યો નવ કનય.  
 લોધી કેરા પ્રવાદ ઉલટયા દીસે રણુની માંલ. ૨૧૫  
 દોર, સીરાચા મરડી પાટે કદલીનાં ગંધાણુ.  
 ગર્મ વાદી જુજવા ગાળાથી સહુ છોડાગ્યાં પાન. ૨૧૬  
 લોડા, લાથી, ઉટ, પોદીઆ સહુ ઉલાળી લીધા.  
 સાદલ, સિંદ, ગલિક જે મોટા કેદ છવતા કીધા. ૨૧૭  
 અનુપાન એકલડો નાઠો, જે ભટ વીર ગણાય.  
 સીદી મલેક, ઉગમર મોટો તે પડિયો રણુમાંય. ૨૧૮  
 જે જહીં તહીં નાસે, ન મુઝે દિશ. થયું ગુમરાણુ અપાર.  
 પૂંક પંકડશે, દિંદુ મરશે, હાગારે કિરતાર. ૨૧૯  
 ખીજે દિન રાયે રણુ શોધ્યાં. દીડાં પડ્યાં પલાણુ.  
 લાથી કેરી પાંજરી ભાગી, ધરણી ઢળ્યા કેટલાણુ. ૨૨૦  
 ખેડાં, ખાંડાં પડ્યાં જુજવાં, ભાલા, ધનુષ, કટારી,  
 ભાગે કણુસે પડી તરવારો, મલેચ માંકડાં મારી. ૨૨૧  
 રૂધિર માંસનો કાચ કીધ. ધડ પડિયાં હારોહાર.  
 સોમનાથ છોડાવી રાયે, પગી લોઈ તરવાર. ૨૨૨  
 છોડવીયાં નવ લાખ પાન તે વર્ત્યો જેજેકાર.  
 ધન્ય ધન્ય રાવળ કાલ્હત્તે! કાલ્હ તણો અવતાર ! ૨૨૩

### ચોપાઈની ચાલ.

ચહુઆણુ કુળ પુણ્ય અપાર. પુણ્યે મલેચ કયો સંહાર.  
 પુણ્ય વિચાર જન જાણે સહુ, એમ સંલેખે પ્રાકૃત કહું. ૨૨૪  
 પુણ્યે એક આરોગે પાન. પુણ્યે ઘર સંપન્ને નિધાન.  
 પુણ્યે હોય સકુળની નાર. પુણ્યે તુરગમ બાંધે આર. ૨૨૫

પુણ્યવંતને સહુકો નમે. પુણ્યહીણ નર ભૂલો ભમે.	
પુણ્યે રોગ ન આવે અંગ. પુણ્યે પુરુષ રમે મન રંગ.	૨૨૬
પુણ્યે અંગ ન આવે રીસ. પુણ્યે સહુ દીએ આશિષ.	
પુણ્યે નહિ વહાલાં વિભેગ. પુણ્યે હોય સનન સંયોગ.	૨૨૭
પુણ્યે પહેરે વાર ચીર. પુણ્યે કુટડાં હોય શરીર.	
પુણ્યવંતનાં કુષ્ટ તળે. પુણ્યવંતને ચામર ઢળે.	૨૨૮
પુણ્યવંત શિર છત્ર ધરાય. પુણ્યવંત નવ પાળા જાય.	
પુણ્યે હાથી જૂલે ખાર. પુણ્યવંત નવ પામે હાર.	૨૨૯
પુણ્યે હોયે નવલા રંગ. પુણ્યે સુણે ખીન મરદંગ.	
પુણ્યે સુવે તળાઈ ખાટ. પુણ્યે ખોલે કીરતિ ભાટ.	૨૩૦
પુણ્યે ઘેર ન ખુટે ધાન. પુણ્યે હોય પુત્ર સંતાન.	
પુણ્યે કરી રાજ દે માન. પુણ્યે અનુકુળ હોય પ્રધાન.	૨૩૧
પુણ્યે ધરીએ સોનાં સાર. પુણ્યે ખેરીએ મોતીહાર.	
પુણ્યે ભણીએ વિદ્યા વળી. પુણ્યે હોય કીર્તિ ઉજળી.	૨૩૨
પુણ્યવંત ઘેર ત્રણે વાર અટ્ટોત્તર શત મંગળ સાર.	
પુણ્યે સુખ નવ દ્રુપ્ત ચલે. પુણ્યવંત પૃથ્વી ભોગવે.	૨૩૩
પુણ્યે પુણ્ય કરે આદરે. નિત્ય દીવાળી પુણ્યે કરે.	
જે જે લાગ્યા વાનર વીર, પુણ્યે પથ્થર તરીઆ તીર.	૨૩૪
પુણ્યે અસંમયિત સંભવે, દાનવ રણ રોળ્યા રાઘવે.	
દ્રોહ ન સીધ્યું કૌરવ કાળ, પુણ્યે પાંડવ પામ્યા રાજ.	૨૩૫
પુણ્ય પ્રશંસા પૃથ્વી કરી. પદ્મનાભ પંડિત વિસ્તરી.	
કાલકલ્પને પુણ્યે કરી, જગ જય દીધો આશાપુરી.	૨૩૬

વળ્યાં કટક આનંદા સહુ. કીરતિ ખોલે અંદી બહુ.  
નગર બાળી સાંચરિયા રાય. તત્ક્ષણ દીવ દદામે ધાય. ૨૩૭

ભેટયા શિવ નવરાવી ખેવ, નગર ભણી પધરાવ્યા દેવ.  
 કાલ્હ વિજયની વાતો સુણી, નગરે વધામણી દે ધણી. ૨૩૮  
 મદન ભેરી, ભૂંગળ ભરહરે, વર્ણ અઢારે જય જય કરે.  
 તરીઆ તોરણ સહુ ઝળહળે, ધ્વજ નગર માંહિ ઉછળે. ૨૩૯  
 ફળ્યા મનોરથ પહોંચી આશ, હામ હામ લેવાએ રાસ.  
 કરે નારીઓ લૂણ લૂછણાં. નગર માંહિ માંડયાં પેખણાં. ૨૪૦  
 નવાં પાથરે મારગ ચીર. ફૂલ ફગર, પીમળે અખીર.  
 પદ્મનાભ કવિ એણીપેર ભણે, આવ્યા રાય નગર આપણે. ૨૪૧  
 ખીજ ને ને રાણા રાય, આપાપણે અવાસે જાય.  
 નીચો ચારો, દીધાં ખાણુ, હાણુ લઘ બાંધ્યા કેકાણુ. ૨૪૨  
 સહુને હમએ હરખ ન માય. અંતઃપુર પધાર્યા રાય. ૨૪૨A

### રાગ (ધનલ) ધન્યાશ્રી.

માંડવે મળી સુવાસણી, સખી નવરંગ ઓઢણી ઘાટ કે. ૨૪૩  
 જાય સખી વધામણે, હેડે હરખ ન માય કે જીત્યો સહી. આંચળી.  
 હાર ફંદે કર ખેરખા, સખી નેપુર રણુ ઝણુકાર કે. જી. ૨૪૪  
 લ્યો કર થાળ કનક તણા, સખી મોતીડે પૂરો ચોક કે. જી. ૨૪૫  
 તિલક કરો કુમકુમ તણાં, સખી એ રંગે રાય વધાવો કે. જી. ૨૪૬  
 અસુર દળી ઘેર આવીઓ સખી છોડવ્યા શંકર બંધ કે. જી. ૨૪૭  
 કાલ્હડદે જીવો ધણું, સખી ખેલે માલદે વીર કે. જી. ૨૪૮

### ચાપાઈની ચાલ.

આપી ભાતાં ને પહેરણાં, બાન વળાવ્યાં પાછાં ઘણાં.  
 ઘણાં માણસો વર્ણ અઢાર, પશુઓ કેરો ન લાલું પાર. ૨૪૯

- અગળા આહ્વાણ આશિષંજપે, કાલું કરોડો વરસો તપે.  
 શોભનાથ આરાધે કાલું. નિત નિત પંચામૃતથી સ્નાન. ૨૫૦
- પૂજના સોળે ઉપચાર, કેસર, ચંદન, તિલક, શૃંગાર.  
 નિત નિત નવનવી પૂજા હોય. પ્રણમે ભક્તિ ભર્યાં મહુ કોય. ૨૫૧
- નવખંડે ધીરતિ વિસ્તરી, વાત અસંભવ કાલે કરી.  
 નરકપાત ઉગારે જોહ, મહા સંકટથી મુકબ્યા તેહ. ૨૫૨
- મૂર્તિ પાંચ એક લિજ્જીથી, છટ્ટી તે જોડીની નથી.  
 સોરઠ પધરાવ્યું એક લિજ્જી ખીજું વાગડમાં તેહ સંગ. ૨૫૩
- આયુ ઉપર થાનક ભલૂં, ત્રીજું લિજ્જી તહીં મોકલ્યું.  
 ચોથું જાગાલિપુર માંહ, પ્રાસાદે પધરાવ્યું રાય. ૨૫૪
- દેવળ એક નિજ વાડી માંહ, એ વિધ પાંચે લિજ્જી પુજાય.  
 પાંચ લિજ્જી આ પૂજા કરે, ગર્ભવાસ તે નવ અવતરે. ૨૫૫
- રોજ કરે જોગ્યવ નવનવા, સત ન્યાયે લોકો પાળવા. ૨૫૫૧

## ખંડ ૨ જો.

ચોપાઈની ચાલ.

ખીજા ખંડ તણા આરંભ, ખોલે પદ્મનાભ કવિ બ્રહ્મ.

x x x x x x ૧

જે જે તુરક નાશી ઉગર્યા, એક ઠામ જઈ જંગલ મળ્યા.

કોઈ ઉઘાડા વસ્ત્ર વિહીન. ભૂખે કરી કોઈ શરીરે ક્ષીણ. ૨

કોઈ લથડતા લાગ્યે ધાય. કો ડોળીએ ધક્કાયા જાય.

કોઈ તણે મુખ ટોચે નીર. પગપાળા ઉમરાવ અમીર. ૩

રાત રખડતાં બહુ દિન થયા. દીલ્હીનગર લજવાતા ગયા.

અલૂખાન અંધારું કરી, વસ્ત્ર એક મુખ આંકું ધરી, ૪

ધરી વેશ નવ ભાવે ભક્ષો, નગર માંહી પેઠો એકશો.

ખખર ખુવારી કરી સુણી, ઠામ ઠામ રોચે તુરકણી. ૫

પોટે ટાળાં પોળે પોળ. રેશે આંસુ વર્ત્યે રોળ.

કો શહે પહેરી સુંથણી. પગનાં નેપુર ભાગે ધણી. ૬

કો તોડે એકાવળ હાર. કો ઉતારે સહુ શણગાર.

લૂંટ્યા ખંદર શી દિન રેણુ તોડે નાડાં પીંખે વેણુ. ૭

કોઈ ન જંપે પ્હોર ને ધડી. કો આજોટે આડી પડી.

વિખ થઈ પડિયાં પાન ને ફૂલ. રૂવે કોઈ મોંઘેરી મૂલ. ૮

કોઈ તણા ખંધવ ભરથાર, કોઈ તણા કુટડા કુમાર,

કોઈ તણા મામા રણુ રહ્યા, રણુધેલા જે રણુમાં ગયા. ૯

કોઈ તણા માર્યા રણુ બાપ. અલૂખાનને દે સહુ શાપ.

સાંચે દહાડે ઉઠી વાટ. નગરમાંહી પ્હેવાયાં હાટ. ૧૦

એકે વાત ખીજાને કહી. ઠેઠ પાદશાહ સુધી ગઈ.

જે છવતા આવેલ નિદાન, તેને તેડી પ્રજે સુદતાન. ૧૧

- આવો ભડ થોદો. અલૂખાન દરગ્યો શીરીત કાહ્ન ચહુઆણુ? ૧૨
- ગોલી તુરક દામણે સૂર, અરબ ગુજરે શાહ હઝૂર. ૧૨
- વચન સાંભળો. અસપતિ રાય! જે જે વીત્યું લશ્કર માંય. ૧૩
- ખોજ ખપિયા, માર્યા ખાન, નવ લાખે છોડાવ્યાં ખાન. ૧૩
- થયા ખવાર મીર, ખાન, ખવાસ; મુલ્કાં સૈયદ મુખ લીધાં ધાસ. ૧૪
- ખાંદા ગુલામને દરવાન, ધાટ ધડાઈ ગયો નિદાન. ૧૪
- દણ્યા દમસી ખાંડાની ધાર, મોગલ કેરો ન જડે પાર. ૧૫
- દિનાળી લીધ લાથી સહુ. હુંડી છોડવિયા તુરી અહુ. ૧૫
- હુંડાવી લીધાં હથિયાર. ખાન તણા હુંડયા બંડાર. ૧૬
- જેદ ઉપરે શાહ મન હેજ, જહાંપનાહના જે ભાણેજ, ૧૬
- સાદલ, સિંક જે મલિકો ખેય, અળથી કેદી કરિયા તેહ. ૧૭
- દીઠું એવું અમારે નેત્ર, સાદી મલિક પડયા રણુક્ષેત્ર. ૧૭
- ખેલે ખેલે કરે સલામ. કેટલા મલિક ન લલિયે નામ. ૧૮
- સંધે કરી બડી રજપૂત, પોતાનું છોડાવ્યું ખૂત. ૧૮

- મુશી વાત રણુ વળિયો રાજ, શાહે મુખ તજ્યું તંખોજ. ૧૯
- મુસ્તાની ગજ થોડા જેદ લઈ લીધા કાહ્નડે તેહ. ૧૯
- મીર મલિક માર્યા રણુમાંય, વાત એવી દેશાવર જાય. ૨૦
- મુખ મુસ્તાન ન કાટે ખ્દાર. દીક્કી શાહ ન બરે દરગાર. ૨૦
- અલૂખાને વચુસાડ્યું કાજ, કટક મરાવી આવ્યો આજ. ૨૧
- આખી આલમ વાતો કરે, એળ લગાડી ખાને ખરે. ૨૧
- ભાણે શીખ મુખ દીવાન, દોદીએ પગ દે નહિ ખાન. ૨૨
- અલૂખાને વચુસાડ્યું કામ, પાદશાહનો લૂણુદરામ. ૨૨



અલૂખાનનો જાણી દોષ, પાદશાહ મન આણ્યો રોષ. ૨૩

પવાડો.

પાદશાહ મન વાત વિચારી, નાહર મલિક બોલાવ્યો.  
સાથેયો ભોજલો મહેલે, ખાંડાધર તેડાવ્યો. ૨૪

મસલત કરી આજ્ઞા આપી, લો નામીયા શૂર સાથે.  
મારવાડ પર જાઓ. આખ્યાં શાહે બીડાં હાથે. ૨૫

મોટા મલિક સદ્દ તેડાવ્યા. લશ્કર કર્યું સમય.  
સોનગિરાશું વિગ્રહ માંડો, જઈ મરૂભૂમિ માંય. ૨૬

પાણી ધાન ચલાવો સાથે. સોળત લેઈ અપાર,  
આપ આપના મરાતખે. લો સુભટ ભલા ભડનાર. ૨૭

નામાંકિત ભડ, મેગળ માતા, દળ બળવંતું લીધું;  
લીધું સાથ ધણું પેદળ વળિ, પ્રયાણ વેગે કીધું. ૨૮

છળ કળ કરી જઈને લેજો માર રાજ્ય તપાસી.  
પાદશાહ મુખ એવું બોલે, રખે થાય વળિ હાંસી. ૨૯

ફૂટ પાડી જઈ કરશે ફતેહ, અમ આજ્ઞા પરમાણુ  
નાહર મલિકે શિરે ચઢાવ્યું શાહ તણું ફરમાન. ૩૦

હલહલ કરી કટક સામગ્રી, ભલું મહરત લીધું.  
કરી સલામ વાળ્યું સહુ પાછું, પછીથી પ્રયાણ કીધું. ૩૧

પાદશાહની આણ ને માને, હમએ બહુ ધુમરાય;  
સામતસિંહ ચહુઆણ રાયનો સુત, કાલ્હડે રાય. ૩૨

વસંતો ગઢ અલોર તણો, પણ બળથી લંધ્યું મારી;  
યા તળેટીએ ઘોરે સુધશું, પણ નાવીશું હારી. ૩૩

બોલે બોલ મલિક બળવંતા, હઠે ન કેમે લઢતાં.  
કીધી ફૂચ, ધ્રસૂડ્યાં ઢોલો, ને લશ્કર હપડતાં. ૩૪

ભાગ્યાં ઝાડ, ખીડ થયું પાદર, કાદવ કીધું પાણી.  
 ડુંગર તણાં શિખર ન્યમ ચાલે, ત્યમ હાથી સુસ્તાની. ૩૫  
 દેશ તુર્ક કરાથી નિકળ્યા વાજંતે નિશાણે.  
 ઝોળંગી ગિરિ, વાટ, ધાટ, કંદર પહોંચ્યા સમિયાણે. ૩૬  
 રોષે ચમક્યો કાહ્લડ ભત્રિજ થાણુદાર તે થાણે.  
 સાંતલ સિંહની પેઠે ગાળ્યો સખળ વીર સમિયાણે. ૩૭  
 તુરક દેશ આવ્યાનું જાણ્યું, ખૂમેખૂમ સુણાય.  
 કહે સાંતલ જધને કંઈ ભેટો; ખેલું ચોપટ ધાય. ૩૮  
 જૂવે વાટ રાજ કાહ્લડદે, હજી નગર કો નાવે.  
 કટક ભણી જઈ બહાર ચઢીએ જો સાંતલ તેડાવે. ૩૯

ક્ષત્રિ કેડું તેજ અલૌકિક સાંતલ કરે વિહાર,  
 ઠામ ઠામથી ચાલ્યા આવે મોટા જુઝણુદાર. ૪૦  
 કરી તૈયારી સહુ સાંચરિયા, પાખરિયા તોખાર,  
 જરહજીણુ, કોઠા, રંગાવલી, વળી લીધાં હથિયાર. ૪૧  
 નાહર મલિક તણે દળ મળિયા મંડોહરિ ચહુઆણુ.  
 થયું જાણુ જે હિંદુ આવ્યા, ખળભળિયાં મેલાણુ. ૪૨  
 લઢ્યાં કટક, રણવાધો વાગે. ભાગે ખાંડાધાર.  
 સમકજો સાંતલસિંહ જીત્યો, માર્યા મ્હેજી અપાર. ૪૩  
 મલિક નાહર હઠિયો પાછો. ખની અસંભવ વાત.  
 તુરક તણા જૂંટીને લીધા તેજ સદે છ સાત. ૪૪  
 મારી તુરકને અડધા કીધા, મચકોડયું તુરકાણું.  
 દોડી લઢી છોડવિયા હાથી, વળિયા વાતાં વહાણું. ૪૫  
 ઝાલોરે મોક્લીઆ સધળા તુરગમ ચંદી આપી.  
 સાંતલ જીત સુણી કાહ્લડને મન અતિ રતિ રહી વ્યાપી. ૪૬

વળી મલિક ચાલીને આવ્યા ! પેપો કર્યું અમારું.  
 વીતેલું એક વાર વિચારો, વળી કેમ હું હાઈ ? ૪૭  
 ગઢ સમિયાણે ઘેરો ઘાલ્યો. સાંતલ ન કરે જાણ.  
 ખીજા રજપુતે તેડાવ્યા કાલ્હડે ચહુઆણ. ૪૮

સવા લાખ ખાંડાની સાથે, પાખરિયે કેકાણે,  
 છડી સવારીએ ચઢી આવ્યા કાલ્હડે સમિયાણે. ૪૯  
 એક તરફ ઉતરીઓ સાંતલ ઝાઝું લશ્કર લઈને,  
 ખીજા બાજુ કાલ્હડેતું વળગ્યું કટક જઈને. ૫૦  
 એ દળ એ ગમ મચ્યાં મારવા મલિક વચે સહુ લીધા.  
 જીવ પર આવી મલિક પર સામા મોંયે હલ્લા કીધા. ૫૧  
 સમજા ધનુષ ટંકારવ ગાજે, સામાં આવે તીર,  
 લોહ ઉડે જ્યમ વિજળી ઝખૂકે, લઢે મહોટા મીર. ૫૨  
 એ બાજુ બળવંતા હિંદુ દેતા સરખો માર,  
 ખીજા મલિક કેટલા કહીએ ? માર્યો મલિક નહાર. ૫૩  
 રાજાઓમાં બહુ બળવંતો, સીધળકુળ સપરાણ,  
 ભક્ષો ભીડી રહામે રણ ચાલી સુભટ છાંડયો પ્રાણ. ૫૪  
 આજ લગી સૌકો જાણંતા જંગી જુદે જોડ,  
 સુભટ ભોજલો—ભડ ખાંડાધર—મુઓ રણંગણ તેહ. ૫૫  
 જીત તણા ડંકા વાગ્યા ને મીર મલિક સહુ માર્યા.  
 દળ દળી વાળી કાલ્હ રાયજી, પછી ઝાલોર પધાર્યા. ૫૬  
 દીકરી સાંઘિયે વાવડ દીધા, “સુભટ બેક બહુ બળિયા,  
 ખાંડાધર ભોજલ ને નાહર સમરાંગણમાં ઢળિયા.” ૫૭  
 એવી વાત સુણી સુસ્તાને કે જીત્યો ચહુઆણ,  
 વીતક મલિકને બહુ વીતી અલખાન પરમાણ. ૫૮

વાર વાર નિજ હાર સાંભળી તલ્લાણુ થઈ હેરાન, “ક્યા બલાઈ ઉઠી તુરકાણે” એમ કહે સુસ્તાન.	૫૮
ખાનજહાન, મલિક અમાદન, મલિક નેખ તે વાર મલિક કમાલુદ્દીન તેડાવ્યા, મહેન્ને સુમટો ચાર.	૬૦
માંલ ચોકીએ મસલત સાર વાતો કરવા લાગ્યા, જે જે મલિક કટક લઈ ચઢ્યા તે ચઢુઆણે કાપ્યા.	૬૧
યાદશાહ મુંઝે વળ ઘાલી, ભાખે રાખી મામ. “જે કો મારી આણુ ન માને તેનો ફેડું હાંમ.	૬૨
કનોજ, ગાજણું, ગૌડ, ચૌધ, મેં મહારાષ્ટ્ર વશ કીધ. લટદેશ ને સિંધુ સવાલખ, ગુર્જર, સોરઠ લીધ.	૬૩.
ગં લીધાં માળવ, ચંડેરી, માંડવ, સારંગપૂર, રણથંભોર, ચિતોડ ભણો ગઢ, વળી લીધ નાગોર.	૬૪
જવાનપૂર, મથુરાં પૂરવમાં, વળી તે અંતરવેદી, ડીસા, કાકપુર, અને મોજપુર, અને લીધ દળ ભેદી.	૬૫.
દળ સહ સાગર સુધી પૂરે, ગયો હું પૂરવ માંચ. હિંદુ રાજ ભગવ્યા, ઘર તજવ્યાં, થાણાં થાખ્યાં ત્યાંચ.	૬૬
હિંદુસ્થાન, પાંડચનાં રાજ્યો, વળી જનંધર લીધ. કાશ્મિર, કામર ને હિમાચળ, શિખર લગી વશ કીધ.	૬૭.
ખુરાસાન મેં ખરી તળ ખૂંદ્યું બળથી લીધ નિદાન. મેં મારી મોગલ દળ તોડ્યાં. લીધાં ઉચ, સુસ્તાન.	૬૮
ચીન, હુતાન, દંડુર દેશપતિ દિલી ઝોળગ આવે. દારસમુદ્ર સુધી જઈ મડધા જોરતક્ષી અમ લાવે.	૬૯
કલવરગૂ ને અનાગુંડી, ખેર, દેશ તિલંગ, વહોરે નાગરવેલી, સોનું, વડે વાણી જ્યાં ચંગ.	૭૦

એવી વસમી ભૂ મેં ચાંપી ખાંડાધારે લીધી.  
 રામદેવ-દેવગિરિ રાખ-તેણે બેટી દીધી. ૭૧  
 ઝાઝા વમળો ભરિયા દરિયા ભીતર વસમો બેટ,  
 સિંધસહીય તણે જે રાખ કરે હાથાની ભેટ. ૭૨  
 ઉચ્ચ, કલહચ તે જાવાખંદર, હોરમજ વસમાં દામ,  
 અમ ઘેર ત્યાંની નિપજો આવે, અમને ભરે સલામ. ૭૩  
 સેતુખંધ રામેશ્વર સુણિયે ખાંધી વાનર પાજ,  
 અમલદાર રહે, આણો વર્તે ત્યાં, અમ એવું રાજ, ૭૪  
 ભરતખંડ ભડ વીર હું, મેં લીધ ગઢ વસમાં મુદામ,  
 સુણીએ ગઢ ઝાલોર વિષમ છે, ચહુઆણોનો દામ. ૭૫  
 આગળ વાર એ ચાર હરાવ્યા, તુરક ન ફાવ્યો લાગ.  
 શરમ આવી મોટા રાખમાં મને હવો વિરાગ. ૭૬  
 ઝાલોરે આ વાર જઈને બતાવીએ અમ તેજ;  
 બળથી સોનગિરો છતીએ કે તણએ આયુધને જ. ૭૭

કરી પ્રતિજ્ઞા એવી શાહે અને દીધ ફરમાન.  
 ખાન તેણે પાટણથી એમ બોલે છે સુસ્તાન. ૭૮  
 તેડી દાસદ છડી સવારીએ પાટણ ભણી ચલાવ્યો.  
 નગર બદાર મૂળાએ આવી શિરપર હુકમ ચલાવ્યો. ૭૯  
 વાંચ્યો હુકમ. કરી તૈયારી. તેણે સોનાર.  
 દાર કોરા સદ મુંદર ડીધ સોનાનું આગાર. ૮૦  
 આવન માણુ સોનાનું બનિયું. ખાને સાથે લીધું.  
 દિલ્લી નગરે જઈને બહી વિધ ભેટ શાહને ડીધું. ૮૧  
 વણ પલાણુ ધાયા ચોતરણં પાદશાહ ફરમાને,  
 રાણા, રાય, મન્નિદ ને મધ્યા તેડી આણ્યા ખાને. ૮૨

- ઠેરઠેરથી સહુ દળ આવ્યું. ચઢી ચાલ્યો સુદતાન.  
જ્યહાં પડાવ કરે ત્યાં રોકે સાત કોસ મેલાણુ. ૮૩
- ગજ હજાર બે ચાર પાખર્યાં, ઘંટા ઘૂંધરમાળ,  
પાય સાંકળાં ખળકા કરતાં, કુંભસ્થળ સુવિશાળ. ૮૪
- આવણુ માસે ચઢ્યા દીસે જેવા કાળા મેહ,  
ગજવર હાઠ ચાલતાં દીસે જોતાં નાવે છેહ. ૮૫
- શાલિહોત્ર જેહની કસોટી તેવા કોટિ કેકાણુ.  
ગઢ ઝાલોર ભણી સાંચરિયા સહુ દળ સહ સુદતાન. ૮૬
- મહેર, ભોઈ અને હાથિયા ચાલે ફૂહાર, કમાણી,  
ચાર હજાર સાથે સાંચરિયા વહે પખાલે પાણી. ૮૭
- ત્રીસ હજાર વાણીઆ કટકિયા સાથે વસ્તુ ચલાવે.  
ગાડે ચઢી ચાલંતી ઘાણી, ઘાંચી ફેરવ્યા આવે. ૮૮
- મોચી, ઘાંચા ને સથવારા, સાથે ચાલે માળી.  
દરજી, બાખર, ઓડ ચાલીઆ. ચાર હજાર તંબોળી. ૮૯
- કાવડિયા દારૂ લઈ ચાલે, ભાઠી વહે ખમાર.  
સહસ્ર પાંચ ચાલે ભઠિયારા. ઘાટ ઘડા લોહાર. ૯૦
- સહુ સલાટ સાંચરિયા સાથે. ચૂનો વહે ચૂનારા.  
ચાલે વહોરા કાગળફટા. હીર તણા તૂનારા. ૯૧
- ચાર લાખ વેપારી ચાલ્યા. બાર લાખ ઝોળગાણુ.  
કરકટિયા, હાથસી, ભાથાધર, ફરસીધર સપરાણુ. ૯૨
- દળ આજ્ઞતાં ધરણી કંપે. શેષ ન ઝીલે ભાર.  
સાંચર કરાં પૂર ઉલટિયાં જાણે રેલણહાર. ૯૩
- ખણુગાં, ઢોલ, નકેરી વાગે સાથે સહસ્ર અઢાર.  
જંગલ ઢોલ, નિશાણુ ધસકે, સુણિયે જોજન બાર. ૯૪

પડ્યો દેશ ભડ વીર તુરકને ત્રાસે. દોદશ નાડાં.  
 ઘણા દિવસ દળ મારગ ચાલી, મારવાડમાં પેડાં. ૯૫.  
 ઝાઝાં નીર. સરોવર મોટાં. વળી છે સુંદર ઠામ.  
 પહેલાં દળ સમિયાણે આવ્યાં; પાદર ક્યોં મુકામ. ૯૬.  
 અસપતિ રાય મુખ બોલે એવું “બળકટ આગદ લઘએ,  
 ભેળ પાડી, મેલીને થાણું, પછી અલોરે જઈએ.” ૯૭.  
 લોક સહુ નાશી ગઢ ચઢ્યા. તળેટી તુરકે ઈંધી.  
 ગઢપરનું રહેઠાણ વાર બહુ. ભલી તૈયારી કરીધી. ૯૮

સાડ વરસ વાવરતાં પહોંચે અત્ર તણા કોઠાર.  
 સમિયાણે સાંતલ બહુ બળિયો, માંહી મલા લલતાર. ૯૯.  
 મઠ ને સૂકાં ઘાસ, ચણા વળી પૂળા કડઅ અપાર,  
 સાંતલની ઘોડારે બાંધ્યા, હય રહે પાંચ હજાર. ૧૦૦.  
 બળતણ, લૂણ વરસ સો પહોંચે. ઉપર ભલી સજાધ.  
 સાંજ સવાર બપોરે પાડે સાદ, રહ્યે રંધાધ. ૧૦૧.  
 પાણી ભર્યું સરોવર ઉપર, નીકે નહીં લગાર,  
 આકાશેથી મેઘ ઉલેચે, તો ય ન આવે પાર. ૧૦૨.  
 ગિરિ ઉપર ગઢ વસમી જગાએ. વસમાં પોળ પ્રાકાર.  
 ઉંચા કોઠા, ઘણી બારીઓ, વળી બહુ વસમો માર. ૧૦૩.  
 ચઢી ત્રિકળશે સાંતલ જોયું. દીકું દળ સુલતાની.  
 ગઢ તળેટીએ સરવર પાળે હાથી બાંધ્યા આણી. ૧૦૪.  
 ઠામ ઠામ સાબાન, સરાયા, ડહલી ને એકચોધ,  
 ટોડે ટોડે હયની સોધ સાંતલદેવે જોધ. ૧૦૫.  
 પદવીસર બહુ ઉંચા નેજા જોતાં પાર ન લાધે.  
 સેના જોધ સાંતલને મનડે ઝાઝું અચરજ વાધે. ૧૦૬.

સૈન્ય તાણી સામગ્રી દીધી. સાંતલ કરે વખાણ.  
 ધન્ય, ધન્ય, દિન આજ અમારો કે આવ્યા સુદતાન. ૧૦૭  
 કોડે કોડે કર્યા રજોપાં, મોટા ગડા ચઢાવ્યા.  
 ચોપાસે ચઢુઆણે ભીંતે ભક્ષાં યન્ત્ર મંડાવ્યાં ૧૦૮  
 નિકટ ઉતાવળી ઢીકલી ઉપર મજૂર કરી મંડાવી.  
 આપ આપણે હામ રહે નિત રાતે ચોક્કી આવી. ૧૦૯  
 રતોવાદ્યએ વળગે હિંદુ, રાતે ઉતરી આવે.  
 દહાડે દહાડે કરે હમલા, આવે ચોપટ ધાયે. ૧૧૦  
 નિત નિત ગઢ સમિપે ચઢી આવે સહુ દળ સહુ સુદતાન.  
 નિત લઢતા રોપાળા રજપુત, વળી સાંતલ ચઢુઆણ. ૧૧૧  
 હિંદુ તુરક પડે ઝાઝેરા. નિત નિત જુદો જામે.  
 સંપીતે નિત કરે ધસારા, રૂડી મારે સંગ્રામે. ૧૧૨  
 વાનર પેઠે દ્રાણ દેઇ, કોઇ ધાઇ કોટ ચઢી જાવે.  
 માઝમ રાતે કોકઆણ ગઢથી દળ હમહમ આવે. ૧૧૩  
 ઢિકલી થકી ઉપરથી ઢાળે ગડ રહતા તે છૂટે,  
 હાથી થોડું આડું આવે તરત મરે વણ ખૂટ્યે. ૧૧૪  
 જાળવતા એ પેર હિંદુ ગઢ. હઠે ચઢ્યો સુદતાન.  
 સાત વરસ લગી ઘેરો રાખ્યો, હંડાવ્યો ચઢુઆણ. ૧૧૫

ગઢ ઉપર નિત થાય પેખણાં, ગુણાય બીન મદંગ,  
 નિત ઓચ્છવ, નિત નર્તકી નાયે, નિત્ય નવનવા રંગ. ૧૧૬  
 ચઢી ત્રિકળસે સાંતલ જેસે, ચોપા ચરમર ઢાળે.  
 કટક માંહી સિંહાસન ખેડા, પાદશાહ નિહાળે. ૧૧૭  
 શાહ કહે છે, સાદ પડાવી, તિરંદાજ જોલાવી,  
 જે ભાગે ગઢનો જલસો, તે મુખ માગ્યું લે આવી. ૧૧૮



મલિક અમાલ કરે બંદો, નામ હયાપુમીર,  
 આંખે પાટો બાંધી ફેંકે તોય ન ચૂકે તીર. ૧૧૯  
 ધનુષ બેવડું વળી ગયું ને બળથી તીર વણ્ણયું.  
 જ્યાં સીધું શોઢીને વાગ્યું. શરીર સોંસડું ફૂટ્યું. ૧૨૦  
 થયો રંગમાં ભંગ! ધરાતળ પડી. કોપ્યો ચહુઆણુ.

તિરંદાજ તેડો કહે સાંતણ, જોહ ન ચૂકે બાણ. ૧૨૧  
 રામસિંહ રજપુત રોપાળો, તત્ક્ષણ માગે બીકું.  
 સાંતણસિંહ! પ્રતાપ તમારે મ્યેચ અહિંથી ફેંકું. ૧૨૨  
 સાંધ્યું બાણ, પણછ ગાજી રહી. હયાપુ કંધ વણોડી,  
 જુગલ લક્ષ્ય વિંધ્યાં સાથેયાં, તખ્ત શાહનું તોડી. ૧૨૩  
 દીઠો તુરક પડ્યો સુલ્તાને, તત્ક્ષણ છોડ્યું સ્થાન.  
 મરણ તણે ભય સહુ થરથરે, રખે આવતું બાણ. ૧૨૪

તુરક ધસી ગઢ સામા આવે. ઉડી આવે અસ્વાર.  
 સામેથી બાણો બહુ વરસે. ફેર ફેરે નળિયાર. ૧૨૫  
 ગઢપરથી ઢીકલી ઢાળે ને ઝાડ સહુએ ભાગે.  
 ગુડા, હાડ, મુખ કરે કાચલાં. પડતાં પંકાણા વાગે. ૧૨૬  
 અગ્નિ પેડે ઉડતા દીસે ગોળા નાળે નાંખ્યા,  
 ભીંત ભાગીને ભૂકા કરતા ઉડે મોટા તણુખા. ૧૨૭  
 મગરથી તોપે ગોળા નાંખે, ધ્રુ સાંધે સૂતાર,  
 જ્યાં પડે ત્યાં ઝાડો ભાગે, પડે કરે સંહાર. ૧૨૮  
 પડે ત્રાસ, ભટક્યા છૂટે. થાય ધૂધૂ ને ફેર.  
 વિજળી સમ ઝગઝગતા દીસે, ઉલ્કાપાતની પેર. ૧૨૯

તુરકે તવ ટેવિયું, ધણે દિન નગર જાય કદી લીધું.  
મારૂં સુસ્તાની લશ્કર ખાખાવીળી કીધું. ૧૩૦

એ કર જોડી કરી વિનંતિ, આશાપુરી ઉર ધારી.  
સાંતલ કહે, ભાગ તું સંકટ સર્વ અસુર મંહારી. ૧૩૧  
કીધી મહેર, અંગિકા તૂઠી; દીકું પ્રત્યક્ષ રૂપ.  
કર ઝાલી દળ જઈ દેખાડ્યો નિદ્રા પોઢ્યો ભૂપ. ૧૩૨  
ખંચ મુખ, ત્રિકોચન દીઠાં, કપિલ જટા સુવિશાળ,  
મુંડમાળ દીઠી, કર તુંળી, દીકું બ્રહ્મકપાળ, ૧૩૩  
જટા મુગટમાં ગંગા દીઠી, અંગે ભરગી ધૂળ,  
બ્યાધત્યર્મ પાંગરણાં દીઠાં. દીકું વળી ત્રિશૂળ. ૧૩૪

### દોહરો.

ચિત્તે ચમક્યો, ચિતવે, હરખો રહ્યો શિર નામો,  
પદ્મનાભ પંડિત કહે, જોયો સાંતલ સ્વામો. ૧૩૫

### પવાડો.

રૂદ્ર પાદશાહરૂપ અવતર્યો ! કેમ કહું હું ધાય ?  
વિમાસી દહએ વાત સાંતલે, પાછો દીધો પાય. ૧૩૬  
વળી ચિત્તારી પડખામાંથી ગૂર્જ લીધ અંધાણ.  
ત્રિશુ અંધાણે સાંતલ જાણે, નહિ માને સુસ્તાન. ૧૩૭  
પાયે લાગી આશાપુરીને, ગદ આળ્યો ચહુઆણ.  
જાણ્યું સકળ સ્વરૂપ, રાયજી તો ય ન મૂકે માન. ૧૩૮

પ્રધાન કહે એક પેર જ કરીએ, વિનંતિ શાહ કર ધરીએ,  
ગદ ઉપર છે એક સરોવર, નાશ તે તણા કરીએ. ૧૩૯

દિલ્હીથી ગુણપાટ તાપડાં લાખ બે ચાર મગાવ્યાં.

કોટ તણી ભીતે તે છાનાં લેધ યન્ત્ર મંડાવ્યાં. ૧૪૦

પાપીની શી વાત કરીએ, જોણે મારી ગાય,

મૂણો ઉપર યન્ત્ર મંડાવી, લેધ નાંખી જળમાંય. ૧૪૧

ચોપાઇની ચાલ.

થયું પ્રભાત ઉતાવળી ઘણી, સુંદરીઓ ચાલી સર ભણી.

પરથમ જળ સાર નિર્વર્ણ, દીડું આળે લોહી વર્ણ. ૧૪૨

ગાય તણાં માથાં જળ તરે. કાંઠે કો નવ દાતણ કરે.

વસ્યો દોષ એ જળમાં વડો. પાણીહારી કો ન ભરે ઘડો. ૧૪૩

પાળે આવી જીએ લોક, હમ્મડે આણી ઝાઝો શોક.

પાણી વિશ્વ તણું આધાર. પાણી એ જ જીવાડણુહાર. ૧૪૪

છે મોટા જે રાણા રાય, જળ વિણ ક્ષણ જીવ્યું નવ જાય.

એમ ખિન્ન મન સાંતલ થયું, અંતઃપુર તેડી પૂછિયું. ૧૪૫

રાણી કહે, વિમાસણ કશું ? અમે ઝમોરે મહુ પેસશું.

દિંદુ પૂજ્ય ગણે જે ગાય, તેહ તણું લોહી જળ માંય. ૧૪૬

આશા જીવતર કરી ટળી, એ પાણી પીજીએ નહિ પળી.

વાત વિચારી રાણીએ ઘણી, લખ્યા લેખ કાલ્હડદે ભણી. ૧૪૭

ચહુઆણું ગરવું રાજ, અમે ભલુ ભજવીશું આજ.

ખોલ રાણીએ એ ઉચ્ચર્યો, જાણો અમે ઝમોર જ કર્યો. ૧૪૮

કાલ્હ તણી રાણીઓ જેહ, ઉમાદે ને કમળાદેય,

જયતલદે, ભાવલદે સતી, લખી વિનંતિ તેઓ પ્રતિ. ૧૪૯

કહાવ્યું અમ વીત્યું છે જેહ, કાલ તમોને વીતશે તેહ.

વળી રાખજો અમપર નેહ, જતાં ઝમોર કહાવિયે એહ. ૧૫૦

એમ કહી ન લગાડી વાર, સહુ રાણીએ કર્યાં શણગાર.  
અંદન કાષ્ટ આણિયાં ઘણાં, પરિવાર મળિયા તે તણા. ૧૫૧  
સાલસ પ્રતાપ એટલી આય, પેઠાં રાણી પાવક માંય.  
રામ રામ વાળી હયરે. તેને નીર સ્વજનોને ખરે. ૧૫૨  
દોહરા.

જળ વિણુ કેા છવે નહીં, જળ છવન જગમાંય;  
યજ્ઞતામ પંડિત કહે, જળ વિણુ રહ્યું ન જાય. ૧૫૩  
રાગ સિંધુઓ.

સાત વરસને માજને વાળિ ગોરિડા દળ બહુ ઘાણુ,  
ગદપતિ ઘેરે બડી રહ્યો, ચોવટમદ્દ ચહુઆણુ. ૧૫૪  
સમિયાણે સુસ્તાની સેતો આવીયાંરે  
ફંચરી કોડાળી ફટકી વળી વળાવું કવણુ દુહડા ભણી? ૧  
આંચળી. ૧૫૫

ભાઈજીએ ભેદ દેખાડિયો, સર કરીયું વિનાશ.  
પાણી પીવાશે નહીં, મ્હેચ્છ મન પોંકી આશ. ૧૫૬  
જળ વીણુ કાણુ નદિ છવીએ, છવન જળ જગમાંય,  
જે દિન જળ નવ પામીએ તે દિન દેહ કરમાય. ૧૫૭  
સાંતલ કહે, સુણુ સુંદરી દિન પાંચ કે સાત,  
પિંટ પ્રાણુ હો પ્રાણુણા, થાઓ અવ જગ ખ્યાત. ૧૫૮  
સાંતલ અંતપુર વિષે રાણી નારિંગદે નિરવાણુ.  
પ્રમાદે પડી પાવકે નિજ દળ સુણ્યું સુસ્તાન. ૧૫૯  
આપાછની ચાલ.

અવધ એટલી પડેાંત્યો કાળ, ગઈ આકાશે ધૂસવરાળ.  
સાંતલ કહે “ગૂરજ મોકલો, પાદશાહ કહેશે હું બલો. ૧૬૦

સાચી વાત શાહ લેહશે સહી, મેં નથી માર્યો મનથી ચહી.”

પાદશાહ કહાવે એમ વાત, “ સાંતલને આપું ગૂજરાત. ૧૬૧  
સાંતલને આવી અમ મળે, મરણ તણો ભય, નિશ્ચય ટળે.”

તળું પ્રાણ, પણ ન તળું માન, લાજે શાખ ભલી ચહુઆણ. ૧૬૨

વસ્તી ઉતારી કરી ઉપાય. તૂટી પડ્યા સદ્ રજપુત ત્યાંય.

પહેલાં પૂજ્યા શલિગ્રામ. ધરીયું હૃદયે રામનું નામ. ૧૬૩

નાહી કેરા કીધા વાળ. કંડે ધરી તુલસીની માળ.

એકમના સદ્ રાયો થયા, ચાલી તુરકને કટકે ગયા. ૧૬૪

કટક માંહી તેજ પાખર્યા, હાથી સામા તત્તા કર્યા,

દળ સહ શાહ પણ સામા થયા, હિંદુ તુરક અથડાઇ પડ્યા. ૧૬૫

ઉડયું લોહ ન પામિયે પાર, રજપુત વખણાવે હથિયાર.

જેવું જુદું રાવણ ને રામ, જેવો કૃષ્ણ અસુર સંગ્રામ. ૧૬૬

એક દીલે હિંદુ સદ્ ભડે, પોસાતા પાયક રણ પડે.

તણ પહોર દળ સામો લઢ્યો, ઘણે ધાય સાંતલ રણ પડ્યો. ૧૬૭

સાહસ પ્રતાપ એટલી આય, રજપુત લઢી રહ્યા રણમાંય.

શાહે લોહી સાંતલ તણું, વાંછું, વખાણી વીરાતન ધણું. ૧૬૮

ચક્રનાભ પંડિત જુધ કહી, સમાપ્તિ બીજા ખંડની થઈ. ૧૬૮૩



ખંડ ૩ જો.

ચોપાઈની ચાલ.

ત્રીજા ખંડ તણો આરંભ, જોડે પદ્મનાભ કવિ બ્રહ્મ.  
 સમિયાણું ચઢિયો સુસ્તાન, જ્યહાં હતો સાંતલ ચહુઆણું. ૧  
 લીધો ગઢ આણ્યું અભિમાન. કાહડ ભણી પાઠવ્યો પ્રધાન.  
 કહાવિયું સુસ્તાને નેક, “બળથી દૂર્ગ લીધો મેં એક. ૨  
 આવી અમને કરે સલામ, બળે નિકર છંડાવું ઠામ.”  
 શિર ધરી આજ્ઞા ગયા પ્રધાન. જઈ ભેટ્યા સંભરપતિ કાહ. ૩  
 આવ્યા શાહ તણા પરધાન, સભા મધ્ય રાયે દીધ માન.  
 પ્રધાનને પુછ્યું ચહુઆણું. “કેવું વચન કહાવે સુસ્તાન?” ૪  
 કહે પ્રધાન એવું તે વાર:—“કોણ શાહ દળથી ભડનોર ?  
 જે ભૂતળ ભડ વીર પ્રસિદ્ધ, રાય રાવ જેણે વશ કીધ. ૫  
 જેને લાખ તેજ છે આઠ, ગજવરનો જેને ત્યાં ઠાઠ.  
 જેને છે નવનિધિ લંડાર. જે લઢતાં નવ પામે હાર. ૬  
 તેનાથી હક નવ માંડીએ. મેળ કરી અધડો છાંડીએ.”  
 આવું વચન સુસ્તાને કહ્યું:—“બળથી મેં સમિયાણું બ્રહ્મ. ૭  
 તેમ જ સોનગિરિ હું લઇશ. મન મુજને અવ દોષ ન દઇશ.”  
 જોડ્યો રાય સુણો પરધાન. “થોડું બળ ઝાઝૂં અભિમાન. ૮  
 સુસ્તાની દળ દળ્યું સાંતલે! રખડયા સાત વરસ ગઢ તળે!  
 પાદશાહની એવડી આય! પણ વાવર્યું સહસ્ર પળમાંય! ૯

\* પુતાની પ્રતમાં છટ્ટી અને સાતમી તુકની વચ્ચે આ દોહરો છે:—  
 દોહરો

પદ્મનાભ પંડિત કવે, જેને તૂઠ્યા ઇશ,  
 એની બરાબરી થાય ક્યમ મન ન આણો રીસ.

- સરવર જળ પીધું પોપટે, કહો કેટલું તેથી ઘટે ?  
 કાલ્હ વચન બોલે એ વિધે, શો પુરુષાર્થ સમિયાણું લીધે ? ૧૦
- જો પાદશાહ આવશે વળી, આગત સ્વાગત કરશું બલી !  
 આવે ન કરી ઉધામો આંહી, શાહ સુવરની માટી ખાય” ૧૧
- બોલ્યો કાલ્હડે હઠ ચઢી. વળ્યા પ્રધાન ન ચંચ્યા ઘડિ.  
 પ્રધાન કેરું થયું અપમાન. જુહારિયા જઈને સુસ્તાન. ૧૨
- આગળ રહીને કરી વિનતિ, “લિલા વિલાસી સંભરપતિ.  
 જો સાગર વડવાનળ સમે, તો કાલ્હડ તુરકેને નમે. ૧૩
- કહી કાલ્હડે વાતો ઘણી, શી વિસાત સમિયાણા તણી ?  
 શાનો ગર્વ તમે મન ધરો વરસે સાત લીધો ટેકરો ! ૧૪
- સાંતલસિંહ શર બહુ બળી તેણે દળ તમ નાંખ્યું દળી.”  
 “શું કાલ્હડતું કરો વખાણ,” હાકોટયો હઠથી સુસ્તાન. ૧૫
- “હું ચાલું બુધથી આપણી, ગઠ ઝાલોર હું નાંખું બણી.  
 સુરજ ઉગતાં કેવો દીપ ? કેવો નાગ ગરૂડ સમીપ ? ૧૬
- સિંહ સમીપ કેવી ગજમાળ ? દવ જ્યમ સમતો વર્ષાકાળ.  
 દઉં બાજની પેઠે દોટ. મારી બોદી છંડાવું કોટ.” ૧૭

- વાગે બાર હજાર નિશાણુ, સહુ દળ સહ સાંચર્યો સુસ્તાન.  
 કટક ચાલિયાં ડંકો દધ, પગ રજ સધળે છાધ રહી. ૧૮
- ઠામ ઠામ ભડ ધાડાં ધાય. નાઠા લોકો દોદશ જાય.  
 ચાલે કોઇ પાધરા ફેર. કટક ખેડોચું બાહડમેર. ૧૯
- જાણે રાય અમ નડિયો બહુ, માફ દેશ ઉગડયો સહુ.  
 ગાળે જે આબું તે ખંડે, શહર સિતાળીથી સર ક્યું. ૨૦
- પાદશાહે દીધ શરમાન, લૂંટી નગરી દીધ મેલાણુ.  
 પિસ્તાળિસ હજાર ભૂદેવ થઇ, પૃથિવ અવતરિયા દેવ. ૨૧

ભણતાં કદી ન ધારે ખેદ, અંગ સહિત મુખ ચારે વેદ.  
 આજ્ઞણનાં રૂડાં આચરણ નિત એકાં શિખવે વ્યાકરણ. ૨૨  
 ભિન્નમાળતું શું કહું વખાણ: વિદ્યા ચૌદ અઢાર પુરાણ.  
 આયુર્વેદ, ચરક, સંગીત, જાતકિ પાંગળ ભરત વિનીત. ૨૩  
 નાટક, ખીજી વિદ્યા ઘણી, બ્રહ્મપુરી ચહુઆણા તણી.  
 શ્રીમાળીનાં ગરવાં ગોત્ર, ઘેર ઘેર અવસથ અગ્નિહોત્ર. ૨૪  
 સ્મૃત્તિ વિચારતો જાણે મર્મ, નિત નિત આચરતાં ખટ કર્મ.  
 ઈદ્રાદિક દેવતો વિભાગ, થાય ભિન્નમાળે નિત જગ. ૨૫  
 ભેટયે પાતક નાસી જાય. આકાશે ધોતિયાં સુકાય.  
 માંજ્યાં તરભાણાં લઇ હાથ શિષ્યો ભણતા જાએ સાથ. ૨૬  
 સહજ અડયાસી આગે થયા, જાણે અહિયાં તે અવતર્યા !  
 એવું લક્ષ્મીતું વરદાન, બ્રહ્મસદન ખૂટે નહિ ધાન. ૨૭  
 યજ્ઞનાભ જગમાં વર્ણવે, ભિન્નમાળ શ્રીમાળી વસે.  
 દુભાપિયાએ કર્યું વખાણ મનપર વાત ધરી સુસ્તાન. ૨૮

ગોરી મલિક દીધું રરમાન ભક્ષો ભાઈતું આગેવાન:  
 સાલસી રજપુત આગળ થયો. ભિન્નમાળ ખૂમાટો ગયો. ૨૯  
 વીર ફેરવ્યો, પાડ્યો ત્રાસ. વિપ્ર તરત કરજો નિર્વાસ.  
 કરી હોમ દોહીને ગાય, નહાસી જશું વહાણા માંય ! ૩૦  
 તુરક આવિયા દૂકું કરે, સુતું નગર સહુને ધરે.  
 ગોરી મલિક ઘણેરી હામ કરી લૂંટ લગાડયું ગામ. ૩૧  
 વળ્યાં છટક ને ઉગ્યો ભાણ. ગદ ઝલોર થયું તે જાણ.  
 કાઢકે રાખે એમ જુથું, હવે આપણે જીવવું કશું ? ૩૨  
 પાદશાહની પેજો પેર, દેવાલય વરતાવ્યો ફેર.  
 આજ્ઞણ જો ન મુકાવું આજ જીવીને કરવું શું કાજ ? ૩૩



આપણને હવે આવે ખોડ, શીઘ્ર મસાણી ઘોડાં છોડ.  
 સાલહુ શોભતુ, ધતુ બળવંત, ઘોડાં લેધ ત્હાં પ્હોંચંત. ૩૪  
 મહીપ, જીત દેવડો વખાણી એ રનપુત બળવંતા મानी.  
 બળ જેનાં બળે છે રાય, તતખણ ખીડાં કર્યા પસાય. ૩૫  
 મહીપ ! કાલ્હ કે' સત્તર આજ વંશ છત્રિશે તેડો રાજ.  
 હુકમ કાલ્હ રાયે આપીઆ સહુ વાઘેલા ખોલાવીઆ. ૩૬  
 સોળંકી, રાઠોડ, પરમાર, બળે ઝળહળતા ઝૂઝાર.  
 બળવંતા બારડ ને હૂણુ, શકે ટકી મુખ આગળ ફૂણુ ? ૩૭  
 હરિયડ, ચાવડા ને ડોડીઆ, વેગે રાયને આંગણે ગયા.  
 બળવંતા બદવ ને હૂલ, નર નિકુંભ, ગરવા ગોહીલ. ૩૮

ત્યાં શ્રીગરણે વાંચી વહી, બારગિરી હય વેંચ્યા તહીં.  
 ચાચુ, સુહડ, ભલુ, રહીઉત, ચોરાશી તેડ્યા શેલોત. ૩૯  
 લૂહો, રીઝાઉત ને પતુ, અજેશી, મેરૂ, વિજેસી, સતુ.  
 ત્રણસેં સાઠ ગંગાજળી તુરી એ રનપુત ચઢ્યા પાખરી. ૪૦  
 ધાંધલુ અને ત્રસોમુ સાર, જેસલ, લખમણુ અતિ ઝૂઝાર.  
 અગિઆરસેં કિહોડા તુરી, એ રનપુત ચઢ્યા પાખરી. ૪૧  
 મૂળરાજ ને મારૂ બળુ, અરબળુ, વીહલ વળી વખાણુ.  
 બારડ, બાપુ માંટી ભલા, એક હજાર દીધા ચાંપલા. ૪૨  
 ઘૂઘલિયુ, નરસ, વેજસી, કરમણિયુ, માલહણુ, લૂણસી,  
 મંદરસેં પાખરીઆ ચંગ તેને દીધ કાળુડા તુરંગ. ૪૩  
 સોભાઇત, પાંચુ, અડવાળ, લૂણકરણુ, જગસી, જગમાળ.  
 એ રનપુતને દિધ સુરંગ એક હજાર નીલા તુરંગ. ૪૪  
 મેધુ, લોલુ, દેવાઇત, મૂળરાજુ, મહીકિ, જીત,  
 ઘોડારે જે તેજી ભલા એક હજાર દીધા ચાંપલા. ૪૫

દીધી પાખર પીઠ પલાણ, પંદર સેં બોરિયા કેકાણ.	૧
દેવસિંહ, ભોળુ, ભડ બેય, આણતુ, ઘડસી, તેળુ જોહ.	૪૬
આદહણસી, વીરુ, સોમસી, ગુણુ, સામંત, સમળ ભીમસી,	
સાદહુ, મદીપુ ને મહીપાળ, વીરમ વળી મ્હેચ્છનો કાળ.	૪૭
પલાણ કરીને એક હજાર હરિયડ તેજ દીધા સાર.	
કાહતુ, ગહેલાડિત ને ભાણુ, મુંગુ, ધારુ કંઈ વખાણ,	૪૮
દેવવંશ જે તેજ હવા, પંદરસેં દીધા જ્ઞાનુઆ.	
પાતળ, પૂતરાજ, રણુમલ્લ, સાંગુ, વાણુ, સાહણુમલ્લ.	૪૯
એક હજાર કલથિઆ તુરી એઓને આપ્યા પાખરી.	
આહડ, જૂરડ ને હમ્મીર, સિંઘલ, ભોટ્ટુ, ભીમુ વીર	૫૦
સહજ એરાહા આપિયા, જે લઈ સાણી થાનક ગયા.	
ઝાંઝણુ, પાતુ ને પડિહાર, ધીરુ, વીરુ, સાંતલ સાર,	૫૧
પાણીપંથા પીઠ પલાણુ એક હજાર દીધા કેકાણ.	
પુતુ, ભારમલ્લ આહુમળી, વખાણું રાયમલ, મુંગુ વળી,	૫૨
જ્ઞાર સમે કોપે ધડહડે, એક છલંગે તુરીપર ચઢે.	
લાખણુસી, સાદહુ, ધારસી, ધારુ મુછગ ને પદ્મસી.	૫૩
એક એક નામે જુજુઆ આપ્યા છે તેજ સિંધુઆ.	
મેરુ, તેજે ને સામન્ત, આરેયુ, ગોદહણુ બળવંત	૫૪
જુદ્ધિમાં તેમ બળમાં વડા, કરડે કેકાણે તે ચડયા.	
જૂર, વીજડ, લિંચુ ભણું, કહુહ, ખીમુ મરદ જ ગણું.	૫૫
પીઠે પચરંગી પલાણુ, એને દીધ હજારી કેકાણ.	
ધીરુ, ભડસી, ને મોખસી, કુંવરપાળ, લોતુ, ખેતસી.	૫૬
દીધ એમને તુર્કી તુરંગ વાયુવેળી જે આલે ચંગ.	
જયતકરણુ પુતુ, જગમાલ, દુદ્ધ, ઘડસી, દુર્જનસાલ.	૫૭

- ખરીએ ક્ષિતિ ખૂંદે બળથકી, ખુરાસાણી હય દાધા નકી.  
કુંભકરણ, સાપુ ને રણ, રણગર અદુકરણદે ભણું. ૫૮
- માણ, વિંછી, અરજણ જાણ, વીસુ, દેપુ વળી વખાણ  
ચાચુ, માંડણ, રાધવ, હલુ, રાણ, શ્યાણ, કડક, નલુ ૫૯
- લાપુ ને હરદાસ, સગર, મૂળરાજ, સૂરુ, રણગર,  
હરાજ, દેલુ ને વીજપાળ, રાસુ, રીંછુ ને નરપાળ, ૬૦
- સાદુ, હુદુ ને શિવદાસ, મેલુ, શાહુલ ને બ્રહ્મદાસ,  
નુધણ, શિવુ, વીરુ, અજુ, વાંકુ સાંગુ, ચાંગુ, જગુ ૬૧
- સીદુ, મુલગ ને રણવીર, દેવુ, કેતુ ને રણવીર,  
રાણુ, વીરમ ને દેવશી, લખમુ, ઉદ્દસિંગ, ખેતસી. ૬૨
- માંગુ, ગાંજણ ને સમરસી, લોણ, લૂલુ ને રાજસી,  
શેણુ, સોદુ, સલકણુદે, વીકમ, મહુ, કુંવરપાલદે. ૬૩
- કુજુ, ઝાંઝણ, સલખુ, સિંધ, જગુ ધરણાંધર નરસિંગ,  
માંગુ, માંડણ ને રામદે, છાંછુ, વાંછુ ને ભીમદે. ૬૪
- મોકલ, હાંસુ, રાજધર, ભીમ, વેળાવત, મેધુ ને ખીમ,  
ળી વજેશી, ઉદુ જાણ, હીરુ ને હરપાળ વખાણ. ૬૫
- જ્ઞનાભ નવ જાણે પાર, રજપુત સહ સખળ જૂઝાર.  
રી ખરીએ ધરણી ખણે, અનુપમ હિસારવ હણહણે. ૬૬
- ાયુવેગ વાધે કેકાણ, પચરંગી પીકે પલાણ.  
જવંત નવ માને સાટ, ચાલે વહાર ઉકરાંટી વાટ. ૬૭
- દળ દીપંતુ ધણા અસવાર. પ્યાદળ તણો ન જાણું પાર.  
મલિક સહુ હણજે ખહુ ભડી. મળી શીખ. દળ ચાલ્યાં ચઢી. ૬૮
- દોલ દ્રસકે ધરણી ધૂજંતિ, ચાલી સેના ગઘ રેવંતિ.  
કુચ કરી, નત્રી મળલે ઉપડી, સહુ સેના જઈ ધાણસે પડી. ૬૯

જો પહેરે શિંગી સૂર દહ, કટકે તુરકને વળગ્યાં જઈ.

મલિક જેળ બળવંત અપાર, રમવા ગયો હતો શિકાર. ૭૦

x x x x x

તે તક ઉપર દાંધો દાવ, ખૂડલિયે જઈ લીધા ઢાવ. ૭૧  
પવાડો.

હાથ મલિક, મલિક મૌતાજ ને વળી મલિક સાખાજ,  
મલિક ગુખતુ; મલિક કપીરુ, મલિક અણુ શિરતાજ. ૭૨

કરી હાક હિંદુ દળ સામો ઉઠ્યો મલિક રસીદ,  
મીર ઉમરાવ આડે સુસ્તાની, ફેળે મલિક ફરીદ. ૭૩

જરહજીણુ, જીવરખી, આંગાં, ઉઘાડાં હથિયાર.  
તુરી પાખયાં, ગજવર ગુડયા, આળ્યા ઝૂઝણુહાર. ૭૪

લોઢાં તણી કટાકટ ઉડી, જંત્રે પહોંચ્યો સૂર.  
સમરંગણુ નિશાણુ ધ્રસૂડ્યાં. રણુશિંગાં રણુતૂર. ૭૫

પહેલો તુઠે કીધ ધસારો, રણુવેદા રણુધાયા.  
ઘોડે સાટ દહ હિંદુની ફેળે જઈ અફળાયા. ૭૬

દૈત્ય દેવ સમ વળગ્યા વેરે, વાત કરતાં વાર,  
ભુજબળ અતુળે ધા દહ વળિયા વાયુવેગ સવાર. ૭૭

વળતો હિંદુ કરે ધસારો, છૂટી મુઠી લગામ.  
મારીને મચકોડયા મોગલ મ્લેચ્છ મે'લાળ્યા હામ. ૭૮

હાક ખસેં ગજવરનો હિંદુ ખગભળ ભાળે ખાંડે.  
વાળે વેરી ધા બળવંતા તે રણુપેરણુ માંડે. ૭૯

વીરહાક વાળે ગગનાંગણુ. ધનુષ પણુજી અહુ ગાળે.  
ભાલા, અણી, ટણસ, તરવારે ઉછીના ધા વાળે. ૮૦

વીજતણી પેરે લોહ ઝબકે. થરથર કાયર કાંપે.  
પાછો પગ પાળા નવ મૂકે, ભોંય આગલી ચાંપે. ૮૧

હિંદુ જુદા મયવે બહુ જખરું. લડતાં લાધ્યો લાગ.  
 મારી કટક મયકોડી નાંખ્યું, મ્હેચ્છ મુકાવ્યા માગ. ૮૨  
 તુરકો પૂંઠ શર કો ધાયા. કોઈ પેઠા મેલ્હાણુ.  
 મારી મ્હેચ્છ જમ જેવા જલિમ બળે છોડવ્યાં બાને. ૮૩  
 બળવંતા સુલ્તાની બંદા આઠ અગણી પાડયા.  
 ઉગર્યા તેની પૂઠે પડીને, સહુને રાત ભમાડયા. ૮૪  
 છોડયાં બાન. સાંચર્યા પાછા. લૂંટી લીધ મેલ્હાણુ.  
 વસમે ઠામે ઠાણુ બાંધ્યા, છોડાવ્યા કેકાણુ. ૮૫  
 તેનાં બખતર લીધાં લૂંટી. પડ્યો બખતો હાથ.  
 તરકસ, તીર, ચીર, હથિયારો લૂંટ્યો સવળો સાથ. ૮૬  
 બસે હાથી રાખ્યા સુલ્તાની. લઈ લીધાં નિશાણુ.  
 દઈ ડંકા, હિંદુ સહ વળિયા છોડીને મેલ્હાણુ. ૮૭  
 કાલ્હ કટકના મુખી મહીપ ને જ્યત દેવડો શર,  
 કરી લૂંટ, આગળ કરી પ્યાદળ, ઝડપ ગયા ઝલોર. ૮૮

હતી અમાવાસ્યા તે દિવસે. ખૂડવિયે તે કાળે.  
 લખણુ સેવડો, સાલ્હુ શોભતુ રહ્યા સરોવર પાળે. ૮૯  
 જરહજીણુ, આંગાં ઉતાર્યા; શીતળ છત્યા લીધી.  
 પલાણુ તેજનાં ઢીલાં કરી, ચારો ચંડી દીધી. ૯૦  
 મ્હેચ્છ મારી છાપામાં જીત્યા, અંગ ભર્યું અભિમાન.  
 કોઠા, ડાબ ઉતારી કરથી, કીધાં સરવર સ્નાન. ૯૧  
 દોહરો.

પદ્મનાભ પંડિત ભણે જે કુંજ જે આચાર  
 સોપ ન કીજે તેહનો, મરણ ન બીજ વાર. ૯૨

પવાડો.

તુરકે, તળાવ છાપા કાળે વગાડી નોખત ભારે,  
 શોર ઘોર સુણી મલિક નેખ ઝટ સરવર આવ્યો બહારે. ૯૩  
 તુરી હગ્ગર છત્રીસ પાખર્યા, સાથે હાથી ત્રીસ,  
 મલિક નેખ બળવંતો બંદો આવ્યો આણી રીસ. ૯૪  
 જોયું કટક સખળ જીતરિયું ઠાના હિંદુ આવ્યા.  
 આડ અગ્રણી મલિક મરાયા, ખાન સહુ મેલાવ્યાં. ૯૫  
 હુંડ મુંડ રડવડે રણાંગણુ, રક્તની નદી વહંત,  
 ઉંચે હાથ અસુર ચોતરફાં હાહાકાર કરંત. ૯૬

આવ્યો મલિક સરોવર, દેખ્યા હિંદુ કરતા સ્નાન,  
 વિંટી વળીને ચલવ્યા હાથી, કર્યા બાણ સંધાન. ૯૭  
 ભાલાની હઠ ગોઠવી દીધી, સખળ હબસી ધસી આવ્યા.  
 ખૂમારવ વર્યો. હિંદુને હાકોટી ખોલાવ્યા. ૯૮  
 ધસિયા સુમટ સદ્દ ચાલીને નીર નિગળતે ચીર.  
 ઘોડા મુઘી જવા નવ પામે, વેગે વિંધે તીર. ૯૯  
 ધાય સુમટ ભાલા કુટંતા બળથી આંગમી લોહ.  
 વાગે ધા અંગે ઉઘાડા, તુરીએ ચડિયા તોય. ૧૦૦  
 કોઇ સુમટ સાથે થા ધાએ ઝીલે અંગ પ્રહાર.  
 ભાલા, આણી, કણુસ, તરવારો, વાગે ખાંડાધાર. ૧૦૧  
 એકત્રીસ ઉથલા બહુ બળથી લખણુ સેવડે દીધા.  
 સાહુ શોભાઈત બળિમાએ ધાવ ધણા શા લીધા. ૧૦૨  
 સાહુ શોભાઈત તેમજ વળી લખણુ સેવડો ખીજો.  
 સુમટ અગ્રણી અજોસી મોહહણુ રહ્યો રણવટે ત્રીજો. ૧૦૩

ચાર હજાર રજપુત રણ રોળી, મલિક હામ ફેલાવે.

કરવા ખખર ન કોઈ ઉગરિયું, જઈ ઝાલોર જણાવે. ૧૦૪

ચોપાઈની ચાલ.

મલિકે લોહી લખખણા તણું અર્ચી લલાટ કર્યું વંદણું.

કીધી વળી પ્રશંસા ધણી, ધન્ય ધન્ય માડી તુજ તણી. ૧૦૫

રણ રજપુતવટ લખણા જસી, હિંદુ તુરકમાં સંભવી નથી.

સમરાંગણુ સામા જે મરે, સહુ સુર તેને વંદન કરે. ૧૦૬

પદ્મનાભ કહે વાત પુરાણ, મહાંધ વંદી કર્યું વખાણ.

વળ્યા મલિક નવ કીધી વાર, વળી કરશે હિંદુ કાંઈ બહાર. ૧૦૭

ભાષે પેર રખારી જઈ “સુણિયે શાહ વધામણી સહી.

હિંદુ ચઢી આવ્યા જે વાર મલિક નેખ નહોતા તે ઠાર. ૧૦૮

સરવર પર સુર સુણ્યા નિશાણ, મલિક નેખને થઈ પછી જાણ.

છોડયાં બાન ખખર સુણી નવી, આવ્યા નેખ તુરી તારવી. ૧૦૯

થયું તળાવે યુદ્ધ તે વાર. રજપુત ભલાં કરે હથિયાર.

એકમતા ચોપટ ધા લઢ્યા, લખણુ સાલહુ જે રણમાં પડ્યા. ૧૧૦

મલિક નેખ જીત્યા સંચામ,” કહી શાહને કરી સલામ.

ત્યાં આનંદો અસપતિરાય, તેને દીધ પંચાંગ પસાય. ૧૧૧

ગઈ વાત ઝાલોરની માંદ, પૂકે ખખર સોનગિરી રાય.

ઝપાઝપીમાં જીતી તહીં, પાછા કાં નહિ આવ્યા અહીં? ૧૧૨

હુભણ રાય ધરે તે વાર. બ્યાસ કહે, નવ ટોળે થનાર.

શ્રીમાળ કરે ચાંડે મુઆ, ચુરલોકે તે રજપુત ગયા. ૧૧૩

ખેડી મહીપ દેવડા તણી, રાંધનાર શું એવું ભણી.  
 “કાંસા ત્રાટ, તાતજી સુખે જમે, કડછી ખખડાવે રખે. ૧૧૪  
 લોહ તણે ભય ખીએ ખાપ. નહાસી ઉગરી આવ્યા આપ.”  
 તવ લાળ્યો મહિપ દેવડો. કેમ ખોલ સાંખું એવડો. ૧૧૫  
 જણી કાઢેને મહીપ દેવડો, સુસ્તાની દળ ઉપર ચઢ્યો.  
 મહીપે ખસેં સીપાઈ સાથ, મલિક સરખ હણીઓ નિજ હાથ. ૧૧૬  
 મહીપ સાથ પડિયા પચ્યાસ, તે પાખ્યા અમરાપુરી વાસ.

રોપ પાદશાહ મનમાં થયો ગઢ ઝાલોર ભણી સાંચર્યો. ૧૧૭  
 જેનું છે સીતાઈ નામ, આગળ ઉભી કરે સલામ.  
 પૂર્વ જન્મની વાત હું લહું. શુકન રવરૂપ વિચારી કહું. ૧૧૮  
 આદિપુરુષ લઈ નવ અવતાર, કીધો સદ્ અસુર સંહાર.  
 કુંભ ચહુઆણે દશમી વાર દેવે લીધો છે અવતાર. ૧૧૯  
 જે જઈ દીપક પડે પતંગ, પાંખ સહિત ખાળે નિજ અંગ.  
 જે ચાલી જશે સુસ્તાન, જરૂર કાઢેલે લેશે પ્રાણ. ૧૨૦  
 જોવ ન માને અસપતિરાય, ગઢ ઝાલોર ભણી દળ જાય.

તે અવસર ખેડી ઉછંગ કુંવરી વાત કરે મન રંગ. ૧૨૧  
 સુજો! અરજ આલમના તાત ! કાઢેકુંવર વરવા ઉર ખાંત.  
 સરખાં વય, વપુ, સરખું રૂપ, લિલા વિલાસી વીરમ ભૂપ. ૧૨૨  
 કરી ખેર ને ઉચર્યો તાત, ન કરીશ કુંવરી ઘેલી વાત.  
 તારે મન દૂડો ઉત્સાહ, દિહું તુરક ન હોય વિવાહ. ૧૨૩  
 દિહી માંહે મુસલમાન, શાહખાદા ને મોટા ખાન,  
 તારે ચિત વસે વર જેહ, કઈ વિવાહ તેડાવી તેહ. ૧૨૪



કહે કુંવરી સુણીએજી તાત, હિંદુ તુરકની નોંખી વાત.  
 હિંદુ ભોગી ઇંદ્ર સમ નેક. હિંદુ ભણે વચન વિવેક. ૧૨૫  
 હિંદુ ભોજન ભાવ અદાર. હિંદુ તણા ભક્ષા શણુગાર.  
 તુરક કોઈ પરણ્યો નવ ચહું. ભણે તાત કુંવારી રહું. ૧૨૬  
 કહે કુંવરી, વીરમદે વરૂં, તાત નિકર હું નિશ્ચે મરૂં.

કુંવરી આમ કહે છે જ્યાંય, ગોલ્હણુ શાહ તેડાવ્યો ત્યાંય. ૧૨૭  
 પાદશાહ કહે પેરે ધણી જલ્દી જાઓ કાલ્હણે ભણી.  
 કુંવરી અમારી વર તાહરો, કાલ્હ વિચહે વિવાહ કરો. ૧૨૮  
 કહેણુ કદી કાલ્હડ માનશે તો શાહ મુખ માગ્યું આપશે.

ગોલ્હણુશાહ ઝાલોરે જાય, ભેટે સત્વર કાલ્હડરાય. ૧૨૯  
 ભરી સભામાં સહુકો સુણે, ગોલ્હણુશાહ વળી એમ ભણે.  
 “ પાદશાહની બેટી જેહ વીરમદે વર વાંછે તેય. ૧૩૦  
 જશે કટક પોતાને ઠામ, દધ દેશે ગુજરાત ઇનામ.  
 કરો વિવાહ મન આણો રણી, છપન કોટિ ધન દેશે વળી. ” ૧૩૧

મન હસી વહે વીરમદે વીર. “ શાહે ઠીક માંડી તતખીર !  
 પાદશાહનો એ જ રવેશ, આમ કરી લધ લધએ દેશ. ૧૩૨  
 નહિ દધએ વેવાઈતું માન. નહિ આવે તુરકાણે જાન.  
 મેરૂ શિખર તૂટી જો પડે, ચહુઆણુ ચોરી ના ચહે. ૧૩૩  
 હાથેવાળો હાથ ન ધરૂં. નહિ જમવા બેસું માંહરૂં.  
 ચહુઆણુનું કુળ નકલંક, જેવો પૂનમ તણો મયંક. ૧૩૪  
 સૂર્યરંશમાં હું નહિ આજ, લાગું મૂળપુરુષને લાજ.  
 ગોલ્હણુ ઝંખો આળપંપાળ, એથી લાજે મુજ મોસાળ. ” ૧૩૫

મન ઘણી ટુંવરે આણી રીસ, “લાજે રાજકુળો છત્રીસ.  
એકવીસ જે પૃથ્વિરાજ નીર સહનાં ઉતરે આજ. ૧૩૬  
લાજે રાજગોત્ર અહિંદાણુ. લાજે ચાચગદે ચહુઆણુ.  
હું તો નહીં વડલાવું આપ. લાજે કાલ્હડ મારો આપ. ૧૩૭  
ગોસ્વલુ તું મન નિશ્ચં જાણુ, એવી વાત ન સુણી પુરાણુ.”  
વિચારી વાળી ટુંવરે કહી, “અન્યું નથી જનશે પણ નહીં. ૧૩૮  
અમૃત કર કેમ દોળ્યું જાય? દેહ ભવોભવ કેમ જોળાય?  
ગોસ્વલુ વાત વિચારી જોય, ખૂટ્યે કાળ મરે સહુ કોય. ૧૩૯  
જન્મ મરણના અક્ષરમાંય, આધી પાછી ઘડી નવ થાય.  
ચહુઆણુ નવ મૂઢે માન. રહી શું કરશે સુસ્તાન? ૧૪૦  
મગ દોરી માંદી રહે સદેવ, કર્મ ન છૂટે તેથી જીવ.  
ક્યાં કર્મ સહ પામશે. નિરમી પાંચમ છઠ્ઠ ક્યમ થશે?” ૧૪૧

આત્રી લાજ થયું અપમાન, જોત્ર ન માન્યો, વળ્યો પ્રધાન.  
કટક માંદિ જઈ પ્રાધું જાણુ. ગોસ્વલુ તેડાવ્યો સુસ્તાન. ૧૪૨  
ગોસ્વલુ કહે પાદશાહ સુજો, માને નહીં જોત્ર આપજો.  
સામ, દામ વિધિ ત્રણે ઉપાય, મેં ઝંજોઈયો સંભરરાય. ૧૪૩  
કલા ઘણા મેં જોત્ર ગંભીર; રાય કહે પૂજેજી વીર.  
સત્રચાંચ્યા જીવિત સહ કરી, ટુંવરે એકે કાન ન ધરી. ૧૪૪  
જય આપજો વિંત નવ ધરે, ચહુઆણુ વિવાદ ન કરે.  
એવી વાત કહે પરધાન, મગજર ને ઝાઝું અભિમાન. ૧૪૫

આબ્યા રહુદર ખુદ સુલ્તાન, ખીજે દિન ગોલે મેલહાણ.  
 તરવર છાયા નિર્મળ નીર, આબ્યું કટક સુંદરસર તીર. ૧૪૭  
 કરી વાલી ખાંધ્યા કેકાણ. પાળે મેગળ કેરાં દાણ.  
 ફોજ જગે જગ રહેતી હવી. બલા કાઠગઢ ખાઈ નવી. ૧૪૮  
 શાહ દળનો નવ લહીએ પાર, કોસ અઢાર શરતો વિસ્તાર.

દિલીનું દળ દીઠું જહીં, રાયે ગઢ શણુગાર્યો તહીં. ૧૪૯  
 મેઘવરણ પટકુજો કર્યાં. કોઠે કોઠે આસન ધર્યાં.  
 રતનજડિત ચંદરવા થકાં લટકે મોતીનાં ઝુમખાં. ૧૫૦  
 ઉપર વળી ત્રિકળસાં ધણાં દીસે ઝળહળ સોના તણાં.  
 કોશીસે દીવા ઝળહળે તારા તણાં કિરણ શું મળે. ૧૫૧  
 ગીત ગાન સંભળાયે ધણાં. કોઠે કોઠે હોય પેખણાં.  
 વરણુવી કોઈ ન જાણે માન. જાણે વાસવ તણું વિમાન. ૧૫૨  
 રાગ અઢોળ. ધન્યાસી.

લંક ત્રિકૂટ સરખડોરે ગઢ ગોરીએ દીઠો નેન.  
 વિચ વિચ સુવાળી હેમનીરે મણિમય બેઠક એન. ૧૫૩  
 કનક ત્રિકળશાં ઝળહળેરે ફરકે ધન સુવિશાળ.  
 રચ્યા ચંદરવા ચોશળનારે માંહી મોતીની જળ. ૧૫૪  
 ધોળાં ધવળગૃક ધોળિયારે વિચ વિચ ચિત્ર સુરંગ.  
 પચરંગી પટોળડારે મંચ થે ધરિયા ચંગ. ૧૫૫  
 પંચશબ્દ હોય પેખણારે થાય નાટક નાચે પાત્ર.  
 ગાય સંગીત સલુણડારે સંમળાએ સુર સાત. ૧૫૬  
 કાલ્હમેર કોઠા ધણારે દીસે દીપકમાળ.  
 ચહુઆણુને ચમ્મર દળેરે કાલ્હડે કુળપાળ. ૧૫૭

ગોપાઈની ચાલ.

પાદશાહ મન અચરજ થયું. કમાલદીન તેડી પૂછ્યું.  
 બે દુનિયાં સુણી છે તે સહી, ત્રીજી વારની આ નવી કંઈ? ૧૫૮  
 કર જોડીને બંદો કહે, એ ગઢમાં સંભરપતિ રહે.  
 વસમો ગઢ, વસમા લઢનાર, વસમો કોટ છે વસમાં દ્વાર. ૧૫૯  
 આવું જવ બંદાએ કહ્યું, પાદશાહ શિર ધૂણાવિયું.

માલદેવ ને વીરમદેવ, રતોવાઈ ઉતરિયા બેય. ૧૬૦  
 આહોંશીથી પૂરી ખાધ. બળે કાઠગઢ ભાગ્યા ત્યાંહી.  
 એક રાતમાં તુરકો તણા, બચ્યા બારસે મોગલ હણ્યા. ૧૬૧  
 રોજ કાઠગઢ ખાઈ કરે. રોજ રતોવાઈએ ઉતરે  
 દિવસે તુરક કરે જોડલું, નિત હિંદુ ભાગે તેડલું. ૧૬૨  
 સાત દિવસ એમ ગાળ્યા અહીં, તોય હિંદુ છતાયા નહીં.

પાદશાહ એણી પેર ભણે, કથન સહુ સીતાઈ સુણે. ૧૬૩  
 “ અરધી રાતે દેવકીનંદ સ્વપ્નમાંહી દીઠા ગોવિંદ.  
 શંખ ચક્ર છે કર હરિ તણે. પીળાં પટકુળ છે પહેરણે. ૧૬૪  
 માથે મોર પિચ્છની ધડી. કાને લોલો રત્ને જડી.  
 દેવતાનું શ્યામનું શરીર. કટિ મેખળા શબ્દ ગભીર. ૧૬૫  
 નવે ત્ર્યક્તમાં નિશ્ચય કર્યું. જોડ્યું તાં સાચું થયું. ”

કાલ્હડે ભક્તિ આદરી. તત્કાલ તૂટી આશાપુરી. ૧૬૬  
 કોલાહલ સંભળાય અપાર. કટકમાંહી વરસ્યા અંગાર.  
 કટક સહ ત્યાં દુષિંયું થાય. માણસ ઘોડાં બહુ ગભરાય. ૧૬૭

## દોહરા.

પુણ્ય તણું એ પારખું, જો દિન રડા જાય,  
\*પદ્મનાભ કહે તેહને, સુર પણ કિંકર થાય. ૧૬૮

## ચોપાઈની ચાલ.

તારા ખરે દીસે વિકરાળ, વિષમ ધૂમ્ર ધૂંધવે અપાર.  
વળતું કટક છાંડે મેલહાણુ. દિલી ભણી ગયા સુલ્તાન. ૧૬૯  
સોનગિરિનો છાંડ્યો ધાટ. વળી ગોલહણ મોકલીઓ ભાટ.

ભાટ કહે, રાજગુ જાણુ વીરમદે તેડયા સુલ્તાન. ૧૭૦  
વિવાહ તણી કરશે નહિ વાત. કરી મેળ દેશે ગુજરાત.  
અવગણના કાલ્હણે કરી, ગોલહણશાહ આવ્યો ઉતરી. ૧૭૧  
છડી સ્વારીએ પાછો વળ્યો. જમ વાલુહી કટકે મળ્યો.

ત્યહાં થકી સેના ઉપડી સુંદરીએ સહ આવ્યા ચઢી. ૧૭૨  
વળિયા સહ. થયું શરમાન. ખીજે દિન ગઢીયે મેલહાણુ.  
તે દિવસે કાલ્હણે રાય, જમ શકિતને લાગ્યો પાય. ૧૭૩

વિનવું તું આદિ યોગિની ! પાછાં આણુ કટક આ ભણી.  
હમ્મીરરાયની પેર આદરૂં. નામ માહરૂં ખ્યાતું કરૂં. ૧૭૪

\* પૂ. ૧ માં વધારાનો નીચે પ્રમાણે દોહરો છે:—

હય ગજ સુમટ સમર્થ સહુ કદી મદમાતા હેય,  
નીર, પવન, પાવકતણી ઝડ નવ સાંધે તોય.

શક્તિ કહે, જાઓ ગઢી ચઢી. હવે કટક જાશે ચૂકડી.  
આશાપુરી એ કહી વિધ વાણી-વધશે કટક મેડતા ભણી. ૧૭૫  
ત્યાં મેલાયો કરજો જઈ. પાછાં કટક આવશે સહી.

માલવદેવને આજ્ઞા દીધ, કુંવરે રાયનું ધજ દળ લીધ. ૧૭૬  
આવી સેના પૂનુજે વહી. આઠ જૂજવી ફાંજો થઈ.  
એકે માલવદે જઈ રહ્યો. ખીજે દળ વીરમ ગહગહ્યો. ૧૭૭  
ત્રીજે અનંત સીસોદિયો. જયત વાઘેયો ચોયે રહ્યો.  
દળકેરો મહિમા છે વડો, સેન પાંચમે જીત દેવડો. ૧૭૮  
દાનકરણુ માલહણ છે જે ય, છઠ્ઠે દળની સાથે તે ય.  
સોભિત દેવડો છે સાતમે. સહજપાળ ગાજો આઠમે. ૧૭૯  
નમતે પહોર ગયા સાંચરી, લીધ ખાન યોગમ આંતરી.  
માયો ચોદ્ધા ત્રણ હજાર. પેઠા કટક ન લાગી વાર. ૧૮૦  
નવ હજાર લીધા તોખાર. લૂંટ તણો નવ જાણું પાર.  
સમસખાનને જ્યાંજ હતાં, હિંદુએ સાહ્યાં જીવતાં. ૧૮૧

રાજકિયો ભાથાહિત જે ય, કેલહણરાય રખારી જે ય,  
જીત સુણી કાલ્હક શું ધાઈ વેગે આપેં માગી વધાઈ. ૧૮૨  
ભઠી વાત સહુ કોઈ સુણે. કેણી પેર જીત્યા રાયજી ભણે.  
સુણો રાયજી ! કહે તે વાર, ગયા ચૂકડીએ હેર ચાર. ૧૮૩  
શાહ મેડતે પડિયા છતાં, સહુ પૂનુજી વટાવિ જતાં,  
લઈને વીસ હજાર સવાર, સમસખાન આવ્યો શિકાર. ૧૮૪  
મોકલાણી સરવરતે હતો, હુરમ સહિત સાહ્યો જીવતો. ”

રાય માંડવી સામો ગયો, માલદેવ શિર નામી રહ્યો. ૧૮૫

આવી રાયને નમિયા સહ, કીરતિ બોલે બંદી બહુ.  
કાલ્હડદે એણીપેર કરી, રજપુતને દીધા સહ તુરી. ૧૮૬  
એવી આજ્ઞા લહે પ્રધાન, “ ઉદ્ધવપુર ઉતારો ખાન.  
એક હજાર સાથે ભાથાળ રાજડિયો મેલો રખવાળ ”. ૧૮૭  
એક હજાર પાળા સહ ગયો, ભાથાકેત ભેજો જમ રહ્યો.

વીત્યો એક દિવસ ત્યાં જ્યાંય, ખૂમ પાદશાહ દળમાં જાય. ૧૮૮  
“ સમસખાન મોઢલસર હતો, હુરમ સહિત સાહ્યો જીવતો.  
વાત અસંભવ હિંદુ કરી, ખૂખૂ લીલા સાથે ધરી. ૧૮૯  
માર્યા જોડ્યા ત્રણ હજાર. નવ હજાર લીધા તોખાર.  
વીરમદે દળ આવ્યો ચઢી. મોટા મલિકો ભાગ્યા ભડી. ” ૧૯૦

એવીવાત સુલતાને સુણી, લાડણી ખવાજ એણીપેર ભણી.  
પ્રજાપાળ! વિનતિ ઉર ધાર, પૂરવ જન્મનો મુજ ભરથાર. ૧૯૧  
બહેન બનેવી ધરિયાં જેહ, લીધ જીવતાં ઝાંચોરે તેહ.  
સહુ એંધાણ આગલ્યાં કહી હું મુકાવી આવીશ તે સહી. ૧૯૨  
ખેટી પ્રતિ કહે છે શાહ શી રીત વીરમ તારો નાહ ?  
સ્મરણ પૂર્વજન્મનું સહ લહે, તાત પ્રતિ તે હકીકત કહે. ૧૯૩  
પ્રથમે બાપલ રાય સુત એહ સિંહરાજ જાણીએ તેહ.  
હું જયચંદ તણી કુંવરી, સરજનદે નામે અવતરી. ૧૯૪  
એને મન વિવાહ ઉત્સાહ જોગણીપુરમાં કર્યો વિવાહ.  
સતીધર્મ પાળ્યો અભિરામ, અંતર્વેદ થયું અવસાન. ૧૯૫  
કાશીપતિ ઘેર ખીજવાર વીરમદેવ કહલણ અવતાર.  
અજયપાળ ઘેર કુંતાદેય, દિલીમાં પરણાવ્યાં બેય. ૧૯૬  
અંતર્વેદ રહેરો દેશ વળી અગ્નિ મેં કર્યો પ્રવેશ.  
વાસુદેવ ઘેર ત્રીજવાર વીરમદે લીધો અવતાર. ૧૯૭

મહીગરાયને ત્યાં કુંવરી, મયણા નામે હું અવતરી.  
 અંતર્વેધ રૂડેરા દેશ, મેં અગ્નિમાં કર્યો પ્રવેશ. ૧૯૮

માણેકરાય ન્યાં ચોથી વાર, દેવરાજ લીધો અવતાર.  
 જયતલ દે ઘેર હું કુંવરી, સરપદે નામે અવતરી. ૧૯૯

એને મન વિવાહ ઉત્સાહ નગર જોગણી કર્યો વિવાહ.  
 અંતર્વેધ રૂડેરા દેશ, કરિયો ત્યાં મેં અગ્નિ પ્રવેશ. ૨૦૦

પૃથ્વીરાજ પાંચમી વાર લીધો મહીપાળે અવતાર,  
 જોગદેને ત્યાં હું ફરી, સંગુગતા નામે અવતરી. ૨૦૧

એને મન વિવાહ ઉછાહ નગર જોગણી કર્યો વિવાહ.  
 અંતર્વેધ રૂડેરા દેશ, મેં અગ્નિમાં કર્યો પ્રવેશ. ૨૦૨

સોમેશ્વર ધર છઠી વાર, લીધો પૃથ્વીરાજ અવતાર.  
 પાદહણુને ઘેર હું પછી ફરી પદ્માવતી નામે અવતરી. ૨૦૩

તે જન્મે દુષ્કૃત આચર્યું. ગાય વિભાસી કામણ કર્યું.  
 સાધ્યો મંત્ર ગભે ગાયને, ચિત્ત વિકાર થયો રાયને. ૨૦૪

રાય વશ કર્યો લોપી લાજ. હણ્યા પ્રધાન ભોગવિયું રાજ.  
 શાહબુદ્દીન સુલ્તાને સુણ્યો પતિ ધાધરને તીરે હણ્યો. ૨૦૫

સતીધર્મ ફરી પતિ ઉધર્યો. અગ્નિ પ્રવેશ અયોદ્ધા કર્યો.  
 તેહ પુણ્યના લાભે પાર, પામી મોટે કુળ અવતાર. ૨૦૬

પ્રજ્ઞતાત ! એ પાપે ફરી, તુરક તણે ત્યાં હું અવતરી.  
 કાહ્લડ ઘેર સાતમી વાર, વીરમદે લીધો અવતાર. ૨૦૭

પ્રજ્ઞતાત ! એટી તાહરી, ખ્યાજ લાડણી હું અવતરી.  
 દોહરો.

પદ્મનાભ પંડિત ભણે જન્માંતર જે રીત,  
 જીવ જૂજવા અવતરે, તજે ન પૂર્વની પ્રીત. ૨૦૮



## ચોપાઈની ચાલ.

- બેટી કહે સુણોજી તાત, સંવત તેર અડસઠની વાત.  
 વૈશાખે છઠ્ઠી તિથિ નિરધાર, ઉજળી પક્ષ અને ગુરુવાર, ૨૦૯  
 તેણે દિન વિગ્રહ માંડશે, વીરમદેવ દેહ છાંડશે.  
 મારા મસ્તક કેરો નાહ, પામે રહી કરાવીશ દાહ. ૨૧૦  
 જોડે જઈ જમના જળમાય, અંપારૂં એ વડી ઇચ્છાય.  
 મૂરજવંશે આઠમીવાર, વીરમદે લેશે અવતાર. ૨૧૧  
 જાદવવંશે હું અવતરું, ભર્તા ભક્તિ ભલેરી કરું.  
 સતી ધર્મ સાચો આદરું, ખોયું થાનક પાછું વરું. ૨૧૨  
 બોલ બેટી એવા ઉચરી દેવલોક હું પામીશ ખરી.  
 દેવલોકથી નવમી વાર થાશે પૃથ્વી પર અવતાર. ૨૧૩  
 શાહ બેટીને પૂછે શરી, કોણ હું પૂરવ જન્મે કરી ?  
 સાચું કહો બેટી આ વાર, શો કાલ્હડેનો અવતાર ? ૨૧૪  
 બોલે બેટી તાત અવધાર, કાલ્હડ દેવ તણો અવતાર.  
 પ્રજાપાળ ! માનો એંધાણ, પૂર્વે આપ અસુર પરમાણ. ૨૧૫  
 થયા રાજ કાલ્હડ ચહુઆણ, આપ અલાઉદ્દીન સુલ્તાન.  
 શાહ કહે કુંવરી કહે તું ય કળિમાં ક્રિયા કારણે હું ય ૨૧૬  
 અવતરિયો છું દાનવ જાત ? કહે કુંવરી, છે લાંબી વાત.  
 આગે તારા દીધો શાપ, નિરપરાધી વાલીનું પાપ. ૨૧૭  
 બીજું વળિ ન લગાડી વાર, જૂજ વેર માર્યો શિશુપાળ.  
 ત્રીજું ઇશ્વરનું વરદાન, તુર્ક તણાં છોડ્યાં બંધાન. ૨૧૮  
 શિવ છોડવિયા ત્રીજવાર, એ કારણ કળિયુગ અવતાર.  
 શાહ કહે કાલ્હડે રાય, કલોરે અવતરિયો કાંય ? ૨૧૯  
 બેટી વાત સંભળાવે ઘણી, મુક્તિક્ષેત્ર છે આઠમી ભણી.

- વળી વાત પૂછે સુદતાન, જશે દેવલોકે ચહુવાણુ. ૨૨૦
- કળજીગ માંહી સત્ય ખૂટશે, લોક અમારા ક્યમ છૂટશે ?
- કહે શાહને કુંવરી એમ, તમને ઇશ્વર ઉપર પ્રેમ. ૨૨૧
- આ જન્મ પછીથી સુદતાન, શિવગણ માંહી પામશે દામ.
- શાહ બેટીને પૂછે ફરી, કહે ક્યારે હું જાઈશ મરી ? ૨૨૨
- આપ કદી અલોરે ધસો, દિન સત્તાવીશે મરી જશે.
- પૂર્વ વેર લેવાને માટ ધરે જન્મ જન પૃથ્વી ધાટ. ૨૨૩
- ધરો દિક્ષી તરફે જો ચરણુ, આડ માસ કાહડ પછી મરણુ.
- હૈડે કાહ સાંભરશે સહી, ખૂટયે પાપ અવતરશે નહીં. ૨૨૪
- સાચું કહે હોયે જેટલું, ગઢ અલોરે દળ તેટલું.
- સાત વરસ કો નહિ નીકરશે, વરસ આઠમે દુર્ગ જ જશે. ૨૨૫
- શાહ સીતાબની પ્રતિ ભણે હવે દામ જમએ આપણે.
- બેટી કહે કામ છે ધણું, મુખ જોઈશ કાહડે તણું. ૨૨૬
- કરવા ભેટ છઉં આકળી. વીરમનું મુખ જોઈશ વળી.
- નાહું કુંડ જાણી આપ, કેટલે કાળે ખોઉં પાપ. ૨૨૭
- બહેન બનેવી પકડયાં જેહ, જમ અલોર છોડાવું તેહ.
- સાત વીસ દીધી પાલખી, આપે સાર્યે મોકલી સખી. ૨૨૮

- આલી કુંવરી થઈ વદાય, “જાન લાવું જમને ગઢમાંલ.”
- કુંવરી આવી કુંવરે સુણી. ગયો રચારી વધામણી. ૨૨૯
- કોણે કહાણી ફૂડી એ કહી, કુંવર વીરમદે માને નહીં.
- દીધ હુકમ જે સામો જાય, ભાટ ણિજડ મોકલિયો રાય. ૨૩૦
- ઉતારી સુંદરસર તીર. ત્યાં આવ્યા રાજા ને વીર.
- જવ સમીપ આવી કુંવરી, તે ક્ષણ ચકને આડો ધરી. ૨૩૧

કહી વાત કુંવરીએ ઘણી, વીતી ગત જન્મારા તણી.

દોહરા.

પદ્મનાભ પંડિત લણે પ્રીત પરીક્ષા એહ.

અંગે બે જણુ ઊલસ્યાં, નરનારી નવ નેહ. ૨૩૨

ગીત. રાગ પહાડી.

એક પનોતી બગલડીજી તેહનો પ્રેમ અપાર.  
પીયુ પોખે પાવસ ચઢીજી સૂખ લીએ સંસાર. ૨૩૩

શું મેં મનમથ દૂમવ્યોજી કે હું નગુણી નાર,  
પીયુ પરદેશણુ વિનવેજી આપે આપ સંભાર. ૨૩૪

દિવસ દોલલા નિર્ગમુંજી રચણી લાંબી થાય.  
વિરહ વેદના માહરીજી પીયુ વિણુ રહ્યું ન જાય. ૨૩૫

જ્યમ જળહીણી માછલીજી જીવે નહિ જગમાંય.  
કંથ વહોણી કામનીજી તેમ તેમ કરમાય. ૨૩૬

ચોપાઇની ચાલ.

વીર કહે એ સાચું સહી, પણ તમ મુખ હું જોઈશ નહીં.  
તમસું નહિ પરણું છે રીસ. બીજું જે માગો તે દઈશ. ૨૩૭

કહે કુંવરી રાય ઉરધાર, બીજું માયું વાનાં ચાર.  
શાદ્દલ, સિંહ મલિક બે છે ય, ધર્યા દેવ છોડવતાં જે ય. ૨૩૮

પાદશાહને આવે ખોડ, સહસ્રખાન તે ખવાળે છોડ.  
સુદતાની દળ આવે જેહ, રતોવાઇ હણુશે નહિ તેહ. ૨૩૯

જન્મ આગલે કામણુ કર્યું, તે પાતક જાએ જો પડે.  
 પાદશાહ જોડ્યું પાળશે. કહે વીરમ જાએ એમ થશે. ૨૪૦  
 “ દેવજનો ભાગો નહિ રંગ, દેશ માહરો ન કરો ભંગ,  
 પીડો નહીં વિપ્ર ને ગાય, વચન સત્ય તો આપે રાય. ૨૪૧  
 પાદશાહ ખેરીજ જે સહુ, કટક અહિં મોકલજો બહુ.”  
 સાખરાખી ગગનાંગણુ ભાણુ, કર્યો કુંવરીએ જોલ પ્રમાણુ. ૨૪૨

સુણીને વાત કુંવરી એમ ભણી, ધચ્છા છે ગદ જોવા તણી.  
 દે આજા રાજજી કાહ્ન, સાથે મોકલિયા પરવાન.\* ૨૪૩  
 કાઠા ને કાશીશાં ધણાં, ગોખ, ગવાક્ષ, મઢ, મતવારણાં.  
 ધવલગૃહે કુંવરી જઈ ચઢી, ભોંય લીલી જોઈ રત્ને જડી. ૨૪૪  
 જોયું રાવણું જઈને લાંચ, અંતઃપુર કાહ્નકું જ્યાંય.  
 કુંવરી કેટલું કરે વખાણુ, જોયા પચરંગી કેકાણુ. ૨૪૫  
 રાજરિદ્ધિ દીઠી નિર્મળા. રાયતણું સિંહાસન વળી.  
 જોયાં રાજસભા પરિવાર. જોયા રાય તણા ભંડાર. ૨૪૬  
 જોઈ વાડી. જોઈ વાવ. કુંવરી જોવા ગઈ તળાવ.  
 દેવ, દહેરાં જોયાં ફરી. નગરજનો નિરખ્યા કુંવરી. ૨૪૭  
 ગદની ઉપર જઈ તે કાળ, કર્યું સ્નાન કુંડે જાખાલ.  
 કુંવરી મળવા આવ્યા કાજ, દીધ પહેરામણી સંભરરાજ. ૨૪૮  
 સોમનાથ છોડવતાં લીધ, હાથી રાયે પાછા દીધ.  
 જે જે મલિક રાયે ઝાલિયા, કુંવરીને પાછા આલીયા. ૨૪૯  
 આગેવાન દેખાડે વાટ, પ્રેયો સાથે ખીજડ ભાટ.  
 વળિયા સહુ વળારી કરી, કટક ભણી ચાલી કુંવરી. ૨૫૦

જોહમત પામીઓ સુલ્તાન, પાછો વળીઓ દીધ મેલ્હાણુ.  
 થકી મેડતા દળ ઉપડયું તે હરસુરીએ જઈને પડયું. ૨૫૧  
 ચલવી પાલખી ઉતાવળી, કુંચરી જઈને સંભર મળી.  
 દડ મજલે ઉતાવળ કરી, દળ અંમેરી ગયાં સાંચરી. ૨૫૨  
 દીધ દફામા દળ સાંચર્યાં. ખીજે દિન બાહરપુર ગયાં.  
 મદન ભેરી વાગ્યાં નિશાણુ. પછી દિલી પહોંચ્યા સુલ્તાન. ૨૫૩  
 કરી સલામ ને ઉભા રહ્યા; આપાપણે ઘેર સહુ ગયા.  
 ચક્કનાભ પંડિત મતિ કહી, ખંડ ત્રીજની સમાપ્તિ થઈ. ૨૫૪



## ખંડ ૪ થો.

## ચાપાઈની ચાલ.

ચોથા ખંડ તણો આરંભ બોલે પદ્મનાભ કવિ બ્રહ્મ.  
 સ્વજન મળ્યાથી સંતોખીઓ. પાદશાહ બહુ સુખીઓ થયો. ૧  
 સર્થું કાજ મન પહોંચી રળી; પાદશાહને બેટી મળી.  
 તત્કાલ પૂછે અસપતિરાય, શી રિત મલિક છોડવ્યા માય ? ૨  
 વચન શાહનું એવું સુણી, કુંવરી પીરોજ આજા ગણી,  
 ગઢ ઝાલોરની હકીકત કહે; સાવધાન થઈ શાહ સહ લહે. ૩  
 બોલ બાપનો હેડે ધરી, સકળ સ્વરૂપ કહે કુંવરી.  
 જે સ્થાને કાહડે રાય, છે કેવું ઝાલોર તે માય ? ૪

## દોહરા.

કનકાચળ જગ બાણીએ મુનિ બગાલી દાર.  
 જગ બહેર ઝાલોર કહે, જન કરી જય જયકાર. ૫  
 વિષમ દુર્ગ સૂણિયે ઘણા, એવું નહિ આસેર.  
 જેવું ઝાલોર બાણિયે તેવું નહિ ગાસેર. ૬  
 ચિત્રકોટ તેવું નહિ. નહિ વણિ ચાપાતેર.  
 જેવું ઝાલોર બાણિયે તેવું નહિ ભામેર. ૭  
 માંડવગઢ તેવો નહિ. નહિ તેવું મૂસેર.  
 જેવું ઝાલોર બાણીએ તેવું નહિ રાનેર. ૮

## ચાપાઈની ચાલ.

વસે નગર ગિરિ ઉપર બધું. તબેટીને શું વર્ણવું વધુ !  
 વેદ પુરાણ શાસ્ત્ર અભ્યાસ, એવા વિપ્રતણો ત્યાં વાસ. ૯

વિધાવાદ વિનોદ અપાર, વિનય, વિવેક, લહે સુવિચાર.  
 વસે રાજવંશે છત્રીસ. લક્ષણ ગુણ જાણે ખત્રીસ. ૧૦.  
 કરે રાજ ચહુઆણો ત્યાંય. અખળા પ્રાક્ષણ ગાય મનાય.  
 છત્રીસે દંડાયુધ ધરે. હીણુકર્મ કેા નવ આચરે. ૧૧.  
 ચારે વર્ણ ઉત્તમ જાણીઆ. વહેવારીઆ વસે વાણીઆ.  
 બહોરે, વેચે, ચાકે ન્યાય, દેશાવરે કરે વ્યવસાય. ૧૨.  
 જળવટ થળવટ ચોદશ તણી વસ્તુ વિદેશી આવે ધણી.  
 વીશા દશા વિગત વિસ્તરી, કેા શ્રાવક કેાધ મેસરી. ૧૩.  
 ઝવેરી, શુડિયા, દોશી નામ, નામીયાં નેસ્તીનાં કામ.  
 વસ્તુ વિવિધ હાટે પામીએ, છત્રીસે કરિયાણાં લીએ. ૧૪.  
 નગરે માંડવી, વાઝ પીક, લાલચોળ રૂડી મળે મજક.  
 રેશમર્ગર, પટવા, શાળવી, વહોરે વસ્તુ અણાવે નવી. ૧૫.  
 કેસારા, નટ, નાણોટિયા, વેચે ઘાટ લોહના લોટીઆ.  
 કાગળ, કાપડ ને હથિયાર, સાંથ સોદાગર તેજ સાર. ૧૬.  
 તબ્યાં સુખડાં તોળે માન. નાગરવેલ અણિયાળાં પાન.  
 એ પેર વસ્તુ વેચાએ ખહુ. જે જોઈએ તે બહોરે સહ. ૧૭.  
 ઘડી ઘડી ઘડીઆળે સાન, રાતદિવસનાં લહીએ માન.  
 ચોક, ચોતરા, ચૌટાં ધણાં, હામ હામ માંડ્યાં પેખણાં. ૧૮.  
 શેરી, સાંથ, મોકલી વાટ, નગર પંક્તિ છોખંધાં હાટ.  
 ધાંચી, સહ, મોચી, સુતાર, વસે નગરમાં વરણ અદાર. ૧૯.  
 ધાંચા, છીપા ને તેરમા, કારીગરો વસે નવનવા.  
 કામે પોતપોતાને જાય, ચૌટે હથે હેયું દળાય. ૨૦.  
 આશાપુરી યોગિની રાજતી, દેવ ચતુર્ભુજ ને ગણપતિ.  
 કાલ્હેસ્વામી ગરવા પ્રાસાદ, શિખર સાથ થું લાગ્યો વાદ ! ૨૧.

- આડ પહોર પૂજા નિત કરે. કળશ, વસ્ત્ર, ધન્ય પ્રસ્કરે.  
એકાંતરે ભવાઈ થાય. નટ, નાટક, નાચે ગુણકા ય. ૨૨
- પુર પ્રત્યે જે આવે લોક, જૂખ, દુઃખ ને ટાળે શોક.  
નિરખ્યાં જનમંદિરો વિશાળ. વળી ઘણાં દહેરાં, પોશાળ. ૨૩
- ગઢ ઉપર જળ ઠામ વિશાળ. ઝાલરવાવ કુંડ જામલ.  
માંડણવાવ રૂપાળી ઘણી. સાહણવાવ અતિ સોહામણી. ૨૪
- રાણી તણી વાવ ગંભીર. નવલખવાવે નિર્મળ નીર.  
જુર્જ કાંગરા શોભિત ઘાટ. નહેરો તરુવર ફળવા માટ. ૨૫
- સાહ્યાવાવ પગથીયાં જાણુ. કાઠમેર શું કહું વખાણુ?  
સામે વાડી તરુવર ચંગ, રાયતણા ત્યાં મંડપ રંગ. ૨૬
- જ્યાં રહે છે ઝાલોરો કાઠ, રાજસિદ્ધિ ત્યાં ઈંદ્ર સમાન.  
રામપોળ અતિ રણિયામણી. ત્રણે પોળ તળેટીતણી. ૨૭
- પેળ કુટડી પાટણતણી. ચિત્તોડી ને દિલ્લીતણી.  
પોળો બાર ભક્ષેરો ભાવ. તળેટીમાં કુંવરનું તળાવ. ૨૮
- સુંદર નામે સર કહેવાય, ખીજું ભોજાઈ ભોજાય.  
પરવો પાણીતણી અપાર સદ્ મંડાવે શાહુકાર. ૨૯
- જે પહેરે મુદ્રા, કાંચડી, આવે જતિ, જોગી, કાપડી.  
દેશાન્તરે પંખિયા ભાટ, અન્ન અપાયે પૂછે વાટ. ૩૦
- તરુવર છાંય પ્રસ ચોવટે, રમે રજપુતો નિત જૂવટે.  
નગર નાયકા રૂપ અપાર, નિત નિત નવલ કરે શણગાર. ૩૧
- તેહ તણા મંદિરમાં જઈ, ભોગી પુરૂષ રમે ત્યાં રહી.  
વાવ, સરોવર, વાડી, કુવા, નગર સમીપ દળે દીકવા. ૩૨
- ગરવો ગઢ જાણુ દૈનાસ, પુણ્યવંતના ઉપર વાસ.  
જાણુ ત્રિકુટ ટાંકણુ ધડયો, સપ્ત ધાતુ કોશિસે જડયો ! ૩૩



- ધણી કારકી, વસમા માર, જેણે કામે રહે ઝૂઝાર.  
 ઝાઝા ઝૂઝણુકારો રહે. વસગી વાટ, વળી હીકલી વહે. ૩૪
- ગોળા ચન્ન મગરયા તણાં, આગળ ગઢ ઉપર છે ઘણાં.  
 ઉપર અન્ન તણા કોઠાર. વેપારીનો પામું ન પાર. ૩૫
- માણુક મોતી સોનાં સાર, ગઢમાં ગરથ ભર્યા ભંડાર.  
 ટાંકી વાવ ભર્યા ઘી તેલ. વરસ લાખ પહોંચે દીવેલ. ૩૬
- સાલ ગુંદસ્તી સૂકાં ખડ, બળતણ માંહી ઘણું લકડ.  
 અતિ દુર્ગમ ગઢ ઝાંચોરનો, ચહુઆણું સંભરપતિ તણું. ૩૭
- પાટ તણો કાલ્હડે ધણી, ખીચી ભૂમિ ભોગવે ધણી.  
 રાજ રિદ્ધિનું કંઈ શું વખાણું? પચરંગી ઝાઝા કેકાણું. ૩૮
- ચરે શેલડી, સાંકર, દ્રાક્ષ, અતિ રૂડા તુરંગમ લાખ.  
 રંધવારા, જળધડ, પોળિયા, નોકર નરર બહુ ભાગિયા. ૩૯
- શ્રીગરણા, વહીગરણા ભક્ષા, સૈન્ય તણા મહેતા રાવળા,  
 નગર તલ્હાર, દેશ સેનેાત, દેહરાસરી ને વિપ્ર પરાંત. ૪૦
- અવધાની તેમજ ટાવરી, હયપતિ સંભાળે છે તુરી.  
 હય ત્રણુવાર તપાસે નીત, રાજવળાની એવી રીત. ૪૧
- ભંડારી, કોઠારી જેહ, વરો રાયનો પૂરે તેહ.  
 જન્ય આવે તેને દે માન, બુદ્ધિશાળી રાયના પ્રધાન. ૪૨
- નિત નિત રાયનું કરીને કામ, લે પોસાતાં શિધાં તમામ.  
 રાજકાર કોકોરો નિત્ય, કરે ઝોળગો આણી પ્રીત. ૪૩
- સોલંકી, વાધેલા સુભદ્ર, રોપાળા રાકોડ સમસ્ત.  
 કોષ સાવડા ને કોષ હણુ, બહુ ફૂટડા ઉતારે લૂણ. ૪૪
- જયવંતા જલ્દવ, પરમાર, ગોહિલ સહ સખળ ઝૂઝાર.  
 રાજવંશી સહ એણી પેર, ગામ ગરાસ ભોગવતા ઘેર. ૪૫

- તરવારે સોનાની મૂંઠ. ત્રીખાં ખેડાં રાખે પૂંઠ.  
કેડ કટારી હીરે જડી, રેશમ કેરી છે દામણી. ૪૬
- ભલા ભલેરા દેશો સાથ, બીડે વેરી સાથે ખાથ.  
શિર સાફ શોભે મે' વણુ. નવાં મોજડાં ટુમતાં ચણુ. ૪૭
- હથિયારો ગજવેલી ધરે. લટકતી ચાલ, અડપલાં કરે.  
સાવ લોહ ભાલાને સાંગ, લે હથિયાર સહ મન રંગ. ૪૮
- નવાં સાવટૂ ઠેશે પાય. નિત નિત કાલ્હ હઝૂરે જાય.  
રંગમેરંગી મોંઘે મૂલ, કોઈ પડેરે કનકની ઝૂલ. ૪૯
- ભોજન વેળ મંડાવે તાર. કીરતિ ખોલે ચારણુ ભાર.  
સેવ સુંઆળી લાડુ ગળ્યા, સારા માંડા, પાપડ તળ્યા, ૫૦
- અડકે ખાખાં, સાલણાં, વડી, ફર કપૂર, તળી પાપડી.  
પંચધારી લાપસી, કંસાર, ધાન રસોઈ ભાત અઢાર. ૫૧
- અતિ ઉજળાં સથરાં દહીં રાજ રસોડે લહીએ સહી.  
પાન કપુરી દે થઈ રળિયાત. સરસ ચૂસ ચોળ્યા છે હાથ. ૫૨
- વડા વડાની કુંવરી ખડુ, કાલ્હડ અંતઃપુરમાં સહ.  
સહ સકુળણી રૂપ અપાર. માણેકે મોતીના શણુગાર. ૫૩
- વડી રાયશું એવી રીત, ચિંતે નિત હઠએ ધરી પ્રીત.  
કાલ્હડે રાજ સુચિયાર, રૂપે શું અશ્વિનીકુમાર. ૫૪
- ખોલાવે છે નિત્ય પ્રધાન. ખાલણેને આપે દાન.  
દર્શણ મંડપ દે ભૂપાળ. નાચે ગુલુકા દેતી તાલ. ૫૫
- જાણે ભેદ ભરત સંગીત, તાલઅંધ તે ગાએ ગીત.  
દ્વત્રિવટ જે મહા સુધીર માલવદેવ છેલડો વીર. ૫૬
- જેવી પ્રીતિ લક્ષ્મણ ને રામ, રાયશું અન્યને એવી મામ.  
જેવી રતિ હનુમાન સુગ્રીવ. જાણે નહીં જૂજવા જીવ. ૫૭

છત્ર ચામરો જાતે ધરે. ન્યાયે લોકનું પાલન કરે.  
 દેશ દેશના આવે માલ. કાલ્હડ માલદે વેરીસાલ. ૫૮  
 મોટમ ઘેર ચાહુઆણો તણે. રાજ કરે થાનક આપણે.  
 દોહરો.

રાજ રિદ્ધિ નિર્મળ સુણી, પુણ્ય તણે પરમાણુ,  
 પદ્મનાભ પંડિત કહે, ધૂણાવ્યું શિર સુસ્તાન. ૫૯  
 ચોપાઈની ચાલ.

કહે પાદશાહ સાંભળ માય, આવો ગઢ લીધો શે જાય ?  
 કુંવરી તેં વણુ જાણે કેમ, દીધ વચન કાલોરે એમ ? ૬૦  
 કહે કુંવરી અવધિ મેં કહી, તે દિન ગઢ ભેગાશે સહી.  
 તે અવસર બોલ્યા સુસ્તાન, તુજવાણી છે શુકન પ્રમાણ. ૬૧

મહોલે આવી શાહે કહ્યું, બંદા સુસ્તાની તેડો સહ.  
 નામ સમરકંદી જોહને, બોલાવો બંદા તેહને. ૬૨  
 કમાલદીન મલિક તેડીઓ. સીહો પાતજો સાથે ગયો.  
 સાદલ મલિક માન છે ઘણું, મલિક અમાદલ મરદન લાણું, ૬૩  
 નયામદીન મલિક બળવંત, મલિક તેજ જાણે જયવંત,  
 મલિક બાહદીન બોલાવિયા. લાખ લાખ લશ્કર આપીયાં. ૬૪  
 લઢવૈયાના બંદા સહ, હંસા, મુસા, આશ્રિત બાહુ.  
 અહમદ, મહમદ, હાજી વળી આખુ, આખુ ગાઝી મળી, ૬૫  
 મીર ગદાઈ, તાજનમીર, મોજદીન, આરોહી વીર,  
 સાહબદીન, પીરોજો વળી, કયામદીન શું જાણે મળી. ૬૬

અહીરદીન ને બગસો ગણો, રાજદીન બંદો તે તણો.  
 મલિક અધિઆજ, પ્યારંમીર, નથુ, આબુ, ગદાઇ, વઝીર. ૬૭  
 નીધુ, ધાર અને મરગૂબ, ઇસમાઇલ રૂડો યાફૂબ,  
 હુલ્લીયાર, બહાદૂર, હમ્મીદ, ખીરદીન, કાલુ, શીરીદ. ૬૮  
 સમસદીન, આદમ, અભરીમ, સુલેમાન, અબ્દુલ્લો, કરીમ.  
 અલ્લી, મીરણુ છે જન્મ જેમ. ઇંજુ, ભીખુ, મીઠું તેમ. ૬૯  
 અગન, ચંદ અને મહાશ, કાળિલ મહા ભયંકર રૂપ.  
 બહરદીન, શેખ ને સદુ, બહાદૂર, ઇસપ, પ્યાર, બધુ, ૭૦  
 મલિક અધ્યાર, હસામો મીર, ગદૂ, કદૂ, કમામો મીર.  
 તુરકો તણો પાર નવ લહુ. એણીપેર નામ કેટલા કહું? ૭૧  
 ઠેર ઠેર ચઢિયાતા ફરે. દિલ્લી નગર મેળાવો કરે.  
 કોની તો ન સમજાવે ભાખ. ચાલ્યાં કટક ચઢી નવ લાખ. ૭૨

અસપતિ રાય તણે ફરમાન, ખાનજહાં રાખ્યો દીવાન.  
 દીધ શિખામણુ શાહે ઘણી, ફોજ રાખજો આપાપણી. ૭૩  
 વચન દીધ ઝાલોરી રાય, રતોવાઇ હૂમલો નહિ થાય.  
 રસ્તે રહેજો જૂજવે ગામ. જમને મળજો એક જ ઠામ. ૭૪  
 હ્યો અસખાખ સામટો અને આઠ વરસ કરે માજને.  
 લાખ લાખ લશ્કરને માટ, દશ હજાર દીવાની હાટ. ૭૫

મળતા ચોખા, મગ ને લુણુ. લોટ, ગોળ, ઘી ખાયે ફૂણુ?  
 મળે ખાંડ, તેલ ને મરી. કરે અથાણાં, મળતી સિરિ. ૭૬  
 અજમો, જીરું મગતું બહુ. વેસણુ, વરીઆળી લે સહ.  
 મળે નવા તંત્ર, મળતા વરી, કોઠીમ્પણં તણી કાયલી. ૭૭

- આહુ, સુરણુ, કેળાં બહુ, લીંબુ, અનાર, બિબેરાં સહ.  
મળે સોપારી, ખારેક, દ્રાક્ષ, વળિ જોઈએ તો શ્રીફળ લાખ. ૭૮
- વળી મળે સાખ, કંટોળ. હાટે હાટે નિરતાં તોલ.  
મળે ગાંધીને હાટે પડી, રોગ ન આવે એકે ઘડી. ૭૯
- સાથે હય અગણિત લેખાય. દળમાં ઘાસની મંડી ભરાય.  
મળતાં કાપડ ને હથિયાર, મોળાં કુસીનો ન લહિયે પાર. ૮૦
- એવડો વરો દીવાન જ સહે. સહ ચોગણા મુસારા લહે.  
હાટો કરો પાર ન લહું. વેપારીના નોકર બહુ. ૮૧
- ખાંડાં, તરકસ, તીર, કમાન, જરહજીણુ પૂરે દીવાન.  
મોટા માલક ચાલ્યા જૂજવા. અશ્વ મરે તો મળતા નવા. ૮૨
- સહ સેના સોનગિરિ જાય. ખૂચ ખજનો પૂંડ લવાય.  
ભોધ, મેહર, ઘણા તખ્તખાખ, ભઠિયારા, માછી છે લાખ. ૮૩
- ઢાડી, ગવૈયા ગાએ ગીત, ઠામે ઠામે બનતી મસીદ.  
આગળ એડ સમારે વાટ. ખાર હજાર સૂતાર સલાટ. ૮૪
- માછી, તંખોળી, સોનાર, ઘાટઘડા ચાલે લુહાર.  
કંસારા, તાંબુ ઘડનાર, ચાલ્યા નાર, કાર અપાર. ૮૫
- તીરઘડ અને કલાલો વળી, ખાસ ખવાસ સાંચરે મળી.  
મદ વેચે ભાડીએ ખમાર. ચાલ્યા ચાદ હજાર અમાર. ૮૬
- દ્રામ રોડડા આપે હાથ. છે હંટ દોષળ લાધ્યાં સાથ.  
મલિકો ખમણી વહોરત કરે. દિન ને રાત કટક સંચરે. ૮૭
- પડાવ જ્યાં જ્યાં લશ્કર કરે, તરત કાઠગઢ ખાઈઓ કરે.
- ચટખાં કટક ને આના દીધ. ધાવ સનાવર સાથે લીધ. ૮૮
- હુકમ પીરોળ દે એ બાવ, બીરમદે છવતો લઈ આવ.  
એક વાત હાથે જાણુને, કદી મરે તો શિર આખુને. ૮૯

કુંભાર અનુસરવો સહી. ગુપ્ત વાત કુંવરીએ કહી.

લાલ તંબુએ તુરકો જ્યહાં મલિક મસલતે બેસે ત્યહાં. ૯૦

વળી વચન બોલે સુલ્તાન, આણીપેર અમને કરજો જાણુ.  
દર જોજન પાળા સે વીશ, ઢોલ વળી મુકજો ચાળીસ. ૯૧

એક હજાર થોડા અસ્વાર, બજો ઢોલ સુલ્તાની સાર.  
સહુ ઢોલ વાગે જોટલે, અમને ખખર મળે તેટલે. ૯૨

કટક મેડતા ચાલી ગયાં, નવે લાખ એક થાણે થયાં.  
પાછો જવ બિનડ ચાલીઓ, ગોદહણુ સાથે મોકલાવિયો. ૯૩

જ્યાં ગોદહણુ ઝાલોરે જાય, ત્યાં અગણુના કીધી રાય.  
જેથું મલિકનું માંટીપણું ! સજ થાજો કરથું પેરણું ! ૯૪

ગામેગામ હકારાં થયાં. થરાદ, સાચોર તેડાં ગયાં.  
કાઠરનગર, વારાલી બેય, કંથકોટના રાવત જેય. ૯૫

અમરકોટ ને વીકમપૂર, જેસલમેર, ગઢ વાઘણુદ્ધર.  
પારકર, પૂગલ ને મરોટ, ધાણુક, પોખર, આલ્હાણુકોટ. ૯૬

કચ્છ, જગણુ, જાસેદર, સારણી, ચેત્રા, નાઈસર,  
જલ્લવાહું ને દેનેર, કપલવાહું, ગઢ બાહડમેર. ૯૭

સિંધુ સવાલખ નરવર જાણી, સૌ દેસુત બોલાવ્યા આણી.  
વળિ ખમાલ અને નાગરું, દૂંકટોહું, સોજીત, ખારહું. ૯૮

પાદરહું, ગીરહું, રજેલી, ડોડીઆલી, રાણિક, કાછેલી.  
ધાટું, સીસુંદુ, છેવાણુ, ભાઈલિ, બોરી માહું દાણુ. ૯૯

ચડાકિલી ને ચાંગુ બે ય, એક સીમાડે આવ્યાં જે ય.  
 ઝગહળ સુરપતિ લાગે જેમ, આપુ દેવડા શોભે તેમ. ૧૦૦  
 ત્રસાંગસું, દાંતા, ભેલડી, બારડ, વાઘેલા આવ્યા ચઢી.  
 પોસીના ને ભડ સિહોર, ગઢ તારંગા, પાલ્હણપુર. ૧૦૧  
 રહુદર રોહાવી, સમિયાણું, સંધિ, મહેવાના ધણી જાણું.  
 ભાદ્રાજણ, મંડોહર તણા, ચઢેરી રાણા શૂર ધણા. ૧૦૨  
 નવે દૂર્ગના રાણા જે ય, ગયા ચઢી ઝાલોરે તે ય.  
 બાલીશા ને સીસોદિયા, સોઢા ને સિત્તલ આવિયા. ૧૦૩  
 તે પચ્ચાસ હજાર અરવાર, રાય ભેટીને કરે જીહાર.  
 એક લાખ ખાંડાધર વળી. છત્રીસે કુળ આવ્યાં મળી. ૧૦૪  
 હિંદુ ઝાલોરે જે બહુ, ગોલ્હણ શાહે જઈને કહ્યું.

ગઢ મેડતા અને સિઉંદ્રડી, કરી પ્રયાણ ને ચાલ્યાં ચઢી. ૧૦૫  
 પંચવીસ હજાર અસ્વાર, બમણા પાળા ઝૂઝણહાર.  
 રાય માલદે ચાલ્યો ચઢી, પહોંચ્યો વાડી જ્યાં દૂકડી. ૧૦૬  
 હુકમ રાય કાલ્હડનો થયો, વીરમ કુંવર ભદ્રાજણ ગયો.  
 માલદેવતું દળ જેટલું, કુંવર વીરમદેવતું તેટલું. ૧૦૭  
 એક દિવસ કુંવર રણ ભડે. બીજે દિવસ માલદે ચડે.  
 હિંદુએ દળ બળથી દમ્યાં. એણીપેર ચાર વરસ નિર્ગમ્યાં. ૧૦૮  
 દિલી તરફે અરજ લખાઈ, ‘હિંદુ ત્રાસ દે દળની માંડી.  
 તુરકી કટક થયું સંકાર. પડયા પાયકો સતર દળર. ૧૦૯  
 હિંદુ તણું કોઈ નવ મરે. મોટા મલિકો શી પેર કરે?’

વળતો પાદશાહ એમ ભણે છે દળ નવે લાખ આપરે. ૧૧૦

પચાસ હજાર હિંદુને છે ય, એક લાખ સેના સહ કે'ય;  
જો હિંદુથી ખમણા મરો, તો ય તમે પાછા નવ ફરો. ૧૧૧

દોહરો.

પદ્મનાભ પંડિત ભણે ભાવિ ચંચળ હોય,  
અંગીકૃત સર્જન કરે, વચન ન લોપે સોય. ૧૧૨

ચોપાઇની ચાલ.

ગઢ લગતી ગઢ ખાઇ કરો, એણીપેરે આઘા સંચરો.  
નિત મેહલાણુ મદલજો બહુ. અદલ બદલ દળ કરજો સહ. ૧૧૩

આવી હિંમત સૌ આદરો, એમ કરી આઘા સંચરો.  
તમે હિંદુને કહેજો એમ, સરખે દળ જૂઝીશું તેમ. ૧૧૪

મૂળે એ પચાસ હજાર, ભલું સિંધી દળ અંશી હજાર.  
એકે એકે જૂઝાવજો. મરદોને બળથી પાડજો. ૧૧૫

મત્રિક એમ હિંદુને કહે, બીજાં કટક બાબુએ રહે,  
સામા થઇએ અમે જોટલા, રજપુત તમે લદો તેટલા. ૧૧૬

એ વિધ વીસ દહાડા લદ્યા, દસ હજાર રાણા રણ પડ્યા.  
વીસ હજાર મૂરાલ રણ રહ્યા. ગઢ સમીપેથી આઘા ગયા. ૧૧૭

નિત નવ નવા ગઢથી ઉતરે, કટક પ્રાદલી પા સહુ વજો. ૧૧૮  
કાલદેવે એવું લલું, રજપુત દળે મરાયા સહ.  
માલદેવ ને વીરમદેવ વ્યાસ પાસ તેડાવ્યા તેહ. ૧૧૯



કટક તુરકનાં તેણે સમે ગયાં ઉડવે વર્ષ પાંચમે.

એવું કહે કાલ્હદે રાય, ગઢ ઉપર જળ ધટતું જાય. ૧૨૦

વ્યાસ કહે મંત્રને ઉપાય થશે વૃષ્ટિ વહેલી ગઢમાંય.

પછી ગઢે ઘેરાતે સમે, ત્રુઠ્યા મેહ દિવસ પાંચમે. ૧૨૧

હોહરા.

મંત્ર મહોષધિ દેવતા અનુદિન પૂરી રિદ્ધિ.

પદ્મનાભ પંડિત કહે પુણ્ય તણી પરસિદ્ધિ. ૧૨૨

ચોપાકની ચાલ.

જૂનાં ધાન થાય બળહીણ, દેહ જેથી થાએ છે ખીણ.

એવી વાત રાગએ મણી. મહાજને વળતે દિન સુણી. ૧૨૩

પહેલાં સહ એકઠા મળી, રાયાંગણે ગયા સાંચરી.

થાળ મોતીનો આગળ ધરી, જઈ ભેટ રાગને કરી. ૧૨૪

વહેવારીઆ એમ વિનવે, વસ્તુ સરવ દેખશું અમે.

કરો યુદ્ધ. નવ તજશે માન. વરસ સાઠ પૂરીશું ધાન. ૧૨૫

રામસિંહ શરિયો એમ કે'ય, કણ કોઠાર બહુ માહરે છે ય.

મગ, ચોખા, જવ, કાઠા ધઉં, વરો પૂરું જે આજ્ઞા લહું. ૧૨૬

વીરમ કહે જીવ હું ઉદ્ધરું. ત્રીસ વરસ ધી પૂરું કરું.

આજ્ઞા મારું અનુગ્રહ કરો, રસોઈમાં બમણું વાવરો. ૧૨૭

જીતસી દોશી એવું ભણે, વસ્ત્ર વખારે બહુ આપણે.

લેતાં રખે ઉણપ કો કરો. વસન સાઠ વરસો વાવરો. ૧૨૮

ભોજો શાહ કહે લો તેલ. વરસ એ'શી આપું દીવેલ.

બળાય એટલું બાળ્યાં કરો, એકાંતરે નહોતાં વાવરો. ૧૨૯

મહાજન શું કાલ્લડ કહે એમ, કાચું ધાન જમાએ કેમ ?

સાથે સાખ દીધી પરધાન, બળતણ વણુ રંધાય ન ધાન. ૧૩૦

મોઢહણુ શાહ એણીપેર કે'ય વાત પાધરી એટલી છેય,

સુખડ, અગર અમારે ઘણું, વરસ સાઠ આપું મીઘણું. ૧૩૧

રાય કહે એ સાચું સહી, ગોળા વગર ન શકીએ રહી.

લીમો શાહ કહે મહારાજ, દેવળ નવ તોડો તે કાજ. ૧૩૨

વરસ અઢાર લગી તાપડાં, દહિં ઢીકલીએ ગોળના ગડા.

જૂઓ પારખું તેનું રાય, ગોળો ગોળનો બમણો જાય. ૧૩૩

વાગે તે નવ જીવતો જાય. જીવ્યો ગોળ ને રાટી ખાય !

એની વાત મલિકે સાંભળી, દિલી નરર ચલાવ્યો વળી. ૧૩૪

ગઢ ઉપર જે થયું પરમાણુ, સઘળી વાત સુણી સુદતાન.

પાદશાહ મુખ એવું ભણે, બમણું ખરચ દેશું આપણે. ૧૩૫

દિવસ કેટલા રહેજે માંડી. નાસીને નવ આવો છાંડી.

એંશી હજાર તુરક આવટયા. ત્રીસ હજાર હિંદુ દળ ઘટયા. ૧૩૬

સોમચંદ્રને પૂછે રાય, સાડા બાર વરસ તો થાય.

જો લઢતાં સો વરસો જાય, તુરકે ગઢને કશું ન કરાય. ૧૩૭

જો નાસીને તજશે ઠામ, તો ક્યમ આપણું રહેશે નામ ?

દોહરો.

પદ્મનાભ પંડિત ભણે જય સંપત્તિ હોય,

અંગ તણો આદર કરી, વીર ન વાંછે સોય. ૧૩૮

ચોપાઈની ચાલ.

વહે વચન દુરી વ્યાસ વિચાર, માલવીર ગઢથી ઉતાર.

વળી કટક ઉતારો ઘણું, તો મુખ દેખો તુરકો તાણું. ૧૩૯

રાયે આજ્ઞા દીધી સહી, વીરમદે ગઢ છાંડે નહીં.  
 પંચવીસ હજાર અસ્ત્રાર, યમણા પાળા ઝૂઝણુહાર, ૧૪૦  
 કાલ્હ રાય હુકમ આપીઓ, ગઢ અંબેર માલદે ગયો.  
 રાય કાલ્હડેને આદેશ, ખૂમ પડાવે તુર્કને દેશ. ૧૪૧  
 સુલતાને કાસદ મોકલ્યો, મારે દેશ માલદે એકત્રો.

કમાલદીન એવું સાંભળે. ગઢ લીધા વણુ પાછો વળે. ૧૪૨  
 મલિક મુકામ ઉઠાવી ગયો, ચોમાસે સુંદરસર રહ્યો.

ગયો માલદે પણુ કહે રાય, ફરતા તુરક તળેટી જણાય. ૧૪૩  
 ઓળખા નવ રાણા સહે. નિત નિત યંત્ર મગરખે વહે.  
 ગોળા ફેંકે નાળે વળી રાતદિવસ આસે ઢીંકલી. ૧૪૪  
 રાયે આવી રહી કરહડી, લઢી હઠવ્યા તુરકો દડવડી.  
 મલિકે મનમાં હઠ આદરી, ગઢ તળેટીએ છાવણી કરી. ૧૪૫  
 નીચે કોઇ ન ઉતરી રહે. ઉપર કોઇ ન ચઢવા લહે.

જેઠે જ્યારે જળ ખૂટશે, જીવાશે કયમ લોકો કહે. ૧૪૬  
 લાધ્યું રાય સપન તે કાળ, એવું વચન કહ્યું જાણાવ.  
 પૂર્વે દેવનું છે વરદાન, ખૂટે નહિ ગઢ પાણી ધાન. ૧૪૭  
 એવું વચન કહ્યું ગંભીર, પછી ઉશરાં આંખ્યાં નીર. ૧૪૮

પવાડો.

તેડાંવી કાલ્હડ ઉલેચો, રાયજી આજ્ઞા આપે.  
 વેગે ભોળાઇની વાડી તરફાં કટક ચઢાવે. ૧૪૯

દસ હજાર સેનાને મોકલી ઉદ્ધવપૂરની પાસે.  
 નિઝામદીન મલિક ત્યાં ઇંધ્યો. રખે અવર દો નાસે. ૧૫૦  
 શિખર થકી કાઢ્યો ઉશ્ચે દળ મોકલિયા હેર.  
 તેજ વાળ્યા. ખરે બપોરે દળ વળગ્યાં ઝાઝેર. ૧૫૧  
 ભડીઆ ચોપટ ઘા ચઢિયાતા હિંદુ તુરક અપાર.  
 પાયક પડે, લડથડે મૂગત્ર, તતખણ દીધા માર. ૧૫૨  
 તુરક તણાં દળ બળથી તોડી રગડી નાદ ઉતાર્યો.  
 નિઝામદીન મલિક બળવંતો તે હિંદુએ માર્યો. ૧૫૩  
 હુરમ પકડી, હય લીધ હકથી, તરત હુંગરે ચઢિયા.

લૂણકરણ મોહકણ સામે જઈ ઉદ્ધવપૂરમાં મળિયા. ૧૫૪  
 વધામણીઓ પહેણો આવ્યો. કટક તીર્થમાં લાવે.  
 શોભિત પુરજ હુંડ જળાલી, ખારીએ થઈ આવે. ૧૫૫  
 નમ્યો રાયને રામપોળ જઈ. ઇનામ અદકું લાધ્યું.  
 રામચંદ્ર હનુમંતની પેઠે રાયે રણવટ બાંધ્યું. ૧૫૬

કટકે એવી વાત સુણી, જોઈ સહુ સાચાં એંધાણ,  
 વેગે જણ મોકલીઆ દિક્ષી સંમગાવ્યું સુદતાન. ૧૫૭  
 “ બળ કરી બપોરી વેળા બહુ હિંદુ આવ્યા ચાંપી.  
 નિઝામદીન મલિક રણ માર્યો, હુરમ લીધને આપી. ૧૫૮  
 ત્રણ હજાર તેજ લઈ લીધા, રણવટ સુંડયા સાથી.  
 મારી મ્હેચ્છને પાદર કીધું, લીધ રણગણ હાંથી. ” ૧૫૯

કમાલદીન મલિકને આજ્ઞા દઇ મોકલ્યું ફરમાન  
હથિયારો ઝાઝાં દેવરાવ્યાં, તરકસ, તીર, કમાન. ૧૬૦  
ખાંનજલાં સાથે મોકલિયો નિઝમદીનની બહારે.  
પદશાહ બહાદુરપુર આવ્યા, માલદેવને પારે. ૧૬૧

૦ રાગ. ધરણ ધનાશી.

બહાદુરપુર અંગેર કે, વચ્ચે ચોક આલેખિયો એ.  
કાલ્હડદેનો વીર કે, માલદે સુસ્તાન શું ભડે એ. ૧૬૨  
એક સોનગિરો રાય કે, ખીજે દિલ્લી પાદશાહ એ.  
ચોપટે દીધા ધાય કે, કોણ હારે કોણ જીતશે એ. ૧૬૩  
સોગટડાં કેકાણ કે, ગજવર પાસા ઢાળિયા એ.  
કંઈ જીતે સુસ્તાન કે, કંઈ રણ જીતે માલદે એ. ૧૬૪  
સોનગિરિ ગંઢ હામ કે, જૂઆરીપણું માંડીઉં એ.  
ખાંડે દે છે દાવ કે, ઝડપ દે રણ માલદે એ. ૧૬૫  
પવાડો.

ખાન. ત્યાં દળ તાબાં લાવ્યો કટક આગલ્યા માંહે.  
બળથી હિંદુ યુદ્ધ કરતા આવે ચોપટ ધાયે. ૧૬૬

જાણી વાત માલદે રાયે; તત્કાણ છોડ્યું હાણ.  
વેગે કરી વનાદા આવ્યો. દિલ્લી ગયા સુસ્તાન. ૧૬૭

દેશ દેશ મોકલ્યાં હકારાં સહુએ આદા આવો.  
રોષે રાય માલદે તેડે પહેલાંનો મેળાવો. ૧૬૮

સીંધી સવાલખ અને પારકર, સદ્ દેશોત ખોલાવ્યા.  
અઢાર હજાર હાંસલા ઘોડા છાવણી માંહી આવ્યા. ૧૬૮  
હજાર ચોવીસ હયતી સેળા લાખ ખાંડાધર લાવ્યો,  
તુરકે કટકે પર દળ લાઈ ચાલી રાજ સીંધવ આવ્યો. ૧૭૦

આવ્યો સુણી માલદે, પડીઓ તુરકે તણે દળ ત્રાસ.  
પડ્યા સંકટે અસુર દિલ્લી લણી અરજ કરી પછી ખાસ. ૧૭૧

“એક તરફ છે રાય માલદે, ખીજી રાવળ કહાન.  
રહી ન શકીએ બેતી વચમાં એમ કહે પરધાન. ૧૭૨  
પાદશાહ કહે તમે પ્રધાનજી! જઈ મલિકને કહેજો,  
વરસ. આઠ કુંવરીએ કહિયાં તો પગાત ન રહેશો. ૧૭૩  
સામે એ ગઢ બહુ વસમો છે કોઠએ જોર ન થાય,  
ઉપર છે ચહુઆણો બળિયા ક્યમે લીધ ન જાય.” ૧૭૪

પ્રીતે રાજ કહે, માલદે જો થાણું છંડાવે,  
કોડ આપણા ક્યમ કરી પહોંચે, ફરી કટકે તહિ આવે. ૧૭૫  
આજા દીધી કાહાદેવે બાહડમેરે થાણે,  
માન્યો ખોલ માલદે રાયે જઈ દોડ્યો તુરકાણે. ૧૭૬

આઠ વરસમાં આઠ દિવસ કમ, તુરકે કરી તૈયારી.  
સવળાં દળ પાછાં ચલો, એ આજા મલિક દિયારી. ૧૭૭

હતો મલિક સિંહ પૂર્વે ગઢપર કેદી તરીકે જાતે,  
 સેજવાળ વીકાંએ કહાવ્યું, તે ઝોળખતે નાતે. ૧૭૮  
 વીકે નાટરડકની વાવે સિંહ મલિક તેડાવ્યો.  
 અડધી રાતે લપતો છૂપતો સુમટતે મળવા આવ્યો. ૧૭૯  
 કહે વીકો, પાછા જાઓજી. વચન કહું હું વેદ.  
 મને પાદશાહ જો ગઢ આપે, તો ખતલાવું ભેદ. ૧૮૦  
 રૂંડું મનવી પાસે રાખી કીધો બોલ પ્રમાણ,  
 મલિક કહે કે બોલ અમારો જાણો શાહ ફરમાન. ૧૮૧

ચોપાઈની ચાલ.

સેજવાળ ગઢ લોભે કરી, પાપી પાપ બુદ્ધિ આફરી.

લોભે કોઇ વટલાએ આપ. લોભે કોઇ કરે બહુ પાપ. ૧૮૨  
 લોભે કોઇ નર લોપે ધર્મ. લોભે કરે પાતકી કર્મ. ૧૮૩  
 લોભે ભિક્ષમાળ આથડે. લોભે કોઇ નર વહાણે ચઢે. ૧૮૪  
 લોભે કોઇ વિદેશે વળે. લોભે કોઇ નર પાળે પળે. ૧૮૫  
 લોભે કોઇ દાખવે અનાથ. લોભે ખૂટાં બાળે હાથ. ૧૮૬  
 લોભે કોઈ દરિદ્રી ફરે. લોભે ચોર ન નિદ્રા કરે. ૧૮૭  
 લોભે કાજ પરાયે મરે. લોભે કન્યાવિક્રય કરે. ૧૮૮  
 લોભી સહ કો વાસ ન કરે; પડોશી પણ રસવે એ ખરે. ૧૮૯  
 લોભે એક થાય અજ્ઞાન. લોભે એક પડાવે બાન. ૧૯૦  
 લોભે ધર્મશોષ આવરે. લોભે સગાં સહોદર મરે. ૧૯૧  
 લોભે કોઇ નર પાડે વાટ, મારે વિપ્ર નગારી ભાટ. ૧૯૨  
 લોભે કોઇ નર છાંડે માન, નીચ તણે ઘેર ખાએ ધાન. ૧૯૩  
 લોભે મન રાખે કોઇ તણું. પુરે સાખ કુડી લોભે ઘણું. ૧૯૪

સેજવાળ મન એવડો લોભ, પાપતણા ચિત ન ગણ્યો લોભ.  
 હૈયા માંહી વિચારી જોય, લોભ સમોવડ જડે ન કોય. ૧૮૧  
 લોભ વિનાનો હોયે જોહ, પદ્મનાભ નર પૂજે તેહ !  
 સિંહ મલિકે રાતો રાત, કોણ દધતે એતે હાથ, ૧૮૦  
 વળી લાભ જતલાવ્યા ઘણા. ટકા આપિયા સોના તણા.  
 દગ ચઢાવવા કરિયો મેળ, વેગે ગઢ પાડીયું ભેળ. ૧૮૨

સ્વપ્ન લાધીયું તેણીવર, આહણ દીડો, કર્યો જુહાર.  
 પૂછે રાય, છે કાણુ જ તૂંચ ? આહણુ વેષે ગઢ હું દૂંચ. ૧૮૨  
 ચંદ્રિયાં કટક માહરી પૂંક. ગઢ ભેળાયો વહેલો ઉં.  
 હશે પાપ મહારં જેટલું, હું ભોગવીશ કાળ તેટલું. ૧૮૩  
 પુણ્યવંત પ્રીતિ પ.મશે, તારા વંશ તણા ગઢ થશે !  
 પાછો વિપ્ર ગયો સાંચરી. સ્વપ્ને આત્રી આશાપૂરી. ૧૮૪  
 કહે, જશું અમ પીડે આજ. જે વાંછે તે સીંધ્યાં કાજ.  
 ત.રે વંશ થશે નર કોય, મુજ વચને ગઢ લેશે સોય ! ૧૮૫  
 વળી ગણશે વહાણા માંય, એ જ વાત જણાવી રાય.  
 એ હું સ્વપ્ન રાયે એ લલું, કાહસ્વામીએ આત્રી કહ્યું. ૧૮૬  
 ચાર જણે જે વાણી કહી, રાય વિચારે સાચી સહી.

વંત મલિકથી ચોકસ કીધ, વીકે આગેવાની લીધ. ૧૮૭  
 કમાવદીન મધરાતે ચઢી, ગયો કાહમેરે દડવડી.  
 આગળ થકો વીકમસી ગયો, બોલ એનો વરણીએ કહ્યો. ૧૮૮  
 હીરદેહી કહે, ચંડાળ ! શું મુખ દેખાડિશ તું કાલ ?  
 જેનાં આખ્યાં કીધાં રાજ, તેહનું તેં વણસાડ્યું કાજ ! ૧૮૯



એક જીવને કારણે આજ ગદ ભેળાવ્યો લોપી લાજ !  
 જોહ નરે કીધી પ્રતિપાળ, દૂધ તેહનું પીએ ગિડાવ ! ૨૦૦  
 કરી રીસ ઉભી ધર બહાર. ગદ ચક્ત્રાં દળ દીડાં નાર.  
 આવું વચન હિરાદે ભણી. ફેંક્યું તાંસળું વીકા ભણી. ૨૦૧  
 શિક્ષા દીધ એ વિધ નિરવાણ. પડ્યો ધરાતલ તજીઆ પ્રાણ.

અળખા અંગે એરી આય, હીરાદેવી ગદમાં જાય. ૨૦૨  
 રાવળ ભણી ગઇ પાધરી, ઉભી રહી વિનંતિ કરી.  
 સુણીએ રાયજી મહારી વાત. સેજવાગ ગદ કીધો ધાત ! ૨૦૩

સ્વપ્નાં તણી વાત સહ મળી કાલ્હડ રાયે જૂમ સાંભળી.  
 કાંધિલ તણી સાથ તે વાર, દશ હજાર ધાયા જૂઝાર. ૨૦૪  
 હલીચો ભડ જાણી રાય, દીધ આજ્ઞા કે રણ તે જાય.  
 બીડ્યો કાંધિલ જઇ દળમાંય. સિંહ મલિક માર્યો બહુ ધાય. ૨૦૫

મલિક સહ દળમાં ખળભળ્ય; તુરક કાલ્હમેર પાછા વળ્યા.  
 સહ પહેલાં રાયે મોકલ્યો ધિંગાણે કાંધિલ ભડ ભડ્યો. ૨૦૬  
 કટક તુરકનું સૂડ્યું બહું. આઠ પહોર ધિંગાણું થયું.  
 સંપી સ્વામી કાજે લડ્યા, ચાર હજાર રજપુત રણ પડ્યા. ૨૦૭  
 ગદથી ઉલ્લેચે ઉતારીઆ, બાર હજાર મોગલ મારીઆ.

વહાણે વાત રાય મન ધરે, પધારિયા કોટે કાંગરે. ૨૦૮  
 પવાડો.

ઠેર ઠેર જૂડાં દળ દીડાં. જઇ સિંહાસન ખેડો.  
 વાળે હૂમલા, હક્કા કરતો, કાંધિલ લડતો દાઢો. ૨૦૯

રાય કહે આગળ અમ કાંધિલ જોલો આમ ન જાણ્યો.

\* “ કાંગરે કોઠો ભરી જ નાંખે ” એવું કહી વખાણ્યો. ૨૧૦

ચઢી રસે વીર કાંધિલ જોલે, રાયજી જાણુ ન જાણુ,

પ્રથમથી અમે સહ દિન એવા આ વેળા ન વખાણુ. ૨૧૧

દીધી દોટ પાંચમે રજપુત નીચે કાંધિલ પૂઠે.

મારી મ્હેચ્છ પડ્યા સહ પાળા, કાલ્હદેતી દષ્ટે. ૨૧૨

તેણે હામે કાલ્હ હસેચો રણવટ બાંધી ધાયે,

અરે બપોરે દળ ધાગું ઝવડી પડિયો ઘણાક ધાયે. ૨૧૩

અરધી રાતે જયત દેવડો તુરક તણે દળ લલિયો.

તુર્ક ભીમ મચકોડી મારી, પંજી પ્રહારે પડિયો. ૨૧૪

જયત વાઘેસો પહોર પાછલે ભસો ભડચો રણમાંય,

મારી મ્હેચ્છ પડ્યો બહુ ધાએ, અંગ એટલી આય. ૨૧૫

મોહણુ લૂણકર્ણુ ચાલંતો સામે ખાંડાને પૂરે

મ્હેચ્છ સાથ ભડીને બહુ ધાએ, પડ્યો ઉગમતે સૂરે. ૨૧૬

---

\* જે સરદાર કિલ્લા પર ચતા હૂમલા પાછ વાળે તેના માનમાં હુન્દલા-  
 ૧ સંખ્યા જોડલા કોટ ઉપર નવા કાંગરા કરાવવાનો ન્હોનો રિવાજ હતો. મુજબ  
 કિલ્લા ઉપર સાડાત્રણ કાંગરા આવા સ્મરણ સ્થાન તરીકે હાલુએ મોજુદ છે.  
 કાંધિલ તો કોઠો કાંગરે ભરી નાંખે એવા બડાદર છે ”  
 ૨ એવું વખાણુ કર્યું.

એક છવતે કારણુ આજ ગઢ ભેળાઓ લોપી લાજ !  
 જોહ નરે કીધી પ્રતિપાજ, દૂધ તેહતું પીએ બિઝાજ ! ૨૦૦  
 કરી રીસ ઉભી ધર બહાર. ગઢ ચઢતાં દળ દીડાં નાર.  
 આવું વચન હિરાદે ભણી. ફેંક્યું તાંસળું વીકા ભણી. ૨૦૧  
 શિક્ષા દીધ એ વિધ નિરવાણુ. પડ્યો ધરાતણ તથા આણુ.

અબળા અંગે એવી આય, હીરાદેવી ગઢમાં જાય. ૨૦૨  
 રાવળ ભણી ગઢ પાધરી, ઉભી રહી વિનંતિ કરી.  
 મુણીએ રાયજી મહારી વાત. સેજવાગ ગઢ કીધો ઘાત ! ૨૦૩

સ્વપ્નાં તણી વાત સહ મળી કાલ્હડ રાયે ખૂમ સાંભળી  
 કાંધિલ તણી સાથ તે વાર, દશ હજાર ધાયા ઝૂઝાર. ૨૦૪  
 દલીઓ ભડ બાણી રાય, દીધ આજ્ઞા કે રણુ તે જાય.  
 બીડ્યો કાંધિલ જઈ દળમાંય. સિંહ મલિક માર્યો બહુ ધાય. ૨૦૫

મલિક સહ દળમાં ખળભળ્ય; તુરક કાલ્હમેર પાછા વળ્યા.  
 સહ પહેલાં રાયે મોકલ્યો ધિંગાણે કાંધિલ ભડ ભડ્યો. ૨૦૬  
 કટક તુરકતું સૂંડ્યું બહું. આડ પહોર ધિંગાણું થયું.  
 સંપી સ્વામી કાળે લડ્યા, ચાર હજાર રજપુત રણુ પડ્યા. ૨૦૭  
 ગઢથી ઉદેચે ઉતારીઆ, બાર હજાર મોગજ મારીઆ.

વહાણે વાત રાય મન ધરે, પધારિયા કોટે કાંગરે. ૨૦૮  
 પવાડો.

ઠેર ઠેર જૂઠાં દળ દીડાં. જઈ સિંહાસન બેડો.  
 વાળે દૂમઝા, હથા કરતો, કાંધિલ લડતો દીડો. ૨૦૯

રાય કહે આગળ અમ કાંધિલ જોલો આમ ન જાણ્યો.  
 \* “ કાંગરે કોઠો ભરી જ નાંખે ” એવું કહી વખાણ્યો. ૨૧૦  
 ચઢી રસે વીર કાંધિલ જોલે, રાયજી જાણુ ન જાણુ,  
 પ્રથમથી અમે સદ્ દિન એવા આ વેળા ન વખાણુ. ૨૧૧  
 દીધી દોટ પાંચમે રજપુત નીચે કાંધિલ પૂજે.  
 મારી મ્હેનજી પડ્યા સદ્ પાળા, કાલ્કદેની દૃષ્ટે. ૨૧૨  
 તેણે હામે કાલ્ક હલેચો રણવટ બાંધી ધાયે,  
 અરે બપોરે દળ વાગું ઝવડી પડિયો ઘણાક ધાયે. ૨૧૩

અરધી રાતે જયત દેવડો તુરક તણે દળ લલિયો.  
 તુર્ક ભીમ મચકોડી મારી, પછી પ્રહારે પડિયો. ૨૧૪

જયત વાલેજો પહોર પાછલે ભલે ભડ્યો રણમાંય,  
 મારી મ્હેનજી પડ્યો બહુ ધાએ, અંગ એટલી આય. ૨૧૫

મોટહણ લૂણકણુ ચાલંતો સામે ખાંડાને પૂરે  
 મ્હેનજી સાથ ભડીને બહુ ધાએ, પડ્યો ઉગમતે મૂરે. ૨૧૬

---

\* જે સરદાર કિશી પર ચતા હુમલા પાછા વાળે તેના માનમાં હુમલા-  
 સંખ્યા જોલ્યા કોટ ઉપર તવા કાંગરા કરાવવાનો વ્હોનો રિવાજ હતો. મુજબ  
 જો ઉપર સાડાત્રણ કાંગરા આવા સ્મરણ સ્થંભ તરીકે હજીએ મોજુદ છે.  
 કાંધિલ તો કોઠો કાંગરે ભરી નાંખે એવો બહાદૂર છે ” કહી કાલ્કદે  
 એવું વખાણુ કર્યું.

વડાકિના અરજણને સોંપ્યું રણવટ કાલક રાય.  
 સોમચંદ્રને ત્યાં બોલાવ્યા; તલ્લાણ તેડું જાય. ૨૧૭  
 કહે રાય, તુરક ક્યમ લેશે? કહું તે ઉરમાં ધારો.  
 વેગે હયપતિને ઘો આજ્ઞા, તેજ ખાંડે મારો. ૨૧૮  
 કહે વ્યાસજી કરણની પેડે અંતકાળ ઘો દાન;  
 આપો અશ્વો, અજર કરો નહિ, એવું માગું માન. ૨૧૯  
 બોલ માની રાવળ ચહુઆણે વેગે પાય પખાળ્યા,  
 જણ્યું વ્યાસ લેધ ઉતરશે, તેજ રાયે આપ્યા. ૨૨૦  
 એવિસસેં થોડા રાજના થોડારે બંધાવી,  
 દીધું દાનતું પુણ્ય રાયને! ભત્રી એ વાત ભગત્રી. ૨૨૧  
 થોડા સહ જીવતા મેઝાયા તે અમ પુણ્ય અનંત.  
 વિપ્ર તણું ધન જે લેશે તે અંત થશે ભરમંત. ૨૨૨

કહે રાય આવું ક્યમ કીધું? ગયા ન, પડશે દેહ.  
 વ્યાસ કહે જતાં કોણ બીજું ખાંધ પાલખી દેય. ૨૨૩  
 જે તમ પૂંડે હું જીવું તો બહુ અપકીરતિ પામું.  
 ગડ કાલોર જરૂર ભેળાતાં અંગ માલડું હોમું. ૨૨૪

જયતલ્લે, ભાવલ્લે, ઉમાદે ને કમળાદે રાણી,  
 ઝમોર કરી કરે સમઘ વાત હૃદયમાં આણી. ૨૨૫  
 ઘણી દાસીઓ સાથે મુંડી, કરે આવીને વાત,  
 કહે લોક છોડ તમ કરાં, નહિ તજીએ સંવાત. ૨૨૬  
 વિપ્ર પ્રભાતે દે આશિર્ગો. રાવળ આશિષ માગે.  
 વેપારીઓ સહ સકુટુંબે પાય રાયને લાગે. ૨૨૭

## કાલ્પક પ્રશંધ.

દેવ દોષ કેમ દીનિયે હો, કેવું વદાણું જણાય !

આ શહેરે હજી ન આવે હો, ભયે લેયું પથ્થર થાય ! દાદા ! ૨૩૮

બંદરેં ચોરાસી જમદર, ગઢ ઝાલોર નિવેશ.

રાણીતી પૂઠે સદ્દ લોકે, જમદર ધર્મ પ્રવેશ ! દાદા ! ૨૩૯

વિષમ ધર્મ ગતિ ગ્રમ ટળે હો, મન વિષવાદ ન આણુ.

સુક્તિ, ભુક્તિ લનેશ્વરી હો, સમગ્ર સારજીપાણુ ! ૨૪૦

ચોપાકની ચાલ.

એકમના રાણા સંચરે. ગગને રહી અપહર વરે!  
ધાય રણાંગણ રાણા ભવા. સામા મલિક કરે હૂમલા. ૨૪૯

મલિક પૂર ને કમાલદીન, તાજમલિક અને હરદીન.  
અહમ્મદ મલિક અને ઊમર, અબૂ, મહમ્મદ ને ઊંચર. ૨૫૦  
અંધા ખંભ વગાડે ખાન. મીર મલિક ભરિયા અભિમાન.  
મલિક તેમુરસ ને બહેરામ, ખીજ તણાં ન જાણું નામ. ૨૫૧  
જાતોજાત લહે મનરંગ. સહે પ્રહાર પોતાને અંગ.

હડે ચઢ્યો સોનગિરો રાય. સમજે બે હાથે દે ધાય. ૨૫૨  
કરે હૂમલા સામા થઇ ગાજી હાક બહાંડે રહી!  
રજપુત રજ પાછા નવ શરે. ઉપરથી વૃષ્ટિ સુમન સુર કરે! ૨૫૩  
સામા છે બળવંતા મીર. છૂટે ધનુષ થકાં બહુ તીર.  
ઉઘાડાં ખાંડાં ફરહરે, વિજળી સમ ઝમકારા કરે! ૨૫૪  
દેવ દૈત્યની પેડે લહે. બેડ કટકના પાયક પડે.  
આગે કુરુક્ષેત્રમાં જોમ, હિંદુ તુરક લહે રણ તેમ. ૨૫૫  
ખૂંડે રહ્યા કરે સંધાન, બાપ, બાપ, કહે રાજા કાહ્ન.  
નામ નામ લેઇને ભૂપાળ બોલાવે, પરડે કર માળ. ૨૫૬  
વળી રાણા વીરરસે ચઢે, વચ્છુ સુભટ, સાલુ રણ પડે.  
થીર થઇ લીધા ધાય તમામ. તુરક ઊગર્યા છાંડી ઠામ. ૨૫૭

મહેતા, કુંડગિયા, ટાવરી, ભલા ભડયા રણ આદર કરી.

લૂંટા સેનાહુત, ચોરાશિયા, કટક ચઢી પછી નાશી ગયા ! ૨૫૮

અરસી, મેરૂ, વજસી વળી સાંગો સિદ્ધાર સૂત્રણો મળી,  
જેસો, લખમણ, છત્રભો જાણુ, નાસેડે નાઠા નિરવાણુ ! ૨૫૯  
આગેળ મડ બળીઓ જે હતો, રીછો રાવત, નાનો પતો,  
અરજન, વિહલુ, મુળરાજ જે કહ્યા, ધાંધળ, સુસોમો  
સટકી ગયા !! ૨૬૦

આપલદે-મહીયડથી જાણાય, દરેદાર ધૂતલિયો પળાય !  
ભોળખ ને નરસી ચાલીઆ, રાહુંડ રણવટ નાશી ગયા ! ૨૬૧  
દીકું દળ ને આવી હાર, જગસી નાહો ધરમ દવાર !  
કર્મસીને, કુટરસી નિદાન, રાતે ગઢથી નાઠા માન !! ૨૬૨

મલ્લ હાક કરી ઉડે જેમ, અરજન અડવાળ ભડ્યા ખુમ એમ.  
લૂણકરણ, ભાલહણ, ભાણસી, રણવટે આલણસી, લૂણસી. ૨૬૩  
જાણે યુદ્ધ તણા પરપંચ, સોમ તણા રણ ભડીઆ પંચ.  
મેધુ, સોમુ ને દેવાધત, વીકો, મૂળરાજ ને નધજીત. ૨૬૪  
આલહણસી, મહીડો, ભીમસી, રણવટ સાંતલ ને સોમસી.  
કરી હાક હઠ રણ આદર્યું. ભડી એમણે મહાભારત કર્યું. ૨૬૫  
મહીપ, જીત, કીકો, હરપાળ, સાલહાસુત મ્હેચ્છોના કાળ.  
મંડળિક મારૂ જૂઝાર, એ રાણે રણ દીધા માર. ૨૬૬  
વીરમ, લોહકુ, વીરમ જેહ, કીતલ, ભુભોધજ ભડિયા એહ.  
રાકિતો, અભંગ, અળીહ, દેવસી ને નારદ જે સિંક, ૨૬૭  
તેજો, મુંજો, વળી દાકોર, કાલ ગહેલોત ભડ્યો દરી જેર.  
ધીરૂ, સાહ મન હરખ્યો જાણુ. લીધા ધાય ધૂંધ ને જાણુ. ૨૬૮  
પૂનરાજ રાણો ખાંતલ વળી સૂંડયા રાજડ રણમલ્લ.  
સામતી, સાહડ ને અજૂડ, હમીર જે નવ જાણે દૂડ. ૨૬૯



- સાધળ, સહસમત્ર જૂઝાર, ઝાંઝળુ ને પાસો પડિહાર.  
આયો, ભીમ, ખખડ, વીકલ, ભત્રો ભડયો રાણો સાંતલ. ૨૭૦
- સાદહુ, શોભત સૂર અપાર, સહ સુભટ સમળા જૂઝાર.  
પૂતળ, ભૂખે ને ભારમલ્લ, લાખણસી, મહીડો, રાયમલ્લ. ૨૭૧
- સાદહુ રાકિત ને ધારસી, બન્યા વીર એ સહ સાંહસી.  
સુજગ, મેર, સાંમતસિંહ, તેજે, સુડ એ અને અખીહ. ૨૭૨
- ખીજડ, લીખો, કડુઓ જાણુ, ભંડારી ભડ ભત્રા વખાણુ.  
ખાર્યો ગોદહણુ આદરે, આ રાણા રામાયણુ કરે. ૨૭૩
- ખીમો, વીકો ને પદમસી, ભલા ભડે મોદહણુ, મોખસી.  
લોડસી ભડ સુણીએ સાહસી, કુંવરપાલ, તાલુ, ખેતસી. ૨૭૪
- પૂનો, આસુડ, ખીજડ એ ય, ઇપો અને ધારસી જે ય.  
એ રજપુત એકમના થઈ, ભડિયા ભૂજગજે રણ મહીં. ૨૭૫
- મેં સાંભળ્યો જુનો ઇતિહાસ, રણમાં રાવત મુવા પયાસ.  
હિંદુ ભડિયા એણીપેર ઘણા. લઢ્યા અંગરખ રાજ તણા. ૨૭૬
- એકમનો તુરકોથી લઢ્યો, રાય જયકરણ સાથે પડ્યો.  
જે રાણાએ સાંખ્યાં લોહ, તેમણે માર્યા મ્લેચ્છ સંમોહ. ૨૭૭
- સ્વામી કાજ સંપેથી લઢ્યા, ભત્રાગ્રાસીઆરણમાં પડ્યા !  
જે દમલે રણુ તથા નવ ગયા, નવખંડે નામીયા થયા. ૨૭૮
- ધારાતીર્થ મરાયા જે ય, અમરાપુરીમાં પહોંચ્યા તે ય;  
જેહ તણી ઘરણી ધરંગાર ત્યાંગી જળી પૂંડળ ભરતાર, ૨૭૯
- તે સ્ત્રી સાથ જંભીરે સાદ, કરે અપ્સરા ગગને વાદ !  
દિવ્ય કુસુમમાળા લઈ શ્રે, મત શરોને અપહરા વરે. ૨૮૦

ગયા ન પૂંડે રાયજીતણી, તે અપદ્વીરતિ પામ્યા ઘણી.  
જેનાં દીધાં પહેર્યાં સાર, પહેર્યાં પટકૂળ, શણુગાર ૨૮૧

તેને ખરી ભીડમાં જોઇ, ગઢ તજી નાસી ઉગર્યા કોઇ !

ઉપરાઉપરી વહારો ચઢે. દેઇ દોટ પંખીઓ પડે. ૨૮૨

ગીધ સ્થેન ફાળાં ફરે, માંસ લોભે ચંચુ વાપરે.

પડ્યા જોઇ થયું બિહામણું. કટક તુરકનું ભાગ્યું થણું. ૨૮૩

માર્યા મ્હેઝ અસંભવ કર્યું. ધરવી લોહ દળ પાછું ફર્યું.

કરી યુદ્ધ, ગઢ માંલજા માંહ. નિજ રક્ષક સહ રાયજી જાય. ૨૮૪

વ્યાસ કહે રાજા ઉરધાર, દેવ વચન કરે. જે વિચાર.

આપણુ ધારાતિરથ એક હવે પામીએ પુણ્ય વિવેક. ૨૮૫

કહે રાય, વ્યાસ ! કુળ સાખ, તારો ધૂમ્ર ન જોઉં આંખ.

થાઉં ઓશિંકળ અવસર ભલે, વચન દીધ જન્મે આગમે. ૨૮૬

અક્ષુખાનનો ભાગી ખંધ, રૂઢ તણો છોડાવી ખંધ,

નિરપરાધ વાલી મારીયો શિશુપાળનો. બોલ પાળીયો. ૨૮૭

પૃથ્વી તણો ઉતાર્યો ભાર, મ્હેઝ તણો કરિયો સંહાર.

સંવત તેર ભણીએ જોહ, વરસ અડસઠમું તેનું છે ય. ૨૮૮

માધવ માસતણી પંચમી શુકલપક્ષ સહ અરિગણ દમી,

હતો તેહ દિવસે બુધવાર, સકળ લોક પ્રતિપાલણ હાર, ૨૮૯

કળિજીગ માંહિ પોતે અવતરી, વચન આપનું સાચું કરી,

આદિપુરૂષ કહિંયે અભિરામ, પામ્યા પછી પોતાનો કામ. ૨૯૦

મલિક મારતાં જે ઉગર્યા કરવા યુદ્ધ વળી સાંચર્યા.

ચહુઆણુ કુળ સાહસી ધીર, વઘો વેણુ વીરમ ગંભીર. ૨૯૧

સહ જૂઝાર ખડગ વાવરે ! મ્હેઝ મારી રામાયણ કરે !

વીરમદેએ સિંહાસન કાજ, ઉઠ દહાડા કીધું રાજ. ૨૯૨

રાણી નથી અકુવણી કોઈ. કરે ઝમોરની સઘળી ચાંઈ.  
સ્નાન, દાન, દહેરાસર કરી, અંતઃપુરમાં એકડી ફરી. ૨૫૩  
ઉચ્ચ વચન રાણીએ અચ્ચું, “કુળ ઇકોતેર અજવાળણું.”  
રામ રામ વાણી ઉચરે, સજન લોકને આંસુ, ખરે. ૨૫૪

રાગ. \*

રૂપે સલૂણડી, સદ્ સાહેબડી, વેલડી રહીરે નિહાળતી રે.  
ટોડલે આવતી, આંસુ રહાવતી, ઝાસેર પર્વત વધાવિયો રે. ૨૫૫  
ચુન્દરી સોહામણી, પર્વત ઉપર ધણી, આણે જન્મારે  
મોકલામણી રે. ૨૫૬  
સર્વગુણ જાણુને, વંશ વળી ભાણુને, વીર અવતાર જે  
ચાહુઆણુને રે. ૨૫૭  
વળી રંગિયામણું અર્ધાસન વીરમતણું, અમે પામણું  
સોનગિરિ ખેસણું રે. ૨૫૮

ચોપાઈની ચાલ.

રાણી વચન એવાં ઉચરી, ઝમોર પાસે ગાઝ સાંચરી.  
અગ્નિ વિપ્રમ વેલ્યો ધરી રંગ. કરી આહતી નિંજનું અંગ ! ૩૧૮

વીરમદેવ કર્યું અનુમાનં, વિંટી તુરક જાલશે જાન.  
વીરે વેણુ વસમાં મુખ ભાંખી, ઉંડી ઉરે કટારી ચાંખી ! ૩૧૯  
રાય તણે અંગે હિંસાહ, ઉપર દૃઢ બાંધ્યાં સંતાહ !  
વઢવાને કોથે ધડહડચો, તુરક તણા દળ સામો ચડ્યો. ૩૨૦

\* પુનાતી પ્રતમાં રાગ “ પ્રહાલ્લી ” અને શાળાપત્રમાં લીલેલી પ્ર-  
તમાં “ જાહલી ” એમ આપેલું છે. બન્ને નામ સંદિગ્ધ હોવાથી, અમ-  
એકે લખ્યું નથી.

## ચોપાઈની ચાલ.

કુંવરી દુઃખડું હેયે ધરે. થઈ ઉશરાંટી આંસુ ભરે.  
 કુંવરી તણું અંગ ખળમળે, લખ્યું વિધાતાનું કેમ ટળે ? ૩૨૪  
 જમ જમનાથ તેણીવાર, મરતક તણો કર્યો સંસ્કાર.  
 મરવા કાજે તત્પર થઈ, રમ માટ મા મંદિર ગઈ. ૩૨૫  
 પાદશાહને ચરણે લાગી વિચરી વેગે આજ્ઞા માગી.  
 અમળા અંગે એટલી આય, જમ કંપાવ્યું જમનામાંય ! ૩૨૬

નર નારી બે પુણ્ય પ્રસંગ, દેવસોક પહોંતાં મન રંગ !  
 આગે અવધી કહી કુંવરી, વચન સદ્દ હેઠ્યામાં ધરી. ૩૨૭  
 આઠ માસ અવધી પરિમાણ, પામ્યા મરણ પછી સુદતાન.

કાલ્હ તણો ઉત્તમ અવતાર, કળિમાં ખટદર્શણ દાતાર. ૩૨૮  
 તે વંશે વીરમદે નંદ, મેગલદેવ થયો આનંદ.  
 સોનગિરા કુળ સાહસી થણો, અંબુરાજ મેગલદે તણો. ૩૨૯  
 પદ્મનાભ કવિ બોલે એમ, ખેતસી અંબુ કેરો તેમ.  
 લક્ષ્મીવંત ખેતસી તણો, અખયરાજ સોનગિરો ગણો. ૩૩૦

આહાણુ કને કરાવ્યા જગ, સવા લાખ દીધા છે તાગ.  
 અખેરાજ કેરું શું વખાણ, જેણે સદ્દ સાંભળ્યાં પુરાણ ? ૩૩૧  
 કીર્તિ પુણ્યની બહુ વિસ્તરી. વિધાનભક્તિ નિજ સાચી કરી.  
 બોજન સમયે નિત્ય અખેરાજ, અતિથી સમીપ મુકાવે જાણ. ૩૩૨  
 જન્મ લાગી જયવંતો મુખ્યો, પરનારી સહોદર બાણો.  
 અખયરાજ ઉત્તમ અવતાર, જેનાં પુણ્ય ન પામિયે પાર. ૩૩૩

કીર્તિ શુભ કાહ્લડે તણી, અખયરાજ અજવાળી ઘણી.

વીસલનગરો નાગર એક, પદ્મનાભ કવિ પૂર્ણ વિવેક. ૩૩૪  
એવું બિરુદ આદરે અને, લહે બુદ્ધિ કવિજન રંજને.  
માત ભારતી કેરી કૃપાય, અક્ષરબંધ બુદ્ધિ રસ થાય. ૩૩૫  
અખયરાજ આજ્ઞા અનુસરી, કીર્તિ પદ્મનાભે વિસ્તરી.

ચુણતાં માંઘ શરીર ઉલ્લસે, ચોપાઈબંધ એંશી સાતસે. ૩૩૬  
ખંડ ચાર જાણે નવનીત. દુહા, ચોપાઈ, મધુરાં ગીત.  
પિસ્તાળિસસો ખુંડ વરીશ, માસ માગસર, પુનમ દીસ, ૩૩૭  
સંવત પંદરસં ને વાર, વિસ્તારી દિને સોમવાર.  
ઝાલહુર ગઢ ઉત્તમ ઠામ, કાહ્લડે માલવદે નામ. ૩૩૮  
પદ્મનાભે મતિ આણી નવી, તેઓ તણી કીર્તિ વર્ણવી.

એક ચિત્ત જે નર સાંભળે, તેહ તણાં સદ્દુષ્ટ તળે. ૩૩૯  
જે ફળ પામે દીધે દાન, જે ફળ ગંગા કેરે સ્નાન,  
જે ફળ તપ નિત કીધે મળે, જે રેવાદર્શણ નિર્મળે, ૩૪૦  
જે ફળ સત્ય વચને પ્રમાણ, જે ફળ સાંભળવાથી પુરાણ,  
જે ફળ સદ્દેહ તાપસ લહે, જે ફળ હોય બંધન છોડવ્યે, ૩૪૧  
જે ફળ પામિયે કીધે જાગ, મળે જેહ ભેટચે પ્રયાગ,  
જે ફળ પામિયે ગંગાદાર, મળે જેહ ભેટચે કેદાર, ૩૪૨  
જે ફળ હોય વિદ્યા ઉદ્યેય, ગોદાવરી ભેટચે જે મળે,  
જે નારાયણ દીડે નેત્ર, જે ફળ હોય દાને કુરુક્ષેત્ર, ૩૪૩

જે ફળ પામે સાહસી સતી, નાહો માત્ર થાય ગોમતી,  
 જે દારકા રહો ખટ માસ, જે થાય ભેટયે પ્રભાસ, ૩૪૨  
 જે ફળ મુક્તિપુરીએ સાત, રામ નામ કહેતાં પરભાત,  
 ચરિત્ર કાહ્લડ જે જે ભણે, એક ચિત્ત જે કો નર સુણે, ૩૪૫  
 કહ્યાં તીર્થફળ મેં જેટલાં, પામે પુણ્ય સદૃ તેટલાં !  
 પુણ્યે સંગ પ્રેમીજન મળે. પુણ્યે આશ મનોરથ ફળે ૩૪૬

પ્રાકૃત ખંધ કવિત મતિ કરી, કળિમાં કથા અભય વિસ્તરી.  
 ચહુઆણુ કુળ કીરતિ વણી. પૂરો આશ સદૃકો તણી. ૩૪૭



શ્રીપુર સંવત ઓગણીસ પાંસઠ શનિ અનુવાદ,  
 દેરાસરીએ કીધ આ ગુરુર્ણિમા પ્રસાદ.



જપુતો ચઢ્યા છે. તેમણે ઘોડે ચઢતાં સૂર્યદેવને નમસ્કાર કર્યા. તે ક્ષ-  
ત્રિયોએ ચાલતી વખત હાથી તૈયાર કર્યા. ઘોડા પાખર્યા. રથ  
પ્રેતર્યા. રાજાઓ ચઢ્યા. તેમણે જરહજી, જીવરખી, અંગરખી,  
વજ્રાંગી, લોહખંધ એવાં એવાં અખતરો ધારણ કર્યાં છે. અંધુ લખતે  
તત્પર થયા. મુગટના શણગાર જગહડ્યા. ઘોડાઓની રતનાવળી  
ઝળકી. ઘોડા હણહણ્યા. ઘોડાઓના ફૂંફાડાનાં શીણ ઉડ્યાં. ઘોડાઓના  
ચાલવાથી રજ ઉડી. અંધકાર વ્યાપી રહ્યો. નિસ્તેજ થઇને સૂર્ય  
રજથી છવાઈ ગયો. એ રજપૂતોના ચાલતાં સતાં બંદીજન ખિરક-  
વળી ખોલવા લાગ્યા. ત્યાં થઈ રહ્યા ખડ્ગના ખટક, ભાલાના ભંટક,  
તરવારોના ઝટક, ધનુષના ટંકાર, અણીના અંગાર, ખાણુની વૃષ્ટિ,  
એવી શૂરા રજપૂતોની શસ્ત્રવૃત્તિ.



## પરિશિષ્ટ વ.

### ( ભટાવળી. )

શ્રી ઝાસોરતગરની રચના. ગઢ, માઢ, મંદિર, દરવાજા અને કોટ. અટાળિયાં, માળિયાં. ટોડે ત્રિકળશાં. ગગન ચુમ્મિ કોશીસાં. સાત માળના મહેલ. રમ્ય પ્રદેશ. સુખડનાં ગવાક્ષ. મહુયાગરી જળી. કૃષ્ણાગરની થાંભલીઓ. મણિ અને કાચ જડિત ભૂમિ. જોડે જોડે આવી રહેલી વલ્લભી. ચૂનાના ચોક અને પગથીયાં. શત સહસ્ત્ર આસનવાળી સભાની રચના. સિંહાસન મુકાયું છે. મેઘવર્ણા ઉદ્દેશ બંધાયા છે. કનાતો ખેંચાઈ છે. મહારાજાધિરાજ કાહ્લડે સભા ભરી બિરાજમાન થયા છે.

કેતકીના ગંધ ગહગહી રહ્યા છે. સોરંભના સોડ-આવરી રહ્યા છે. પડયાં કપૂર પગે ચંપાય છે. સુગંધ ફેલાઈ રહ્યા છે. સભામાં વચ્ચે ચાલવાની શેરી રખાઈ છે. જાઈ, વેલ, વાળો, કુંદ, મુગકુંદ, ડમરો, મરવો, વગેરેના પરિમળ. વિવિધ રંગનાં પુષ્પના ઢગલા પાથર્યા છે. ગુલાબના ગંધ ગહગહે છે. ઘોડારમાં ઘોડા બાંધ્યા છે. હાથીઓના ચિત્રાર આડે કાતે પડ્યું સંમળાતું નથી. પીતળના માદલના ધમકાર થઈ રહ્યા છે. તત, વિતત, આનંદ, ધન, શુભિર એમ પંચ-શબ્દ વાદિત વાગી રહ્યાં છે. પચરંગી છત્ર ધરાયાં છે. બન્ને બાજુએ આમર વ્યજન થઈ રહેલ છે. અમાત્યમંડળ, પ્રધાન, સામન્ત, મહા-લાદિક શ્રીગરણા, વહીગરણા, મુકુટવર્ધન, અર્જુસેહ, મસાહણી, ટાવરી, બારૈયા એ પ્રમાણે પુરુષો બેઠા છે.



જપુતો ચઢ્યા છે. તેમણે ઘોડે ચઢતાં સૂર્યદેવને નમસ્કાર કર્યા. તે ક્ષ-  
ત્રિયોએ ચાલતી વખત હાથી તૈયાર કર્યા. ઘોડા પાખર્યા. રથ  
ખેતર્યા. રામએ ચઢ્યા. તેમણે જરહજી, જીવરખી, અંગરખી,  
વજાંગી, લોહખંધ એવાં એવાં ખખટરો ધારણ કર્યાં છે. ખધું લખને  
તત્પર થયા. મુગટના શણગાર જળહળ્યા. ઘોડાઓની રત્નાવળી  
અળકી. ઘોડા હણહણ્યા. ઘોડાઓના ફંફડાનાં શીણ હિડ્યાં. ઘોડાઓના  
ચાલવાથી રજ હડી. અંધકાર વ્યાપી રહ્યો. નિસ્તેજ થઈને સૂર્ય  
રજથી છવાઈ ગયો. એ રજપૂતોના ચાલતાં સતાં બંદીજન બિરદા-  
વળી બોલવા લાગ્યા. ત્યાં થઈ રહ્યા ખડ્ગના ખટક, ભાલાના ભંટક,  
તરવારોના ઝટક, ધનુષના ટંકાર, અણીના અંગાર, બાણની વૃષ્ટિ,  
એવી શરૂ રજપૂતોની શૂરવૃત્તિ.

## પરિશિષ્ટ વ.

( ભટાવળી. )

શ્રી ઝાલોરનગરની રચના. ગઢ, માઢ, મંદિર, દરવાજા અને કોટ. અટાળિયાં, માળિયાં. ટોડે ત્રિકુળશાં. ગગન ચુમ્મિ કોશીસાં. સાત માળના મહેલ. રમ્ય પ્રદેશ. સુખડતાં ગવાક્ષ. મહુયાગરી જાળી. કૃષ્ણાગરની થાંભડીઓ. મણિ અને કાચ જડિત ભૂમિ. જોડે જોડે આવી રહેલી વલ્લભી. ચૂનાના ચોક અને પગથીયાં. શત સહસ્ત્ર આસનવાળી સભાની રચના. સિંહાસન મુકાયું છે. મેઘવર્ણા ઉદયે અધાયા છે. કનાતો ખેંચાઈ છે. મહારાજાધિરાજ કાલ્હડે સભા ભરી બિરાજમાન થયા છે.

કેતકીના ગંધ ગહગહી રહ્યા છે. સોરંભના સોડ આવરી રહ્યા છે. પડયાં કપૂર પગે ચંપાય છે. સુગંધ ફેલાઈ રહ્યા છે. સભામાં વચ્ચે ચાલવાની શેરી રખાઈ છે. જાઈ, વેલ, વાળો, કુંદ, મુચકુંદ, ડમરો, મરવો, વગેરેના પરિમળ. વિવિધ રંગનાં પુષ્પના ઢગલા પાથર્યા છે. શુભાલના ગંધ ગહગહે છે. ઘોડારમાં ઘોડા બાંધ્યા છે. હાથીઓના ચિત્કાર આડે કાને પડ્યું સંમળાતું નથી. પીતળના માદનના ધમકાર થઈ રહ્યા છે. તત, પિતત, આનદ્ધ, ધન, શુષિર એમ પંચ-શબ્દ વાદિત વાગી રહ્યાં છે. પચરંગી છત્ર ધરાયાં છે. બન્ને બાજુએ ચામર વ્યજન થઈ રહેલ છે. અમાત્યમંડળ, પ્રધાન, સામન્ત, મણ્ડલાદિક શ્રીગરણા, વડીગરણા, મુકુટવર્ધન, અર્જુનદેહ, મસાહણી, ટાવરી, બારૈયા એ પ્રમાણે પુરુષો બેઠા છે.

# ડાહ્યાભાઈ ખીતામ્બરદાસ દેરાસરીનાં રચેલાં પુસ્તકો.

૧	એક દેશીની અરજી. સિલકમાં નથી.				
૨	હરિવર્મશતક.	”			
૩	મધુભૂત.	”	...	...	...
૪	ખુલખુલ. (ત્રીજી આવૃત્તિ) ...	...	...	...	૦—૪-૦
૫	વિદ્યાર્થીનો મિત્ર. સિલકમાં નથી.	...	...	...	...
૬	અમારાં આંસુ.	”	...	...	...
૭	સરળ અર્થશાસ્ત્ર ...	...	...	...	૦—૪-૦
૮	સરળ રસાયનશાસ્ત્ર. સિલકમાં નથી.	...	...	...	(૨)
૯	વનસ્પતિશાસ્ત્ર. ...	...	...	...	૦—૮-૦
૧૦	સરળ પદાર્થવિજ્ઞાન. ...	...	...	...	૦-૧૨-૦
૧૧	રણજીતસિંહ. ...	...	...	...	૦-૧૨-૦
૧૨	સાદીના સાહિત્યનું દિગ્દર્શન. ...	...	...	...	૦-૧૨-૦
૧૩	શહાનશાહબેગમ પ મા ...	...	...	...	૦-૧૨-૦
૧૪	કાલ્પદ્રુપ્રબંધ. ...	...	...	...	૩-૪-૦
૧૫	કાલ્પદ્રુપ્રબંધ (અનુવાદ). ...	...	...	...	૧-૮-૦
૧૬	પદ્યપાઠ (ત્રુપ અને દેરાસરી).				

## બુલબુલ.

"A gazal is an exotic in Gujarati literature. It began to be imitated only very recently and in spite of its foreign origin its spirit 'has very well been absorbed by men like the late Prof. Manilal, Mr. Derasari and the late Mr. Balashanker, who in their turn have found a host of imitators good, bad and indifferent on account of resemblance of Sufism to Vedantism."

Modern Review—June 1915.

“બીજન અથવા રસ મુઝી દર્શનશૃંગારનું જ પાન કરનારા ‘બુલબુલ’ ની વાણી પણ શુદ્ધરતી સાહિત્યમાં નવીન કવિતાનો અનુભવ કરાવે છે. બીજનએ એ વિષયપર કેવા વિચાર કર્યા છે અથવા બીજન હવે પછી એ વિશે કેવા કેવા વિચાર કરશે એ ચિન્તા કરે મુઝી પોતાનો જ અનુભવ ગાતો એ કવિનું કામ જાણી “બુલબુલ” એ જ માર્ગ અહણુ કર્યો છે; અને આવી કવિતામાં એ જ ઘટિત છે.” “કૃત્રિમ અલંકાર અથવા સાહિત્યના સાંકેતિક પદ કરે મુઝી હૃદયને લાગે તે લખવું એ ‘બુલબુલ’ નો નિશ્ચય જણાય છે. અને એ જ એની ખુબી છે.....આ અનુભવ થતાં આમ જ વ્રતિ થાય એમ જાણતાં વાંચનારને કેટલો આનંદ થાય છે! પ્રેમલીન હૃદયને પણ ક્ષણભર પ્રેમચમત્કારનો અનુભવ કરાવે એવી આ ક્ષીટીઓ છે.” “કવિતા અને સાહિત્ય.” રમણભાઈ મ. નીલકંઠ.

“The ‘Bulbul’ (1882) or Nightingale, a monologue, a lyric of love, is a poem, which is unique in the Gujarati language: every line in it transports the reader to all that is best in the

love literature of Persia, in its imagination runs riot, and the effusions of a lover, watching and wooing a wayward Beloved, prove so infectious, that young men are in danger of being carried off their feet on reading the gazals. The form of the poem, a felicitous blending of the *sarā* and the gazal, invests this fine expression of a lover's lament, with an irresistible charm, reminding one of Dayaram's Garbies (songs). Mr. Dahyabhai P. Derasari, Bar-at-law, the author of this short lyric, has written much else, but his name will live on account of his Bulbul. The passion of a voluptuary might at the first sight seem to have prompted these verses, so full of burning words are they, but behind them lies the true expression of a poet's feeling."

*Further Mile-stones in Gujarati Literature*

Krishnalal M. Jhaveri-1924-

## વનસ્પતી શાસ્ત્ર.

"I have perused your "Vanāspati Shāstra" in Gujarati with interest. There is a great want of a manual of Botany in Gujarati and I am glad to see that you are the first to undertake the work. This Science is unknown to us in the shape in which it has been presented to us by Europeans.

Botanists. It is therefore a rather difficult task. However I see that you have tried to make the book as simple and easy as possible....I must say that the style can not be simpler."

**Damubhai D. Mehta Esqr, M. A., LL. B., F. sc. &c.**

---

"I have carefully gone through your book on Botany. Let me tell you that you have done the thing very creditably. The coinage and selection of technical terms has been for the most part felicitous. Your exposition is generally clear and concise.

I am pleased to see that your definitions are carefully selected. On the whole I must say that your book is eminently suited for the use of beginners."

**Principal T. K. Gajjar, M. A., B. sc., &c. &c.**

---

"The language is easy of understanding, fluent and intelligible and the substitution of Indian plants for exotic ones is very commendable."

**R. B. Gopalji S. Desai,**  
*Ass't. Ed. Inspector, Kathiawar &c.*

"Your rendering-which I should rather call a simple paraphrase than a translation-is so far as I know always correct, and your diction, as in "Saral Arth Shastra" is always simple and clear."

**Chester Macnaghten Esq, M. A.**

*Principal Raj Kumar College, Rajkot.*

“In your Gujrati versions of useful English books you have certainly done excellent work.”

**R. L. Khambhati Eqr. B. A.**

*Principal K. Tr. College, Rajkot.*

“Really you have supplied a great want and I am sure your book will be the means of spreading the knowledge of Botany among Gujarati knowing people.”

**Rev. H. R. Scott, M. A.**

### સાહિત્યનું દિગ્દર્શન.

“I have great pleasure in recording my impressions in brief about your valuable book in Gujrati about the Gujrati literature. If it is a test about the goodness of a book that a cultured reader likes to read it over again after finishing it over, I trust your book satisfies it. I was myself not satisfied until I read it twice and there are passages which can be read over a number of times without being tired of them. I have given a long list of such passages in my exhaustive review of your book. My personal opinion is that the book should be prescribed for the Lower and Higher Standards examinations to be passed by officers. It will give them in a nut shell information about the best Gujrati books. Your book worked as an incentive on me to read some good

books in Gujarati. I specially read some to see if your criticisms and opinions were justified or not. Mainly I could concur with your opinion. Your criticism is helpful and follows certain fixed principles about literary criticism. Your own work or works can well stand the tests of the principles you have laid down for others. Your book is one of those which will linger in my memory till I remember a single word of Gujarati language. I admire your optimism about the future of the Gujarati literature. You have immortalised the best writers in the Gujarati language. Your book creates a taste for reading good Gujarati literature. I find your book as a model guide to study best books in Gujarati."

T. R. Kotwal,  
Judge-Small Cause Court, AHMEDABAD.

કાન્હડે પ્રબંધ.

".....It (Kanhadado Prabandh) is very nicely done, and I am sure your work will be universally appreciated in Gujarat."

3-8-13.  
Ahmedabad.

*Yours Sincerely,*  
A. B. Dhruva.

---

જેસા કાવ્ય પૃથ્વીરાજરાસા, સુમાનરાસા, રાનારાસા, રાયમલ-  
રાસા, હમ્મીરાસા ઓર વિજયપાલરાસા આદિ હૈ, યહ બી વૈસા હૈ  
એક કાવ્ય હૈ.



‘આપને જો પરિશ્રમ इसके संपादन और प्रकाशन करने में किया है वह सराहनीय है. उसकी मैं प्रशंसा किये बगर नहीं रह सकता हूं. आपके परिश्रमसे एक हुये हुये काव्यका जीर्णोद्धार हो गया; और इससे आपका नाम गुजराती और हिंदी साहित्य के संसार में चिर स्थाई रहेगा. मेरे सरस्वती भंडारमें उत्तम और पुराने काव्यका एक नंबर बढ़ गया है.

જોધપુર.

૧૪-૮-૧૩.

}

દેવીપ્રસાદ.

કાહ્નડદે પ્રમંથ—સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર રા. રા. ડાહ્યાભાઈ પીતાંબર દેરાસરી, બેરીસ્ટર-એટ-લો. આ પુસ્તક સંશોધન કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં રા. રા. ડાહ્યાભાઈએ ગુજરાતી ભાષાનો મહોરો ના બખરી છે, અને શ્રીમન્ત મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે આ ગ્રંથની પ્રસિદ્ધિને ઉદારતાથી આશ્રય આપી ગુજરાતી સાહિત્ય ખીસવવાની પોતાની ઉચ્ચ નીતિનું એક વિશેષ ઉદાહરણ પ્રકટ કર્યું છે.

ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલા જે જૂનામાં જૂના ગ્રંથ જડ્યા છે તેમાંનો કાહ્નડદેપ્રમંથ છે. મુઝાવબોધચૈતિક પછી બાસક વર્ષે એટલે સંવત ૧૫૧૨ માં તે રચાયેલો છે. તેથી જૂના વખતની ગુજરાતી ભાષાનું સ્વરૂપ દર્શાવનાર હોઈ એ ગ્રંથ બહુ ઉપયોગી છે. તેમજ વળી X ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તવાળું જૂનું ગુજરાતી કાવ્ય તે કાહ્નડદેપ્રમંથ જ છે અને એ રીતે તે બહુ મૂલ્યવાન છે.

X X X X X

X X મગેલી પ્રતોને આધારે રા. રા. ડાહ્યાભાઈએ અને તેટલો પ્રયાસ કરી અશુદ્ધિઓ દૂર કરી છે, પાકાન્તર આપ્યા છે. ગ્રંથને અંગે વિક્રતા ભરેલી દીકા લખી અર્થનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે અને આરંભમાં પ્રસ્તાવનામાં ગ્રંથનો સાર વર્ણવ્યો છે. આ રીતે આ ગ્રંથ ઘણા ઉપયોગી સ્વરૂપમાં વાચકવર્ગ આગળ હવે રજુ થયો છે.

X X X X

× × × રા. ડાહ્યાભાઈ એ રીકામાં અર્થના સ્પષ્ટીકરણ ઉપરાંત ઐતિહાસિક વાચનોનો અને વ્યુત્પત્તિનો બહુ સારી રીતે ઉલ્લેખ કર્યો છે, અને અધી રીતે ગ્રન્થને ઘણો ઉપયોગી અને મનોમત કર્યો છે. તેમને ધન્યવાદ આપતાં ડાહ્યાભાઈએ પ્રત્યેકને તેમણે લાલના ગુજરાતી પદમાં કરેલો અનુવાદ પ્રદત્ત કરવાની તેમને વિનંતિ કરીશું, અને ગુજરાતના શિષ્ટ વાચકવર્ગને આ ગ્રન્થનો આદરથી અભ્યાસ કરવાની વિનંતિ કરીશું. જ્ઞાનકુવા; દિસેમ્બર, ૧૯૧૩. મકરન્દ.

This poem describes an important part of the history of Gujrat, viz., the invasion by Alaf-Khan, the lieutenant of Ala-ud-in Khilji, of the Province. It is written in the fifteenth century A. D. and throws a flood of light on the philological side of the Gujراتi language. Unknown till comparatively very recent times the publication of this work, in its original form, is a great service to the literature of Gujrat. In fact the credit of drawing attention to this very important unit of the language and literature of the Province belongs to Mr. Derasari who for the last three or four years has been at it in various ways. We welcome the publication with feelings of great obligation, and trust that those who are interested in the history of the Gujراتi language would make the fullest possible use of it."

Modern Review, Decemb

‘આપને જો પરિશ્રમ इसके संपादन और प्रकाशन करने में किया है वह सराहनीय है. उसकी मैं प्रशंसा किये बग़र नहीं रह सकता हूं. आपके परिश्रमसे एक हुये हुवे काव्यका जीर्णोद्धार हो गया; और इससे आपका नाम गुजराती और हिंदी साहित्य के संसार में चिर स्थाई रहेगा. मेरे सरस्वती भंडारमें उत्तम और पुराने काव्यका एक नंबर बढ़ गया है.

જોધપુર.

૧૪-૮-૧૨.

देवीप्रसाद.

કાહ્નડહે પ્રબંધ—સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર રા. રા. ડાહ્યાભાઈ પીતાંબર દેરાસરી, બેરીસ્ટર-એટ-લો. આ પુસ્તક સંશોધન કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં રા. રા. ડાહ્યાભાઈએ ગુજરાતી ભાષાનો મહોટો સેવા બજાવી છે, અને શ્રીમન્ત મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે આ ગ્રંથની પ્રસિદ્ધિને ઉદારતાથી આશ્રય આપી ગુજરાતી સાહિત્ય ખીલવવાની પોતાની ઉચ્ચ નીતિનું એક વિશેષ ઉદાહરણ પ્રકટ કર્યું છે.

ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલા જે જૂનામાં જૂના ગ્રંથ જડ્યા છે તેમાંનો કાહ્નડહેપ્રબંધ છે. મુઘાવબોધઐકૃતિક પદ્ધતિ બાસક વર્ષે એટલે સંવત ૧૫૧૨ માં તે રચાયેલો છે. તેથી જૂના વખતની ગુજરાતી ભાષાનું સ્વરૂપ દર્શાવનાર હોઈ એ ગ્રંથ બહુ ઉપયોગી છે. તેમજ વળી X ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તવાળું જૂનું ગુજરાતી કાવ્ય તે કાહ્નડહેપ્રબંધ જ છે અને એ રીતે તે બહુ મૂલ્યવાન છે.

X X X X X

X X મળેલી પ્રતોને આધારે રા. રા. ડાહ્યાભાઈએ અને તેટલો પ્રયાસ કરી અશુદ્ધિઓ દૂર કરી છે, પાઠાન્તર આપ્યાં છે, ગ્રંથને અંગે વિક્રતા ભરેલી દીકા લખી અર્થનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે અને આરંભમાં પ્રસ્તાવનામાં ગ્રંથનો સાર વર્ણવ્યો છે. આ રીતે આ ગ્રંથ ઘણા ઉપયોગી સ્વરૂપમાં વાચકવર્ગ આગળ હવે રજૂ થયો છે.

X X X X

---

This poem describes an important part of the history of Gujrat, viz., the invasion by Alaf-Khan, the lieutenant of Ala-ud-din Khilji, of the Province. It is written in the fifteenth century A. D. and throws a flood of light on the philological side of the Gujrati language. Unknown till comparatively very recent times the publication of this work, in its original form, is a great service to the literature of Gujrat. In fact the credit of drawing attention to this very important unit of the language and literature of the Province belongs to Mr. Derasari who for the last three or four years has been at it in various ways. We welcome the publication with feelings of great obligation, and trust that those who are interested in the history of the Gujrati language would make the fullest possible use of it."

*Modern Review, December 1913.*

---

“ By the publication of what is practically the *editio princeps* of ‘ Kahnad Day Prabandh ’, a valuable old historical poem in the vernacular of Gujrat, Mr. D. P. Derasari of Ahmedabad has certainly rendered a service to students both of the history and literature of Gujrat. This ‘ Prabandh ’ or poem is the oldest poetical composition relating to history that we possess in Gujrati and was written about the middle of the fourteenth century by Padmanabh, a poet at the court of the descendant of Kahnad Day, the prince about whose deeds the poem treats. He was a contemporary of the famous poet Narsi Mehta, but whilst the latter is known everywhere in Gujrat, Padmanabh was long ago forgotten and his very name was unknown till a short time ago.

The late Dr. Buhler, the accomplished and enthusiastic scholar of the early history and literature of India, first discovered this poem whilst examining one of the Medioeval Jain bhandars or libraries in Rajputana, and had it published in parts in a magazine. This may be called the first edition; but it was in reality no edition, the publisher of the magazine having merely printed from Buhler’s copy of the original bhandar manuscript with great negligence and several mistakes of his own. There was thus ample room for the present.

edition, which, we are very glad to observe, has been undertaken in the critical spirit introduced by Western scholars. Mr. Darasari has rightly gone to the true source for his text, the bhandar manuscript at Tharad, a petty chieftaincy in Rajputana, and those who know with what great and increasing jealousy the Jains guard these literary treasures from the inspection of any one, even indigenious scholars, will congratulate him on obtaining access to it which he has well utilised for his edition. Dr. Buhler's copy of the Tharad MS. seems to have gone to Poona where he was for several years Professor of Sanskrit in the Deccan College and this copy has also been collated. But the Deccan College possesses another and quite independent manuscript of this very rare poem, dating only seventeen years later than the bhandar MS. and this fortunately supplied the gaps in the latter MS. The zeal of the editor was not content even with procuring these excellent materials on which to base his text. but he tried hard to get from the Jodhpur State a bardic copy of the poem which he had learnt existed there. But the bard was dead and nothing was known about his copy. This points to the necessity of speedily collecting all the bardic lore, oral and written, that is still left in Rajputana before it is entirely lost.

The result of these enthusiastic labours has

been the recovery of a pretty complete text of this poem in a very correct form which will give it a new life. Besides deriving the text by laborious collation, the editor has given very helpful notes which enhance the value of his book. The time of which the poem treats is the disastrous invasion of Gujrat by Allauddin Khilji in the last decade of the thirteenth century when Karan, the Hindu King, was driven out of his realm by the conquering Mahomedans and ruined. The army of the Delhi Sultan, after raiding Gujrat and Kathiawad, returned by way of Jalor in Rajputana to punish its ruler Kahnad Day, who had previously refused a passage to the Sultan's army while marching on Gujrat; and it is with this episode that Padmanabh deals in this historical poem. The invasion and final destruction of

“ સંશોધન કરવામાં તે કીકા આપવામાં આપે જે વિદ્વાતા ભર્યો પ્રયત્ન કર્યો છે તેને માટે આપને ધન્યવાદ થયે છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક જુના ઉત્તમ ગ્રંથનો એથી વધારે થયો છે, એટલું જ નહિ પણ તે વડે ગુર્જરભાષા ઉપર સારો પ્રકાશ પડશે એમાં શક નથી.

તા. ૬-૬-૧૮. હરગોવિંદ હારકાદાસ કાંટાખાળાના ઘટિત.

“ આ ( કાનહરદેપ્રબંધ ) અસાધારણ મહત્ત્વનો કાવ્યગ્રંથ છે; ગુજરાતી ભાષાના ઇતિહાસના અભ્યાસક્રમે, ગુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસના અન્વેષકને અને સામાન્ય રીતે રાજકીય તથા સામાજિક ઇતિહાસના શોધકને તેમ જ સૈનિક વાચકને-સર્વને ભિન્ન ભિન્ન રીતે આકર્ષણ કરનારો, ઉપયોગી થનારો, માટે મહત્ત્વનો ગ્રંથ છે, X X

આ ગ્રંથને આવા અન્વેષકમાંથી ખસ પ્રકાશમાં આણવાનો યશ રા. ડાહ્યાભાઈ ખેતામ્બરદાસ દેસાસરીને થયે છે. આગથી જે વર્ષ ઉપર એઓએ આ કાવ્યગ્રંથ સંશોધન કરીને છપાવ્યો તે પ્રસિદ્ધિમાં આણ્યો છે. આજ સુધી પ્રાચીન ગ્રંથોનાં સંશોધનો થતાં અને પ્રસિદ્ધિ થતી તહેવી અસંખ્યપ્રકાર રીતિ રા. ડાહ્યાભાઈના આ પ્રયાસમાં નથી એ જોઈને આનન્દ થાય છે. પ્રાચીન ગ્રંથો શી રીતે પ્રગટ કરાય તે માર્ગ ખરી રીત્યનો તેમણે જ બતાવ્યો છે, એમ કહેવાનું બાક નથી. જુદા જુદા હસ્તલેખ મેળવીને તુલના કરવી, ગૃહિયુક્ત નિર્ણય કરી સંદિગ્ધ સ્થળો ઉપર પ્રકાશ પાડવો, છત્વાદિ જાડુ જાડુ વાતો હાવા પ્રયાસમાં લક્ષમાં લેવાની છે. પ્રાચીન ગ્રંથની ભાષામાં ફેરફાર કર્યા વિના મૂળ ગિમ્ય થયાવત રાખવું, અને તેમ કરવામાં પણ કેવળ અન્ધ નિયમવશતા ના રાખતાં શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો એ કાવ્ય શ્રમ છે. આ સર્વ શ્રમમાં રા. ડાહ્યાભાઈની ખુલ્લ અને વિજય વેતકી હંમેશાં ધન્યવાદ આપતાં આનન્દ થાય છે.

X X X X X

ઉપોદ્ધાત (પ્રસ્તાવના)માં કાવ્યની કથાનો સવિસ્તર સાર આપ્યો છે તે સામાન્ય વાચકને જાડુ ઉપયોગી થાય એમ છે; કેમકે કાવ્યની ભાષા પ્રાચીન છે તે સમજવાની સર્વને શક્તિ ના જ હોય, અને આ



દૃષ્ટિએ જોતાં, રા. ડાહ્યાભાઈ આ કાવ્યનો આધુનિક ગુજરાતીમાં અનુવાદ પ્રગટ કરવાના છે તે જાણીને સંતોષ થાય છે.

X X X X X

હાલાં અંથના પ્રકાશન માટે પ્રાચીન અંથો જે વિવેચકતાથી પ્રકાશમાં મુકવા જોઈએ તે વિવેચકતાથી પ્રકાશન માટે-રા. ડાહ્યાભાઈનો ગુજરાતી સાહિત્યરસિક પ્રેમજો અન્તઃકરણથી આભાર માનવો ઘટે છે.

વસંત; કાર્તિક-૧૯૭૩

નરસિંહરાવ ભોળાનાથ.

કાન્હડકે પ્રયંધ નામનું જૂનું ઐતિહાસિક કાવ્ય પ્રાચીન સંસ્કૃત પુસ્તકોની તપાસ કરતાં સ્વ. ડા. બ્યુલરને પ્રાપ્ત થયું હતું, અને તે ઉપયોગી જણાયાથી ગુજરાત શાળાપત્રના વિદ્વાન તંત્રી સ્વ. નવલરામભાઈને તેમણે પ્રસિદ્ધિ માટે આપ્યું હતું.

તે આપું કાવ્ય શાળાપત્રમાં કડકે કડકે-ત્રુટિત-છપાવ્યું હતું. પરંતુ તે પાછળ પુરતો શ્રમ ન લેવાયાથી તેમાં અનેક અશુદ્ધિઓ અને દોષો રહી ગયા હતા જેથી તેને મળવી જોઈએ તેટલો પ્રસિદ્ધિ મળી શકી નહોતી.

ગુજરાતી ભાષાના સુંદર નમુના રૂપે અને એક ઐતિહાસિક કાવ્ય તરીકે તેની યોગ્યતા અને ઉપયોગિતાને કીધે ત્રીજી સાહિત્ય પરિષદ વખતે જાણીતા સાક્ષર રા. ડાહ્યાભાઈએ એ પ્રયંધ ઉપર એક વિદ્વત્પૂર્ણ નિબંધ લખી આત્મકીર્તિ પર ભારે અસર કરી હતી. ત્યારથી તે કાવ્ય એક સ્વતંત્ર અંથ રૂપે પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ પર સંશોધન કરી યોગ્ય ટીકા અને ઐતિહાસિક ઉપોદ્ધાત સાથે પ્રસિદ્ધ કરવા તેમની વિનંતિ થઈ હતી. તે સ્વીકારી રા. ડાહ્યાભાઈએ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના અભ્યાસિયો અને વાચકવર્ગ ઉપર મહદ્ ઉપકાર કર્યો છે.

એક ઐતિહાસિક કાવ્ય તરીકે જ એકલું નહિ પણ ભાષા સાહિત્યના એક અનુપમ અને રસિક કાવ્ય તરીકે પણ તે પ્રયંધ ઉચ્ચ સ્થાનને યોગ્ય છે; અને એક સાહિત્યરસિક બાહ્ય શિલ્પ વિદ્વાનને હાથે તેનું સંશોધન થઈ આપવું મુંઝવતામાં એ અંથ આપણને પ્રાપ્ત થયો છે તેને માટે રા. ડાહ્યાભાઈને ધન્યવાદ ઘટે છે.

મહારાજન સયાહરાવ વડોદરાના વિદ્યાવિહારી ગાયકવાડ સરકારે

આ અપૂર્વ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરી પોતાની હિમેશની ઉદારતાનું એક વિશેષ દર્શાવ આપ્યું છે તે સાથે ગુજરાતી વાચકવર્ગ તેમનો ઘણો જ આભારી છે.

મુંબઈ યુનિવર્સિટીએ આ આવૃત્તિને એમ. એ. ત્રી પરીક્ષાના ધોરણમાં સ્થાન આપીને તેની યોગ્યતા સ્વીકારી છે અને અમારી ખાતરી છે કે સાહિત્યના અભ્યાસિઓ અને વાચકવર્ગ તરફથી પણ તેને યોગ્ય સન્માન મળશે જ.

છેવટે અમે રા. રા. ડાહ્યાભાઈને એટલી વિનંતી કરીશું કે એ શ્રાવ્ય સામાન્ય જનસમૂહમાં બહુ હાંસ અને રસથી વંચાય તે ખાતર તેનો, એમની હિમેશની મોહક અને સુંદર બાનીમાં કરેલો અનુવાદ, જે પ્રસિદ્ધ કરવાની એમણે પોતાના ઉપોદ્ધવાતમાં પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે, પ્રસિદ્ધ કરી, એ શ્રાવ્ય ઠેર ઠેર વંચાય એમ કરશે.

બુદ્ધિપ્રકાશ-કેન્દ્રાચારી ૧૯૧૭.

"I have read with very great interest, the edition of Kanhad De Prabandh, edited and published by Mr. D. P. Derasari. He has bestowed considerable labour and time in collating the various MSS and publishing the first edition of a very valuable work, which gives a graphic account of the invasion of Gujrat by Alauddeen Khilji. Apart from the historical point of view the work is extremely valuable to the student of the Gujrati and Hindi languages as illustrating the development of those languages at the time it was prepared. The critical notes, the introduction and the glossary appended to the publication exhibit a great deal of research and an intimate knowledge of the history of these languages. I

compliment Mr. Derasari on his very interesting and scholarly publication which makes an epoch in the history of the two most important vernaculars of Upper India."

23rd February 1917.

Dr. Sir Sundarlal, Kt., C. I. E., B. A.,  
LL. B., LL. D.,

---